

Onsdagen den 16 Februari.

Kl. 10 f. m.

§ 1.

Justerades protokollet för den 9 i denna månad.

§ 2.

Till Kammarerna hade ankommit följande protokoll, som blef uppläst:

År 1870 den 12 Februari sammanträdde den Nämnd, som eger att döma, huruvida Högsta Domstolens samtliga ledamöter gjort sig förtjente att i deras viktiga kall bibehållas, hvarvid röstades äfver följande proposition:

“Den, som vill att omröstning på det i 69 § Riksdags-ordningen föreskrifna sätt skall anställas till uteslutande af någon bland Högsta Domstolens ledamöter, röstar

ja;

Den det ej vill, röstar

nej;

Vinner nej, blifva Högsta Domstolens samtliga ledamöter bibehållna;*

Och befunnos, efter omröstningens slut, sedan en voteringsedel blifvit undantagen och förseglad samt de öfriga voteringssedlarne öppnade, dervid en valsedel förklarades ogiltig, rösterna hafva utfallit sålunda:

ja—5.

nej—41.

I följd hvaraf Nämnden ansett Högsta Domstolens samtliga ledamöter böra vid deras embeten bibehållas.

J. W. SPRENGTPORTEN.

P. LITNER.

AXEL ODELBORG.

F. AD:SON PALANDEB.

Protokollet lades till handlingarne; och skulle innehållet delgifvas Riksdagens Kansli-deputerade för uppsättande af förslag till Riksdagens underdåniga skrifvelse i ämnet.

§ 3.

Företogs till afgörande Konstitutions-Utskottets Memorial N:o 1, med uppgift å hvilande förslag till ändringar i grundlagarne.

I afseende å föredragningsättet yttrade

Herr Dahm: Då de båda grundlagsförslag, som innehållas i de tvänne första punkterna af detta Memorial, stå i så nära sammanhang till hvarandra, att de svårligen kunna hvar för sig särskildt behandlas, så vill jag hemställa till Kammaren, huruvida icke öfverläggningen bör få omfattas af de båda punkterna på en gång.

På Herr Talmannens hemställan medgaf Kammaren, att öfverläggningen finge gemensamt omfattas Memorialets tvänne första punkter, hvar dan nu till föredragning anmälles så väl *första punkten*, om utsträckning af den i 28 § Regeringsformen bekännare af annan lära än den rena evangeliska medgifna rätt att innehafva befattning i Statens tjeust, som *andra punkten*, om sådan ändring i 26 § Riksdags-ordningen, att bekännare af annan lära än kristen-protestantisk må vara valbar till riksdagsman.

Ordet begärdes af:

Herr Victor Rydberg, som yttrade: Herr Talman! mine Herrar! Då en nykomling som jag, utan vana vid den offentliga debatten, känner sig af pligten manad att yttra sig i det nu föreliggande vigtiga ämnet, så sker det naturligtvis icke med anspråk på att bringa några nya synpunkter eller argumenter till en fråga, hvilken i sjelfva verket redan kan sägas vara löst så väl af grundlige rättslärde som af de civiliserade folkens rättsmedvetande, och löst till förmån för den sida, som påyrkar politisk och social likställighet mellan ett lands medborgare oberoende af deras trosbekännelse.

Jag uppträder här till en början endast för att uttala en önskan — den önskan nemligen, att Kammaren under den förestående debatten ej vidare må få höra ett visst argument upprepas, som förut spelat en icke obetydlig rol, när sådana frågor förekommit, det argument, att fördomar mot den föreslagna reformen skulle förefinnas inom en eller annan valkrets. En öfver lagförslag rådgörande och voterande riksförsamling må väl beakta, men icke akta, må väl i beräkningen upptaga, men icke respektera hvad som erkännes för en fördom. Redan det, att riksförsamlingen är vald af folket, innebär den tillräckliga garantien för att intet beslut fattas, som icke har något ryggstöd i den verkliga och upplysta folkopinionen; skulle man derutöfver fästa afseende vid ogrundade farhågor och falska föreställningssätt, som kunna förefinnas i den ena eller andra bygden, så förlorar riksförsamlingen ur sigte så väl sin moraliska värdighet som sin höga uppgift att genom lagstiftningen befrämja, i stället att tillbakahålla civilisationen. Den rätt, som vår författning tillägger valmännen, nemligen att inverka på lagstiftningen, koncentrerar sig i deras rätt att välja till riksdagsombud sådana män, som ega deras förtroende, samt att vid ett kommande val välja andra, i fall de förra ansetts icke längre motsvara detta förtroende. Så långt, men icke längre sträcker sig på detta område valmännens befogenhet. Derefter vidtager

den valdes rättighet och pligt att såsom själfständig man, oberoende af påtryckningar från ena hållet eller det andra, afgifva sitt votum, icke i öfverensstämmelse med åberopade verkliga eller föregi'na fördomar hos valmännen, utan i öfverensstämmelse med sin egen öfvertygelse om hvad som är rätt och sannt. Vår författning känner intet imperativt mandat af det slag, som sednast spökat i Paris, och jag är öfvertygad, att så länge denna Kammare består af själfständiga män, skall hvarje vädjande till några valmäns fördomar, vare sig det sker i stillaständets eller framåt-skridandets intresse, bemötas såsom det förtjenar. Det står naturligtvis hvarje representant fritt att redogöra för de åsigtter i frågan, hvilka äro förherrskande i den valkrets, från hvilken han hitskickats, och en sådan redogörelse kan utan tvifvel innehålla värderika upplysningar; men sin egen ställning till frågan måste han intaga och försvara i enlighet med sin egen öfvertygelse, som säger honom: respektera icke fördomen! respektera rättvisan!

Mine Herrar, det låter icke förneka sig, att de lagparagrafer, kring hvilka denna debatt kommer att röra sig, hvilat på bekännelse tvångets princip. Detta har erkänts äfven af en from prelat, då han talat om det lätta *tryck*, som dessa paragrafer äro egnade att utöfva på icke lutherska Svenska medborgares samveten. Frågan, som nu skall afgöras, är ytterst den: vilkendera grundsatsen skall Sveriges grundlag hädan-efter tillkämpa: bekännelse tvångets eller bekännelsefrihetens? Att vackla emellan begge är en svaghet och skall snart blifva en omöjlighet. Vi måste modigt och uppriktigt bestämma oss för den ena eller den andra. Vacklandet är en svaghet, ty den, som ej vill bryta med bekännelse tvånget, handlar feget och oärligt, när han, betraktande detsamma som godt och välgörande, icke påyrkar dess tillämpning i sin fulla stränghet och fordrar det *hårda* tryckets, fängelsets och landsflyktens och, hvarför icke, bilans och bålets återinförande, sedan det så kallade lättare tryck, som ännu existerar, visar sig till fullo vanmäktigt att upprätthålla det sken, som kallas bekännelsens enhet. Vacklandet skall med hvarje dag mera blifva till en moralisk omöjlighet, sedan hela den civiliserade världen, med undantag af de Slaviska staterna samt Rom och Sverige, ur sin lag-skipning utplånat bekännelse tvångets grundsats och fördömt den som en afskyvärd källa till orättvisor, grymheter och brott. Det finnes en själfständighet, som är vördnadsbjudande, men det finnes ock en annan, som icke är det, och det är den, som stoltserar öfver att ej taga intryck af hvad som är förnuftigt och sedligt i världens dom öfver våra handlingar. Vacklandet mellan de begge grundsatserna skall äfven blifva till en fysisk och politisk omöjlighet, emedan de städse ökade kommunikationerna mellan folken underlättar ej blott idéutbytet, utan ock de ömsesidiga inflyttningarne och sålunda utplånar konfessionernas gamla gränser. Dessa gränser, förut geografiska, blifva mer och mer hvad de skola vara: andliga gränser. Medan katolska kyrkor byggas i England, byggas evangeliska uti Italien och Spanien. Det i sig själfv naturliga förhållande, att en religiös bekännelse skall vara allena giltig inom vissa landamären och fågelfri utanför deras rämärken, försvinner med hvarje dag och skall icke heller här kunna i längden upprätthållas af några tvångsätgärder. Striden mellan de begge principerna: bekännelsefrihet eller bekännelse tvång

är således, i stort sett, redan afgjord. För oss gäller det nu blott, om bekännelsefriheten i dess grund och nödvändiga följder skall erkännas *nu* samt tvistefrågan och agitationerna dermed upphöra, eller om de ännu skola fortfara att besvära våra samveten och tynga på våra öfverläggningar om landets väl. Vi skulle säkerligen icke tveka att försvara bekännelse tvångets döende sak, i fall den vore god, ty sådan kan en strid vara, att det är hederligt att höra till de öfvervunne; men bekännelse tvångets sak är icke god, den är en ond sak, väl värd sin undergång. Den har befäckt kristendomens rena sköld och fyllt dess häfder med ohyggligheter. Ur egen erfarenhet kan jag berätta, att jag mer än en gång hört mosaiska trosbekännare, som sagt sig vara från barndomen dragna till kristendomen, sådan hon möter dem i evangelium, men tillbakastötta af kristendomen, sådan hon möter dem i historien, under århundraden besudlad med skändliga förföljelser, med plundringar och mord, begångna i religionens namn på deras fäder. Det lätta trycket, som nu återstår, tynger hufvudsakligen på de ädlare naturerna bland dissenters och judar, ty det icke blott stänger för dem åtskilliga verksamhetsvägar, utan än mer sårar dem i deras medborgerliga ära, som det är Statens ovilkorliga pligt att skydda. Ingen, jag är derom öfvertygad, skall kunna bevisa, att mosaiska religionen eller någon af de divergerande protestantiska bekännelser, som räkna anhängare i Sverige, inskräpa läromeningar, på grund af hvilka man på förhand vore berättigad fränkänna desse våra medborgare de egenskaper, som göra dem moraliskt kompetenta till att tjena det allmänna såsom folkrepresentanter, embetsmän och lärare. De ifrågavarande lagparagraferna, i sin närvarande lydelse, äro således numera endast lockbeten för de sämre naturerna bland dissenters och judar att för världsliga fördelar öfvergifva sitt trossamfund. Att utkasta sådana lockbeten, när det sker från *deras* sida, bestraffas af Sveriges lag som brottsligt; men det torde vara icke mindre fördömligt, när det begagnas af den herrskande kyrkan.

Mine Herrar! Under de strider, som äfven innevarande riksdag får bevittna beträffande penningfrågor och lokala intressen — strider, som, ehuru nödvändiga, dock icke äro egnade att lägga i dagen hvad Svenska folkets representanter hysa bäst af känslor och upphöjdast af tänkesätt, erbjuder sig här ett tillfälle att egna en gård af erkännande åt kristendomen, som vill bekännelsens frihet, emedan bekännelsen skall vara ett uttryck af den verkliga tron, en gård af erkännande åt rättvisan, som är Statens grund, och åt ridderligheten, som bjuder att desto heldre lyssna till den svagares begäran, då han med varm tacksamhet vill emottaga hvad han har en naturlig rätt att fordra. Jag hoppas fördenskull till Gud, att vi skola bestå det prof, som vi i dag hafva att genomgå, och att denna dag skall inskrivas i våra häfder som en segrens, ej som en nederlagets dag för den kristliga frihetens och det civiliserade samhallets sak.

Herr Rundgren: Herr Talman! mine Herrar! Man är i allmänhet böjd att tro, att den, som i frågor sådana som denna uppträder emot en ändring i bestående förhållanden, gör det med en viss själförnöjelse, låter sig ledas endast af förutfattade meningar, träder fram utan allvar-

lig pröfning och således utan föregången inre kamp och strid. Hvad mig angår, kan jag dock bekänna, att jag, vid alla de tillfällen under mitt föregående politiska lif då jag funnit mig manad att uppträda i frågor af sådan vigt och betydelse som den nu förevarande, trädt fram, visserligen utan bäfvan men dock aldrig utan suckan. Sådant är äfven nu förhållandet. Jag kan nemligen icke för mig fördölja, att uti det upplysta allmänna tänkesättet ligger en stark påtryckning för utvidgande af främmande trosbekännares rättigheter i den riktning det föreliggande förslaget angifver. Jag kan derföre icke annat än skatta mig lycklig, då jag nu nödgas uppträda emot förslaget, att hafva från detta ärendes föregående behandling vigtiga vittnesbörd att åberopa, hvilka ådagalägga, att jag ej står ensam, vittnesbörd, hvilka för eder, mine Herrar, måste ega desto större betydelse, som de utgått från en annan sida än den, på hvilken jag befinner mig. En representant från rikets andra stad, en man som med verksamhet deltagit i många riksmöten, yttrade om detta förslag vid 1867 års riksdag: "jag tror att frågan nästan dödas, om stadgandet uppställes på det sätt Utskottet nu gjort." En annan ledamot af Riksdagen, en representant för hufvudstaden, hvilken likaledes en lång följd af år deltagit i Riksdagens förhandlingar, uttalade sig ännu mera bestämdt, i det han vid samma tillfälle yttrade: "som det är att antaga, att det varder vid nästa riksdag förkastadt." Och till och med en af motionärerna, representanten från Upsala, yttrade vid förslagens förra behandling, att det icke kan hafva någon utsigt att bli antaget, då det *icke* uppfyller fordringarne på det allmännas intresse, *icke* medför större eller så stor fördel för de främmande trosförvandterna som hans eget förslag, och slutligen *icke* eger den bestämdhet och otvetydighet i ordalagen, som ett grundlagsstadgande bör hafva. Och om vi genomgå Utskottets Betänkande, så finna vi, att deruti upptages till besvarande en invändning, den Utskottet förutser skola framställas, nemligen den, att då enligt grundlagen "skicklighet och förtjenst" äro de enda kvalifikationer, på hvilka Regeringen har att fästa afseende vid tiensterns bortgifvande, personer af främmande trosbekännelse skola blifva berättigade att utnämnas till tienstern, dem de till följd af sin trosbekännelse kunna anses vara förhindrade att sköta. Invändningen besvaras, enligt mitt förmenande, i Betänkandet på ett sätt, som fullkomligt rättfärdigar den af mig intagna ståndpunkt. Med "skicklighet och förtjenst," säger Utskottet, måste äfven förstås, att en person till följd af sin trosbekännelse under vissa förhållanden icke kan vara skicklig till en befattning, då han icke är med sin sak förtrogen. Slutligen vittnar den återremiss, som denna Kammare beslöt vid 1867 års riksdag, att åsigten om oantagligheten af förslaget ur formel synpunkt var inom Kammaren öfvervägande. Allt detta har jag ansett mig böra nämna med afseende å hvad den förre ärade talaren yttrat, och, om jag således yrkar afslag på detta Betänkande, hoppas jag, att han af hvad jag anfört skall finna, att jag icke står ensam om min mening.

Mer än väl vet jag dock, att oaktadt dessa förhållanden och oaktadt de väsendtliga brister, som vidlåda förslaget, mången likväl är benägen att bifalla detsamma. Sådant bevisar, enligt mitt förmenande, ingenting annat, än att jemväl det upplysta tänkesättet kan låta sig vilseledas. Man kan se saken *skeft*, då man nemligen såsom den föregående talaren vid be-

handlingen af lagförslag, som röra våra innersta förhållanden, låter sig ledas af tanken på hvad utlandet möjligen kan säga. Icke får väl, vid pröfningen af våra grundlagsstadganden, sådant i någon mån vara för oss bestämmande? Och i öfrigt, om man åberopar Europas exempel, hvareföre får man icke i förevarande fall höra Norges exempel åberopas? Jo, derföre att Norges grundlag § 92 har det stadgandet, att till embeten i Staten få utnämnas endast Norska medborgare, som bekänna sig till den evangeliskt lutherska läran.

Vi stå således åtminstone icke efter Norrmännen i detta hänseende.

Man kan ock se saken i *smått*, och då fäster man sig, vid förslagens bedömande, vid den omständigheten, som utan tvifvel verkat på mången, nemligen att vi inom vårt land hafva så *få*, som kunna komma i åtnjutande af dessa förmåner. Men oberäknadt den sanningen, att af en liten gnista kan blifva en stor eld, kan en sådan yttre omständighet omöjligen utgöra något skäl för grundlagens ändrande, men väl för bibehållandet af dess nuvarande stadgande. Man kan vidare se saken ur *nyttans* synpunkt, och då säger man det vara skada att undandraga Staten de krafter, som kunde komma den till godo från de främmande trosbekännarne. Men ett sådant skäl lärer väl icke kunna mycket betyda i en tid, då man ställer upp såsom en af de viktiga tidsuppgifterna just inskränkning i embetsmännens antal. Man kan än vidare se saken ur *idéens* synpunkt, och då griper man till toleransen, hvilken syntes vara grundtanken i den siste talarens anförande. Frågan gäller, sade han, om vi skola bestämma oss antingen för bekännelse tvång eller för bekännelsefrihet. Men är väl, mine Herrar, toleransen såsom sådan verkligen någon stor och upphöjd idé att lefva för? Den är det, om den sammanfaller med sanningen och kärleken, men i annat fall icke. Väl förstår jag, att man kan lefva för kärlekens idé, för sanningens idé, för kärlekens och sanningens idéer tillhopa, men icke att man vill det för den abstrakta toleransens, som i sjelfva verket står vid gränsen af hvad jag ville kalla likgiltigheten i lifvets viktigaste fråga, religionen. I nära sammanhang härmed står hvad den föregående talaren yttrade, då han ansåg sig böra framställa en varning för de fördomar emot främmande trosbekännares användande i Statens tjenst, som kunna finnas inom åtskilliga valkretsar. Jag delar visserligen hans åsigt, att vi, såsom representanter för Svenska folket, icke kunna anses bundne af de föreställningar, som kunna förefinnas i åtskilliga respektive valkretsar. Men alldeles frigöra oss derifrån kunna vi väl icke. Och när det gäller folkets religiösa tro och derpå grundade föreställningar om statstjänsterna, torde man böra väl besinna sig, innan man uttalar det ordet: fördom. Hvad som i detta hänseende är fördom för en, är det ingalunda för en annan. Det kan möjligen stå så till med fördomsfriheten hos mången som med den mannens, om hvilken jag vill berätta en historia: En tjuf hade nattetid gjort inbrott i en kyrka för att ransaka dess gömmor och taga bort hvad han kunde öfverkomma. Ertappad och lagförd tillfrågades han under ransakningen af domaren: "Kände du icke ändå någon räddhåga, någon hemlighetsfull skygghet, när du så der ensam i brottslig afsigt under nattens mörker trädde in i templet?" "Nej, nådig lagman", sade han, "fördomarnes tid är förbi."

Och, mine Herrar! månne det icke kan vara möjligt, att, då man tror sig kämpa mot fördomar, man i stället bekämpar djupa, rena, religiösa idéer, tankar, som röra sig i djupet af människornas hjertan? Men om nu hos folket finnes en känsla, som reser sig upp emot upplåtelsen af embeten och tjänster åt främmande trosbekännare, så är, efter mitt förmenande, sådant ingalunda att akta såsom en fördom. Möjligen skulle man då lätt kunna komma dertill, att betrakta sjelfva religionen såsom en fördom. Och om jag rätt förstod den föregående talaren, var det till och med något sådant han menade, då han sade sig icke kunna förstå annat, än att man borde befordras till embeten och tjänster oberoende af åsichter i dogmatiken, och att ingen borde för sina åsichters skull derifrån utestängas. Religionen är således en åsigt i dogmatiken! Ja, i fråga om den som fattar religionen, så kan jag icke undra, att han vill kasta ifrån sig alla band i våra lagar i afseende på religionen såsom vilkor för vissa högre medborgerliga rättigheter. Men i religionen är det icke det intellektuella som är det uteslutande momentet. Det är ett viktigt sådant, men, mine Herrar, så mycket kunna vi väl alla vara ense om: åsichter i dogmatik äro icke religion. Religionen är den andliga beväringen inom ett land. Gå vi tillbaka till kristendomens första tid, så kunna vi väl se, att det icke var på intellektualismens väg, som den bröt sig fram, och lika litet kunna vi säga sådant om protestantismen. Religionen är på en gång en hjertats och förståndets sak, som visserligen icke är ett dogmatiskt system, men hvars kärna dock måtte vara någonting fast att hålla sig till. För min del ser jag denna fråga ur den synpunkten, att storheten hos ett folk är betingad af beskaffenheten i tänkesätt och sed, men dessa åter af religionens makt i folkets lif. Och likgiltigt kan det icke vara, *hurudan* religionen är. Vi finna det, då vi se på den stora och genomgripande förändring, som timade i världen genom reformationen, som ånyo bar fram kristendomen i dess renhet. Det kan då väl ej heller förundra någon, att jag lägger sådan vikt och betydelse vid protestantismen och enkannerligen vid lutheranismen, då jag i den ser det renaste uttrycket af den kristna religionen, då jag inom protestantismen — när jag betraktar kyrkans förhållande till Staten — ser i evangeliskt-lutherska kyrkans tro den religion, som lugnast och enklast träder in i Statens förhållanden, utan att vilja framkalla några slitningar emellan kyrkan och Staten. Just därför är jag rädd om henne, just därför vill jag så fast som möjligt värna henne inom Staten. Det är ock den lutherska kyrkans välsignelserika verksamhet vi hafva att tacka, då vi hos oss icke heller känt de starka slitningar emellan olika trosbekännare, som försiggått inom andra länder, der intellektualismen i religionen sökt göra sig gällande och der religionen — så kan man säga — blifvit en dogmatisk åsigt allena.

Se vi nu, mine Herrar! på de religiösa förhållandena inom andra länder, så kunna vi väl säga, att på båda sidor om den lutherska kyrkan stå extremerna: å ena sidan den katolska kyrkan och å andra sidan sekterna. Om bådadera måste jag något tala; men för att icke misstydas, ber jag på förhand få fästa uppmärksamheten derpå, att jag vill tala icke om personer utan om principer. Jag anser det så mycket nödvändigare att hålla fram förslaget tillämpning jemväl på främmande *kristna* trosbekännare, då man i allmänhet dels uti tidningarne, dels uti de yttranden,

som under föregående riksdagar afgifvits, företrädesvis framhållit endast ett slag af främmande trosbekännare, nemligen de mosaiska. Jag får tillika säga, att det förefaller mig anmärkningsvärdt, att man just vill bereda judarne fördelar, men liksom lemnar åsido de kristna trosbekännarne, likasom ock att man, vid tillbakavisandet af motståndet mot förslaget, nästan uteslutande håller fram den ringa vådan, som skulle vara förenad med judarnes tillträde till statsembetena. Deraf låter sig förklara, att jag, som befinner mig på en ståndpunkt, motsatt den föregående talarens, ansett nödigt med några få ord uttala mina betänkligheter jemväl i fråga om den katolska kyrkan och sekterna.

Hafva vi icke, mine Herrar! i dessa dagar sett de talande bevisen derom, att katolska kyrkan ännu i dag har samma anspråk, som fordom. Hvilket förhållande jag åsyftar, behöfver jag icke uttala. Alltnog, det är ett faktum, som icke behöfver vidare bekräftelse. Den katolska kyrkan har varit och vill ännu vara en främmande andelig makt i Staten, hvars öfverhufvud, huru aflägsen han än må vara, ännu sträcker ut sin hand öfver verlden att beherrska den, att beherrska icke blott de enskildas samveten, utan ock folken i deras helhet genom att beherrska Regeringarne. Ja, uti många af de dekret, som på det nu församlade conciliet blifvit föreslagna, framträder hon såsom en protest mot Staten och emot vetenskapen. Till följd af sin bekanta grundsats: "extra ecclesiam catholicam nulla salus" (utom den *katolska* kyrkan ingen salighet), en grundsats, som aldrig varit protestantismens, måste hon derjemte nödvändigt vara en kyrka, som vill göra proselyter. Och när hon så är, månne man väl vid betraktandet af alla dessa förhållanden kan med trygghet öppna fältet för denna kyrkas bekännare?

Vänder jag mig åter till det andra extremitet, sekterna, så vill jag särskildt erinra derom, att jag icke syftar på det varma religiösa sinnet, äfven om det i en eller annan måtto skulle känna sig draget till någon afsöndring från kyrkan. utan jag syftar på detta jäsende element, detta dunkla kaos, detta oroliga sökande, som ännu icke kommit och icke vill komma till klarhet med sig sjelf, utan som hakat sig fast vid någon enstaka dogm, eller föreställning, hvilken skall göras till uteslutande hufvudsak och utvecklas i hela sin ensidighet. Uti dessa sekter ligger alltid något oroligt, de äro okunnigheten midt i upplysningens tidehvarf, fanatismen midt uti den lugna utvecklingen. Att tolerera dem, så länge de stå utanför det inflytande, som ligger i embetsmannaverksamheten, må så vara. Men att släppa dem in i denna verksamhet, det är att gifva den till pris åt oron.

Men ser man, mine Herrar, i den katolska kyrkan en protest emot Staten och vetenskapen och i sekterna en protest emot kyrkan och det bestående, så måste man om judendomen bekänna, att den är en protest emot sjelfva kristendomen. Ja, det kan ju icke förnekas detta historiska faktum, att judendomen varit en sådan protest, och fortfarande lever såsom sådan. Men man får icke heller förbise, att inom judendomen utbildat sig under den nyare tiden ett starkt rationalistiskt element, som i sin mån torde hafva bidragit till de sympatier, som ifrån åtskilliga håll möta de mosaiska trosbekännare, men som väl icke kan göra deras ökade inflytande angenämt för den, som icke älskar sådan rationalism. Åsigtorna

i den nu föreliggande frågan torde alltså i icke ringa mån bero på den vikt man fäster vid kristendomen. För öfrigt är det, mine Herrar, icke märkvärdigt förhållande med detta judiska folk, ett förhållande, som icke bör stämma sinnet gynsamt för utvidgande af deras medborgerliga rättigheter. Judendomen är nu mera icke så mycket en trosbekännelse, som fastheldre en nationalitet, som, under det den eger vilja och förmåga att tränga sig in ibland alla folk och nationer, likväl hvarken vill eller kan med dem assimilera sig. Nej, mine Herrar, judarne assimilera sig icke med andra nationer, utan stå öfverallt kvar såsom en oblandad typ, som ännu i dag begagnar det yttre omskärelesens tecken, hvarigenom de sedan urminnes tider afskilja sig från andra folk, och som, om det eljest någonting skall betyda, väl icke kan beteckna ett yttre afskiljande allena, utan jemväl ett inre.

Jag ber, mine Herrar, för att icke blifva missförstådd, ånyo få påminna, att jag icke talar om personer utan om principer. Det är nemligen just dessa principer, som grunda min mening, och då min uppfattning af förhållandena är sådan som jag nu visat, må det förlåtas mig, om jag ej kan vara med om ett förslag sådant som det vi nu hafva att oförändradt antaga eller förkasta. Men, mine Herrar, jag har redan förut uttalat, att jag icke kunnat för mig dölja, hurusom det allmänna upplysta tänkesättet utöfvar en stark påtryckning på mången i denna fråga, och det kan således icke heller hafva varit utan inflytande på mig. Jag måste derföre, ehuru min egen öfvertygelse skulle bjuda mig att af principiela skäl afslå hvarje förslag till ändring af dessa paragrafer, förklara, att jag i så måtto böjer mig för detta allmänna tänkesätt, att jag erkänner det inom Staten finnas en mängd tjenstebefattningar, der beskaffenheten af den religiösa öfvertygelsen kan vara af mindre betydelse. Med afseende å dem förklarar jag mig icke vara absolut emot hvarje förändring. — Men med de tvänne grupperna: lärare och domare är förhållandet ett annat, sådant hafva jemväl Utskottet och Kamrarna i viss mån erkänt genom de i förslaget upptagna undantagen i detta hänseende. Men enligt mitt förmenande äro dessa undantag icke tillfyllestgörande, då de dels i fråga om lärareplatserna äro för få, och dels icke gälla domareplatserna såsom sådana, utan blott vissa funktioner inom embetsverksamheten. — Jag vill då framställa den frågan: måtte väl i landet (ty vi stå såsom representanter väl icke så isolerade, att vi kunna fatta våra beslut alldeles oberoende af de hemmavarandes åsigter), måtte väl i landet hela den talrika klass af föräldrar, som sätta sina barn i läroverken, skall åtnöjas med de undantag, som finnas i detta hänseende? Måtte det kan vara välbetänkt, att de, som bevista seminarierna och som sedan skola utgå såsom lärare i folkskolorna, undervisas af lärare, som hafva främmande trosbekännelse? Och måtte det kan blifva utan inflytande på ungdomen vid våra elementarläroverk, att hafva till lärare judar, katoliker och baptister? Och ungdomen vid universiteterna, denna ungdom, som skall en gång mäktigt och verksamt gripa in i fäderneslandets angelägenheter, måtte väl den bör gifvas till pris åt den religiösa indifferentismen? Läraren, mine Herrar, är icke blott en timpläsare, han skall jemväl vara uppfostrare. Och dessutom, äfven om man ser saken blott ur vetenskaplig synpunkt, huru skall väl t. ex. en professor i historia, om han är jude,

kunna gifva rätt åt kristendomen och dess utveckling, om han är katolik, se reformationen i dess rätta dager?

Betrakta vi åter den andra klassen af embeten, som jag anser hafva bort undantagas, nemligen domareembetet, så måste ju erkännas, å ena sidan att landtdomaren står i det närmaste förhållande till folket, i många trakter är han den ende, som jemte presten kan vara allmogens rådgifvare i dess mångfaldiga angelägenheter, och å den andra, att en mängd domstolsärenden stå i det närmaste samband med kyrkliga förhållanden. Domaren skall både sjelf aflägga ed och taga den af andra, behandla äktenskaps- och förlikningsfrågor, i religionens namn mana till bekännelse, och i öfrigt under hela sin verksamhet i fråga om brottmål tillämpa latitudsystemet, der domarens speciela uppfattning af moralens bud icke kan vara utan inflytande på hans bedömande af den större eller mindre brottsligheten. Och i fråga om Högsta Domstolen har en i dessa dagar utdelad skrift, som således måste vara bekant för eder alla, med liffiga färger antydt de missförhållanden, som måste blifva en följd af rättigheten för främmande trosbekännare att bekläda jemväl justitieråds-embetet, och behöfver jag således icke här närmare derpå inlåta mig. Kan det då vara lämpligt, att ett sådant embete anförtros åt främmande trosbekännare?

Jag vill slutligen icke förbigå den viktiga anmärkningen, att vi genom detta förslag få tvänne slag af embetsmän, nemligen dels sådana som kunna förvalta embetet i hela dess omfattning, och dels sådana som icke hafva rättighet dertill. Måne det är skäl, att göra en grundlagsändring, som framkallar ett så abnormt förhållande? Det är minsann icke sådan brist på embetsmän, att vi behöfva vidtaga dylika åtgärder för att få än flere.

Jag har talat, mine Herrar! och jag vet nogsamt att jag i mångens tankar talat illa. Ämnet är stort, och jag har vågat, oaktadt dess storhet, uttala min öfvertygelse. Af hvad jag sagt, torde mitt yrkande icke vara tvifvelaktigt, jag yrkar afslag, upprepande dock till sist att jag, till följd af påtryckningen från många upplysta män, icke skulle gjort detta yrkande, om man i vidsträcktare mån undantagit lärarebefattningar och helt och hållet domare-embetena.

Herr Key: Dessa förslag beröra visserligen äfven andra främmande trosbekännare än de mosaiska, men, praktiskt sedt och taladt, rörer sig för närvarande tvistens kärnpunkt egentligen kring dem. Jag vill därför hufvudsakligen yttra mig om deras förhållanden, och måste då för att mäta den utveckling i humanitet och tolerans, som egt rum, och för att rätt tydligt kunna fatta huru mycket de kristna samhällena i detta afseende höjt sig, gå tillbaka i det förflutna. Jag vill likväl icke gå så långt som till de tider, då judarne brändes lefvande eller då de jagades likt vilda djur, då de anvisades särskilda bostäder i lifvet och afsides hvilorum i döden, utan jag går tillbaka endast 80 å 90 år; det är aldeles tillräckligt för att finna huru mensklighetens sedliga utvecklingsarbete äfven i fråga om judarne fortskridit.

Den 24 § i 1782 års reglemente "för dem af judiska nationen, som vilja hit i riket inflytta och sig här nedsätta" stadgade t. ex. att ingen jude fick i sin "tjänst antaga och nyttja någon Svensk undersåte." Vidare

före-

föreskrefs att judarne icke fingo inom riket annorstädes bosätta sig än i städerna Stockholm, Göteborg och Norrköping, och att den jude, som vågade begifva sig till annan ort inom riket, skulle genast återföras till en af de nyss uppgifna. I 26 § af reglementet stadgades härjemte: "när jude dör, skall sådant hos de embetsmän, hvilka vårda stadens police, anmälas innan liket utföres; och skall för dem uti hvarje af förenämnda trenne städer utses och anordnas en särskild begravningsplats, hvilken dem likväl åligger att sjelfve inhägnä". Då jag jemför dessa stadgande med dem som nu gälla och med ifrågavarande grundlagsförslag finner jag visserligen, att åskådningssättet i detta afseende bra mycket framskridit till ett bättre, men, mine Herrar, låtom oss icke glömma: för att utöfva full rättvisa hafva vi ännu åtskilliga steg att uttaga, äfven om vi godkänna fö. evarande förslag, blott och bart för att ställa oss i jemnbredd med andra civiliserade länder. En ärad talare här framför mig har visserligen sagt, att vi i fråga om tolerans mot judarne icke stå efter Norrmännen. Jag erkänner detta; men vill med detsamma hänvisa honom på ett annat granland, Danmark, hvilket gått långt framför oss, och jag tillåter mig att, såsom qvittning mot denne talares anförande ur Norges grundlag, citera 79 § i den Danska grundloven, hvilken har följande lydelse: "Ingen kan paa grund af sin Troesbekjendelse beröves Adgang til den fulde Nydelse af borgerlige og politiske Rettigheder eller unddrage sig Opfyldelsen af nogen almindelig Borgerpligt". Sålunda förefinnes i Danmark en fullständig religionsfrihet. Denna grundlag antogs år 1849, för 21 år sedan, och på denna tid, som ej kan anses kort, har icke någon olägenhet försports af den 79 paragrafens praktiska konsekvenser.

Det synes mig sålunda vara klart, att detta föreliggande Betänkande innehåller det *minsta* vi nu kunna göra. Men jag har detta oakadt hört många betänkligheter framkastas såväl inom som utom Kammaren, synnerligen deremot att domare- och riksdagsmannabefattningar skulle kunna anförtros åt judar, äfvensom att statskyrkan skulle råka i fara.

Man har sagt, att det ligger något abnormt deri att en jude får uppträda såsom domare öfver kristne. Men, mine Herrar, hvarför skulle icke en jude kunna döma en kristen lika oväldigt och lika rättvist, som en kristen anses kunna döma en jude? Man påstår ock, att vittneseden lägger hinder i vägen. Ett sådant hinder kan jag för min del icke fatta; det är ju endast den skilnaden emellan en kristens och en judes edgång att då den kristne svär vid Gud och hans heliga evangelium, så svärjer juden vid Gud och hans heliga lag, och är icke denna äfven för oss kristna helig? Edgången är dessutom icke till för *domaren* utan för *vittnet*, det är icke domaren, som skall af densamma bindas, utan det är vittnet, som vid sin religiösa bekännelse skall tillförbindas att aflägga en fullständig juridisk. Hvarför skulle icke en olika troende domare få motaga denna vittnesed? Jag kan icke finna något hinder.

Hvad derefter riksdagsmannabefattningen beträffar, så har man sagt det vara orimligt, om en jude blefve lagsiftare. Nej, jag kan för ingen del instämma häruti! Har en jude hos sina medborgare vunnit det förtroendet, att de åt honom uppdragit riksdagsmannakallet, så är jag viss om, att han ock är lämplig dertill; och dessutom hafva ju valmännen

likasom gått i borgen för honom. Judarne hafva till Staten samma skyldigheter som vi, och de fullgöra dem äfven laglydigt. De äro värnepligtige likasom vi; de utgöra, såsom vi, samma skattebidrag, och de göra ännu mera, de försörja derutöfver ensamt sina fattiga. Jag ber eder, mine Herrar, att lå anförä ännu några andra omständigheter! En jude kan vara fastighetsegare, fabrikssegare i huru stor skala som helst, såsom sådan kan han hafva hundradetals arbetare eller underhafvande och genom dessa kan han bestämma utgången af mer än ett riksdagsmannaval, men sjelf kan han icke blifva vald. Äfven vi hafva fått lära oss att det kan blifva nödigt att upptaga statsläu. En jude kan då — såsom det också redan mer än en gång händt — vara just den som lemnar lånet, och på honom kan således bero vår förmåga att försvara oss i krig och att utveckla våra resurser genom industriella företag under freden, men han får icke hos oss deltaga i det statsborgerliga lif, på hvilket han utöfvar ett så afgörande inflytande; om något är abnormt, så är det ett dylikt, utan offentlighet, utan kontroll och utan ansvar; men då detta inflytande icke kan och icke ens bör förhindras, hvarför icke göra juden till en af oss, till representant för det land han i väsendtlig mån kan gagna eller skada?

Man har vidare påstått att så länge statskyrkan eger bestånd, så borde judar omöjligan blifva satte till lagstiftare. Jag kan icke finna, hvarföre ej en rättsinnig jude skulle kunna deltaga i kyrkolagstiftning lika så väl som en rationalist, en gudsförnekare kan det, endast han icke offentligen utträdt ur statskyrkan; är kyrkan bättre betjenad med att en sådan, ofta bittrare fiende än juden sitter här och deltagar i lagstiftningen?

Vid början af innevarande år funnos i Sverige 1,400 judar, deraf 800 i Stockholm och 450 i Göteborg. Kan någon påstå, att detta lilla antal innebär någon fara för statskyrkan? Skulle dessa, äfven om det vore alla i förening, komma henne att vackla på sina grundvalar, då äro dessa i sanning bra svaga. Äfven må man ihågkomma att judarne aldrig sökt göra proselyter; i deras katekes lärer sådant till och med vara förbjudet.

Mine Herrar! sedan jag nu, såsom jag tror, vederlagt åtskilliga inkast och anmärkningar, som jag hört framställas emot det föreliggande förslaget, så vill jag äfven vända mig emot ett annat påstående, som jag ofta hört, nemligen att judarnes håg och fallenhet numera uteslutande är riktad åt köpenskapen, åt det merkantila, och att de snart sagdt förlorat alla de nationela egenskaper, som skulle göra dem skicklige till andra värf. Vi veta alla att höger- eller vensterhändthet beror endast af vana från början och just den öfverlägsenhet i det merkantila, som judarne ådagalagt, i den enda verksamhet som stått dem öppen, just denna öfverlägsenhet är ett nytt bevis på detta underbara folks intelligens. Öfverallt der lagstiftningen icke lagt hinder i vägen, hafva judarne också utvecklat stora statsmanna-egenskaper, och utmärkt sig i mångfaldiga andra brancher. Det må tillåtas mig att här få uppräknat några af de mera utmärkta bland dem, t. ex. bland kompositörer Halevy, Felicien David, Meyerbeer och Felix Mendelsohn Bartholdy, -- bland författare Ludvig Börne, Heinrich Heine, Berthold Auerbach, Henrik Hertz och Meyer Goldschmidt, — filosoferne Spinoza och Mendelsohn — härförarne Mar-

skalk Massena och Danske Generalen de Meza — bland statsmän: i Holland Justitie-ministern Godefroy, i Frankrike: Justitieministern Cremieux, Finansministrarne Goudchaux och Achille Fould. Såsom en betecknande kuriositet må anföras, att den sistnämnde — ehuru jude — bevittnat äktenskapskontraktet emellan Napoleon III och kejsarinnan Eugenie. — Protestanten Guizot styrde länge såsom premierminister det katolska Frankrike och föll slutligen, icke till följd af för litet konservatism utan genom för mycken sådan, icke minst i fråga om det katolska presterskapets undervisningsrätt. — Lutheranen Beust leder för närvarande det katolska Österrikes öden; och när fråga blef om statskyrkans upphäfvande i Irland försvarades denna främst af torypartiets chef, af Englands dåvarande premierminister, ättlingen af en Portugisisk jedefamilj, d'Israëli. Under kriget i Amerika stredo judar såväl i Nord- som Sydstaternas arméer med samma hänförelse, samma fanatism som andra, och så var äfven förhållandet i det sednaste Danska kriget; der stredo judar i båda lägren, till följd af sina åsikter, Schleswig-Holsteinare eller Danskar. Kan man mera assimilera en nationalitet än när man för densamma icke blott lefver utan äfven dör?

Mine Herrar! när judebarnet utträder i världen, emottager det ju aldeles samma intryck som det kristna af det land, som sett det födas; det första ord, det lär sig uttala, är samma språk som vårt, den bildade juden är likställig med oss i umgängeslifvet; vi tillerkänna honom således fullt menskliga, både egenskaper och rättigheter, hvarföre då icke äfven medborgerliga?

Sedan lagen om civiläktenskap stiftades, hafva omkring 30 blandade äktenskap mellan judar och kristne ingåtts, de barn, som i dylika äktenskap födas, uppfostras mestadels i den evangeliska läran, och derigenom inträffar det missförhållande, att fadren uppfostrar sitt barn till en samhällsmedlem, delaktig af alla medborgerliga rättigheter, men sonen, som vördar sin fader, ser honom sjelf från alla dessa utesluten. Skall manne i fadrens kärlek aldrig ingjutas någon bitterhet, och skall i sonens vördnad intet intryck lemnas af de honom omgifvande fördomarne?

Den ärade representanten från Norrköping har här talat om vittnesbörd, och om att toleransen icke vore en stark idé att lefva för. Jo, det är den verkliga, och må det tillåtas mig att härför åberopa ett vittnesbörd af en af Englands utmärktaste män Macaulay, hvilken just när samma fråga som nu förevar i Engelska parlamentet, i ett af de mest glänsande tal han der hållit, yttrade: "kristendomens hela historia intygar, att den i sanning har föga att frukta af förföljelsen såsom motståndare, men mycket att frukta af förföljelsen såsom bundsförvandt". Den visar ock, att hvarje land, der bekännelse tvång och religionsförföljelser egt rum, har råkat i djupt förfall och att dess kulturutveckling förlannats; så, t. ex. daterar sig det förut så blomstrande Spaniens förfall från tiden för Mohrernes fördrifvande, och Nantesiska ediktet, hvarigenom Hugenotterna tvungos att utvandra från Frankrike, drabbade hårdt dess industri och nationalvälmåga, men i stället uppblomstrade de länder — Belgien, England och Preussen — dit Hugenotterne utvandrade; och äfven för utvecklingen af vår jernindustri blef denna religiösa intolerans af stor betydelse.

Mine Herrar! Jag tillåter mig slutligen att säga, om ni nu af missförstånd religion eller patriotism skulle afslå det föreliggande Betänkandet, hvad är det i sjelfva verket annat än religiös intolerans, hvad är det annat än förföljelse, och är det icke att fortfarande göra sig skyldig till en tvåtusenårig orättvisa, till samma brott, som judarne begingo under en enda dags förvildning, om hvilken offret för deras fanatism, den gudomlige stiftaren af vår religion, sjelf utlät sig: Fader förlåt dem, ty de veta icke hvad de göra! Om nu judarne skulle förebrå oss och säga: för att gifva oss medborgerliga rättigheter fordren I att vi skola blifva kristne, men sjelfve viljen I icke vara det i anda och sanning — skola vi icke då förstummas, vi lärjungarne af fridens, försoningens och kärlekens religion? Nej, vi skola icke förstummas, vi skola säga: se här, mottag dessa rättigheter, här äro de, och nu, sedan ni fått dem, nu är det er pligt att lefva och dö med oss för det fosterland, som blifvit edert.

Herr von Geijer: Efter de utmärkta föredrag, hvilka nyss blifvit anförda, kunna visserligen de ord jag i ämnet går att yttra anses temligen öfverflödiga; men i en sak sådan som denna vill representanten gerna utsäga sin tanke.

Vid behandlingen af hvarje stor kulturfråga synes det vara i sin ordning att Representationens ledamöter angifva sin ställning till frågan, och icke endast bevara sin röst till slutlig votering.

Det ligger vikt uppå, så synes mig, ej allenast att denna fråga går igenom, utan det är också maktpåliggande, det sätt hvarpå det sker — nemligen att det lif och den värma inlägges i beslutet, hvilket för handen varande fråga, enligt sin natur, fordrar.

Det är ej allenast ett fåtal medborgare, hvilkas sociala rättigheter (dem hitills förhållna) nu skola afgöras, som med oro och förväntan afvakta Riksdagens beslut i denna, dem så nära rörande angelägenhet, utan hvarje bildadt sinne i landet delar detta fåtals oro och förhoppningar, liksom helt visst — och detta får ej förbises — hela utlandet i denna stund har blicken fäst på Svenska Representationen, för att af det beslut den går att taga afgöra, om fördomeus makt ännu beherrskar det eljest friaste folk, eller ej.

Denna fråga, af båda Kamrarne antagen att hvila till denna Riksdags afgörande — utgången hör väl ej vara tvifvelsam, i denna tid och inför hvilken Representation som helst?

Det synes därför ej heller kunna hafva något hinderligt inflytande på detta förslags upphöjande till lag, att denna Kammar består af ett stort antal nyvalde ledamöter, hvilka ej deltagit i frågans föregående behandling.

Sjelf är jag en af desse nyvalde och dertill en af dem, hvilka för första gången hafva den äran att intaga en plats bland Svenska folkets representanter, men jag tillstår, att svårligen någon fråga torde förekomma, der min känsla så ögonblickligen befinner sig på det rena med sitt ämne, på samma gång som hvarje försök till bevisföring för det oriktiga eller skadliga i detta förslags antagande till lag, efter mitt förmenande, kommer att sakna allt verkligt fotfäste. Om denna fråga kan man, som om hvarje kulturfråga, säga, att den är af den art som återkommer, till dess

den går igenom, och att det derföre är så godt att antaga den först som sist.

Här bör det väl ändock vara af andra, på sanning och rättvisa grundade skäl, som ett antagande skall ega rum; och må det derföre vara att förhoppas, att 1870 års Riksdag villigt fullgör hvad 1867 års Riksdag säkerligen skulle hafva gjort, om den dertill varit berättigad — frågas antagande till lag.

Med öfvertygelsens hela värma skall jag med min röst bidraga till förslaget framgång.

Herr Kolmodin: Den högt ärade talare, som här uppträdt emot de föreliggande förslagen till ändringar i våra grundlagar, har sagt, att han uppträdde med fruktan, om också ej med bäfvan. Jag skulle vilja säga detsamma, jag uppträder i denna stund med fruktan, kanske med något litet bäfvan. Orsaken dertill är tvåfaldig. Den föreliggande frågan — enligt min uppfattning i sig sjelf ganska enkel — har, så inom som utom denna Kammar, rönt starka motsägelser från personer, hvilkas åsigtter jag ej vågar kalla fördomar, om jag också icke kan dela dem, och åt hvilkas ärliga öfvertygelse jag vill skänka all den aktning, ätven då jag måste motsäga dem. Jag fruktar att från detta håll blifva missförstådd. Det var min föresats att yttra några ord i denna fråga, men den ärade talare, som uppträdt emot förslaget, har betraktat detsamma ur helt andra synpunkter, än dem jag för mig uppställt, och sålunda nödgat mig att lemna min ursprungligen valda ställning, för att, ingående på hans tankegång, till vederläggning upptaga de skäl han framställt. Jag vet väl hvad jag för detta ändamål vill säga, men det må ej förtänkas mig, om jag känner en viss fruktan att icke genast finna det rätta uttrycket för mina tankar färdigt.

Den värde talaren har sagt, att man ej bör fästa någon synnerlig vikt vid hvad utlandet kan komma att säga om vårt åtgörande i detta fall. Jag delar till en viss grad hans åsigt. Utlandets mening kan för oss ej blifva regelbindande rörande en Svensk grundlagsfråga, huru mycken aktning man än må hysa för en upplyst samtids omdöme.

Det har vidare blifvit yttradt, att man kunde se frågan i smått, ur nyttans synpunkt. Denna vill jag helt och hållet förbigå, huru beaktansvärd den i öfrigt må vara, samt medgifva, att personer af vår egen trosbekännelse finnas att tillgå, hvilka kunna sköta landets angelägenheter, så att man icke fördenskull behöfver utvidga de främmande trosbekännarnes rättigheter.

Samme högt ärade talare har sagt, att man kan se denna fråga från toleransens synpunkt. Derifrån vill också jag se den; dock får här ej vara fråga om indifferentismens tolerans, utan om kärlekens och rättvisans. Jag anser det då alldeles obefogadt, att, der fråga är om tron — icke tron såsom en produkt af intellektualismen, utan hjertats tro — använda yttre tvångsmedel mot olika tänkande och derigenom tillfoga dem gagnlösa svårigheter. Tron tager man ej af sig sjelf. Val måste man kämpa för den, men dock alltid så att man vid emottagandet känner, att det är en gåfva. Verldsliga krafter och lagar hjälpa här till intet. Dertill kommer, att, om Konungen, i sin dubbla egenskap af statens och kyrkans

öfverhufvud, skall på statsområdet tillämpa kyrkans bestämmelser, så måste han väl också, på precis samma grund, till trosenhetens bevarande uppträda på kyrkans område med alla statusens kraftmedel och vapen, med krigsmakten till lands och vatten. Det vore då fullkomligt principiöst, att, för vinnande af det afsedda ändamålet, inskränka sig till uteslutande af främmande trosbekännare från vissa embeten och tjänster. Det visar sig då, att ståndpunkten är ohållbar, att man måste gå ännu längre, och dermed äro vi inkastade på religionsförföljelsens område. Embetsmannens ställning är ej den enda maktställningen. Det vore då orätt att tillåta dessa främmande bekännare att bo ibland oss, att förvärfva egendom, och sålunda öppna vägen för dem till den makt, som ligger i rikedom — en i sanning fruktansvärd makt, som ställt Israels barn så högt, att jordens potentater nödgats besöka deras kontor för att erhålla förlagskostnaderna, när de velat uppvakta hvarandra med krig. Lika orätt vore att låta dessa främmande bekännare få inhemta kunskaper vid våra skolor och universiteter; ty i bildningen ligger ock en makt, som, stödd på pressen och tryckfriheten, eger många medel att sprida kära åsigter och sålunda farligt inverka på hela folket. Man har här citerat en utmärkt man, historieskrifvaren Macaulay. Må det tillåtas mig att anföra, hvad han säger i en recension öfver ett arbete af Gladstone: "Om vi skola beträda denna väg, hvar skola vi stadua? Hvarföre ej bränna dessa kättare vid sakta eld?" Frågan är ännu obesvarad. Den gräns, man utstakar genom de främmande bekännarnes utestängande från embeten och tjänster, är imaginär och godtycklig.

Den ärade talaren har ordat om fördomar. Jag får bekänna att jag i många fall erkänner riktigheten af hans åsigter. Ett slags fördom är dock att sammanblanda förhållanden, som ej hafva med hvarandra att göra. Då första punkten af nu föreliggande förslag till grundlagsändringar inrymmer åt främmande trosbekännare befogenhet till Statens embeten, men fränkänner dem allt deltagande i handläggningen af frågor som röra lutherska kyrkan; så torde det vara en fördom, det vill säga en förblandning af helt och hållet skiljda rättigheter — kyrkliga och statsborgerliga — som vållar, att man i detta förhållande ser en våda.

Förträffligt är yttrandet, att religionen utgör ett folks "andliga beväring" och jag instämmer helt och hållet deruti. Har, frågar talaren, denna "beväring" kommit till stånd på intellektualismens väg? Jag frågar tillbaka: har den inträdt på statskyrklighetens? Till båda spörsmålerna måste svaras: nej! Kristendomen har kommit in i världen på den enfaldiga trons väg, på den vägen går den framåt och frir ännu sina segrar, i det den vinner den ena människan efter den andra för Guds rike. Ett folks "andliga beväring" blir alltså stark i samma mån, som individerna på detta sätt genomträngas af religionen i dess rätta och fulla betydelse. Hvad statskyrkligheten särskildt angår, så finner jag den så främmande för hela kristendomens väsende, att jag ej kan tänka mig, huru kristendomen på den vägen skulle kunnat vinna inträde, ej heller riktigt förmår uppfatta de välsignelser, som från det hållet blifvit meddelade. Man har frågat: "Är religionen ett folks andliga beväring, skola vi då nu nedlägga vapen?" Af det ofvan sagda är klart, att denna fasta rustning för folket hvarken kan hållas uppe eller falla genom en grundlagsförändring.

Finnes den verkligen, så må huru mycken borgerlig frihet som helst inrymmas åt främmande trosbekännare; icke falla vapnen ur våra händer för det. Är den åter ej för handen, så kan den ej erhållas derigenom, att vi strängt hålla på en exklusiv grundlagsparagraf, som i sådant fall är bara papper och trycksvärta.

Den ärade talaren hade yttrat, att lutherska kyrkan intager en mycket fördelaktig ställning midt emellan de båda ytterligheterna — katolicismen och sekterna. Jag delar denna åsigt och fröjdar mig öfver, att vår kyrka, hvilken jag är af själ och hjerta tillgifven, på samma gång är lika fri från katolicismens stenhårda oböjlighet som från sekternas oroliga vacklande. Vill den katolska kyrkan, såsom det ganska riktigt blifvit anmärkt, ännu i dag var en andlig makt inom staten, och innebär den sålunda en protest mot staten, med förgätenhet af det ordet: "gifver kejsaren det kejsaren tillhör, och Gudi det Gudi tillhör"; så skulle jag djupt beklaga, om vi, genom sammanblandning af stat och kyrka, komma att intaga en liknande ställning samt, med förkastande af toleransens stora grundsats, inträdde på en väg, hvars slut vi ej kunde se, och som kanske ledde derhän, att hela den yttre skilnaden mellan vår kyrka och den katolska blefve, att den ena vore en statskyrka och den andra en kyrkostat. — Om jag nu vidare följer den ärade talaren, så finner jag att han rörande sekterna yttrat, "att de utgöra jäsande elementer inom kyrkan, som, ehuru alltid oroande, kunna tolereras, så länge anhängarne ej kunna såsom embetsmän inverka på folket; att sekterna äro en protest mot det bestående — emot kyrkan; samt att vi i vårt land varit skonade för sektväsendets slitningar till följd af kyrkans väl ordnade ställning och höfsamhet." Hvad det sista beträffar, så måste jag bestrida den uttalade åsigten. Jag tror, att den ärade talaren själf, genom sin ställning, varit i så många konflikter med dessa jäsande elementer, att han väl torde i någon mån böra justera sitt yttrande. Inom vår kyrka hafva under de sista tretio åren förekommit många och djupgående rörelser, hvilka också ganska riktigt visat sig alls icke kunna förekommas eller ens till sina dimensioner bestämmas och inskränkas genom yttre tvångslagar. Hvad åter vådan af dissenters tillträde till embeten angår; så har jag redan förut sökt att visa, att hvarje individ, äfven utom denna ställning, genom rikedom, bildning och intelligens kan i stort inverka på sin samtid och dess meningar, samt att således tillökningen i faran är mera skenbar än verklig. Att sekterna utgöra en protest mot det bestående är så till vida en sanning, som de öfverallt och särskildt i vårt land vända sig mot den sammanblandning af stats- och kyrkomakt, som å ena sidan vill tillämpa borgerlig domsrätt i andliga ting, samt å den andra vill göra människans religiösa öfvertygelse till gradmätare tör omfånget af hennes borgerliga frihet. Äfven från dessa synpunkter torde de föreslagna förändringarne således kunna försvaras.

Med afseende på den mosaiska trosbekännelsen har talaren förklarat, att den innebär en protest både mot kristendomen och Staten. Det var dock en tid, då den israelitiska församlingen var ljusbäraren på jorden, var den, som hade vården om den gudomliga sanningen, och till sist den, ur hvars sköte kristendomen utgick. Det är ett oförnekligt faktum, att många bland detta folk, ty värr allt för många, ej förstodo tidens tecken,

utan stadnade kvar på den ståndpunkt, de en gång uppnått. Judendomen kan därför betraktas mera såsom en öfvervunnen ståndpunkt i Guds rikets utveckling, än såsom en protest mot detta rike sjelft. Jag erinrar mig med anledning deraf, att en tysk författare, uti ett af honom utgifvet arbete, benämndt "de kristnes hopp", omtalar ett besök, som han en gång mottog af en lärd judisk rabbin. Då samtalet derunder föll på läran om "Jesu Kristi tillkommelses uppenbarelse" och författaren yttrade, att flera lutherska teologer funnos, som antogo en frälsarens personliga ankomst hit före den närvarande verldsordningens slut, så inföll rabbinen: "Om så kommer att inträffa, är jag förvissad, att hela mitt folk genast skall falla till såsom en man." Jag har citerat detta, emedan jag tror, att det ena med det andra visar, det en så oupplöslig motsägelse mellan kristendom och judendom, som en föregående talare angifvit, i sjelfva verkligheten ej förefinnes.

Judendomens protest emot staten skulle väl ligga deri, att judarne visat sig bilda en nationalitet, som egde både lust och kraft att intränga bland oss, men saknade både vilja och förmåga att med oss assimilera sig. Detta var det enda i det utmärkta föredraget, som hos mig väckte en smärtsam känsla. Denna förebräelse föreföll mig som ett hårdt tal. Hvilka tillfällen hafva vi väl gifvit judarne att assimilera sig med oss? Ända in i sista tiden hafva vi hållit dem så fjerran från oss vi kunnat, och den strid, som i dag pågår, gäller ju ett försök att öppna vägen för dem och bereda dem tillfälle att assimilera sig med oss, sedan de kunna känna sig såsom verkliga medborgare i vårt land, likställde med oss sjelfva i de andra flesta förhållanden.

Det har talats om, att det skulle vara olämpligt att bekläda främmande trosbekännare med lärare- och domare-befattningar. Jag får tillstå, att jag äfven i dessa afseenden ej hyser några synnerliga farhågor. Jag kan nemligen ej fatta, att det på en lärjunges religiösa bildning skulle kunna inverka menligt, om han i ett för kristendomsundervisningen främmande ämne — t. ex. matematik — erhöle handledning af en främmande bekännare. Vi hafva dessutom hört meningar, på det skarpaste stridande emot den lutherska kyrkans lärouppfattning, uttalas af lärare vid våra undervisningsanstalter och till och med af ledamöter i våra konsistorier. Sådana händelser hafva till en tid gjort litet buller, men sedan har allt blifvit godt och väl igen. Den ena afvikelsen är ej farligare än den andra. Judendomen erbjuder för öfrigt icke några lockelser till öfvergång och är, såsom proselytgörande sekt, den minst farliga af alla. Med särskild styrka har man betonat olämpligheten af att låta en jude bekläda en historisk profession. Det är sannt, att han från sin religiösa ståndpunkt icke mäktar fatta och framställa kristendomens hela betydelse, men undgå att se dess yttre omskapande makt, dess kulturkraft, kan han icke, för så vidt han är en verklig historiker. Jag vill anföra ett exempel, ehuru jag medger, att exempel bevisa föga. Vi hafva i Gibbon en historieskrifvare af största betydelse, och jag trotsar hvem som helst att kunna inlägga en kraftigare protest emot kristendomen, än denne ovanlige man gjort. Denna protest framträder understundom beslöjad, men därför ej mindre hvass och bitande. Läsningen af hans arbete verkade emellertid alls icke rubbande på min religiösa öfvertygelse,

tvärtom fann jag, att han sida efter sida, omedvetet och motvilligt, måst bära vittnesbörd om kristendomens verldsomskapande kraft. Är juden en verklig historiker, så tvingas han, liksom Gibbon, att blifva en motvillig förkunnare af kristendomens betydelse och segrar.

Till sist har den högt ärade talaren, mot hvars anförande jag utslutande vändt mig, yttrat, att vi här i landet, om embetsmannabanan och särskildt domarebefattningarne öppnades för främmande bekännare, skulle få två slag af embetsmän, af hvilka det ena kunde utföra alla till embetet hörande åligganden, men det andra endast en del af desamma. När en embetsman tillsättes, han må vara af hvilken bekännelse som helst, så låter det sig nog förutse, att många förhållanden kunna inträda, hvilka göra det för honom omöjligt att handlägga alla de ärenden, som falla inom området för hans embetsutöfning. För min del kau jag således, just i detta afseende, ingen skilnad finna emellan embetsmän af luthersk och dem af främmande trosbekännelse. Jämförhållanden kunna inträffa för dem alla, det är hela saken.

Oaktadt den öfverlägsenhet, med hvilken min utmärkte motståndare framlagt sina åsigtter, och den aktning jag är villig att skänka dem, har dock, efter min uppfattning, ingenting förekommit, som skäligen kunnat rubba min öfvertygelse i de föreliggande frågorna. Hvad här blifvit yttradt afser egentligen blott den första punkten, och det vore derföre i sin ordning, att jag uttalade några ord med speciel hänsyn till den andra; men då jag redan alltför länge tagit Kammarens tid och uppmärksamhet i anspråk, så återstår mig ej annat, än att, under anhållan om öfverseende, genast sluta, sedan jag förklarar, att jag kommer att rösta för bifall till båda de föredragna punkterna i Konstitutions-Utskottets betänkande.

Herr Wijk: Då det nu föreliggande förslaget vid 1867 års riksdag antogs till hvilande, framställdes under debatten derom åtskilliga invändningar emot detsamma, bland hvilka jag ber att nu få erinra om tvänne. Den ena var den, att den föreslagna ändringen icke vore befogad, enär den icke vore af behof påkallad och icke heller påräknades af de främmande religionsbekännarne sjelfva. Den andra invändningen åter var, att genom detta förslag rättvisans fordringar icke skulle blifva tillfredsställda, emedan den kompetens till tjenster, som förslaget medgäfvde främmande trosbekännare, skulle genom de restriktioner, hvilka vid dess praktiska tillämpning komme att ega rum, blifva i betydlig mån inskränkt. En bättre och en sämre kompetens skulle således härigenom uppkomma; och på det sättet komme den afsedda rättvisan att finnas endast på papperet, men ej i verkligheten. Lika öfvertygad som jag var, att den första af dessa invändningar var fullkomligt obefogad, lika mycket betänkligheter väckte hos mig den sednare, då det skulle i sanning hafva djupt smärtat mig, om icke rättvisans fordringar genom förslaget kunde anses tillfredsställda. Det är så mycket mera glädjande för mig att nu kunna afgifva det vittnesbörd, att denna sednare betänklighet icke är grundad i de främmande trosbekännarnes egen föreställning om saken.

Inom det samhälle jag tillhör finnes ett stort antal mosaiska trosbekännare, hvilka der bilda en församling, som genom sin intelligens, sin

arbetsamhet och sitt oförtrutna nit för kommunens bästa utgöra en heder för densamma. Denna församling har inför Göteborgs riksdagsmän förklarat, att, lika varmt som den intresserade sig för frågans utgång och med hopp och förtröstan emotsåge det hvilande förslaget antagande af Riksdagen, lika öppet ville den afgifva den försäkran, att den med förslaget ordalydelse var fullkomligt tillfredsställd. Denna förklaring, i förening med ett liknande uttalande af de mosaiske trosbekännarne i Stockholm, har för mig utgjort tillräckligt skäl för häivande af den enda betänklighet jag emot förslaget hyst, och såsom jag vill önska har det äfven varit fallet med de med mig liktänkande.

Jag skulle kunna sluta nu, men medan jag har ordet, ber jag att få tillägga ytterligare något i ämnet.

Det skarpaste motståndet i denna fråga har kommit från dem, som påyrka en absolut enhet emellan kyrka och stat. Jag vill icke här ingå i något bedömande, huruvida en sådan enhet i principen är riktig eller oriktig, om den är i tillämpningen nyttig eller skadllg. Men jag vill blott fästa uppmärksamheten derpå, att en dylik enhet icke vidare existerar såsom princip. Den upphörde redan 1863 att såsom sådan finnas till nos oss genom den af Rikets Ständer beslutade förändring i Regeringsformens 28 §, och det nu ifrågavarande förslaget utgör endast ett steg vidare på den redan beträdda banan. Här gälla sålunda i sjelfva verket icke ett afgörande af principer, utan att tillse, om de förändringar i lagstiftningen, beträffande främmande trosbekännare, som redan vidtagits, visat sig nyttiga eller ej. Så väl vid 1862—1863 års riksdag som då det medgafs mosaiske trosbekännare att få besitta jordfastighet i Sverige, framställdes stora betänkligheter emot de föreslagna lagstiftningsförändringarne. Man gick till och med så långt i spökrädsla, att man trodde, att de mosaiske trosbekännarne skulle, i händelse af bifall till förslagen, komma i besittning af så stor del af Sveriges jord, att de derigenom skulle förskaffa sig ett afgörande inflytande på Statens öden.

Vid 1863 års riksdag framställdes bland annat af den ärade representanten från Norrköping, som nyss hade ordet, den förmodan, att de medgifvanden, som då föreslogos åt främmande trosbekännare, nemligen rätt för dem att blifva lärare i vissa undervisningsämnen och läkare, skulle gifva dem anledning till proselytmakeri. Men huru hafva nu alla dessa farhågor besannat sig? Visar icke erfarenheten, att, då mosaiske trosbekännare kommit i besittning af Svensk jord, så hafva de dit medfört sin ovanliga arbetsamhet, sparsamhet och förnöjsamhet? De hafva, såsom jordegare, på mera än ett ställe blifvit valde till ordförande i kommunalstämmor och kommunal-nämnder och äfven utsedde till ledamöter i landstingena. Hvad städerna beträffar, så se vi ju, huru, på samma gång som den nya kommunalförfattningen icke fordrade af städernas representation evangelisk-luthersk trosbekännelse, stadskommunerna flerstädes skyndade att taga en mängd af deras bästa krafter i anspråk. I det samhälle jag tillhör har till ordförande i drätselkammaren utvalts en mosaisk trosbekännare; och den rätt som vid drätselkammarens organiserande bereddes densamma att sjelf tillsätta vissa tjenstemän ledde dertill att som kammarförvändt antogs en mosaisk trosbekännare af framstående skicklighet.

Regeringsformens nuvarande 28 § tydes, såsom vi veta, så, att icke blott de embetsmän, hvilka Konungen utnämner, skola tillhöra den rena evangeliska läran, utan äfven de tjenstemän, som tillsättas af underordnade myndigheter. Häraf har uppkommit det förhållande, att, enär stadskamrerare-tjensten i Göteborg tillsättes af magistraten, en mosaisk trosbekännare icke kunnat erhålla denna befattning, under det att platserna af ordförande och kammarförvandt i drätselkammaren kunnat beklädas af judar, emedan magistraten icke har att skaffa med dessa befattningars tillsättande.

Man har, såsom jag nämnt, befarat, att de förmåner, som sednast medgifvits främmande trosbekännare, skulle från deras sida framkalla proselytmakeri. Men har man sig bekant, att under den tid dessa friheter af dem åtnjutits, läkarne gjort några proselyter på sjukbädden eller lärarne i lärosalarne? Att blicka in i förhållandena i framtiden är väl omöjligt, men man kan dock icke blunda för det förflutna och det närvarande; och erfarenheten derifrån är icke egnad att underhålla en dylik betänklighet, som jag tror äfven skall jäfvas af framtiden.

Vårt förhållande hittills till de främmande trosbekännarne erinrar mig berättelsen i Nya Testamentet om de frestelser, för hvilka vår religions stiftare utsattes. Staten säger nemligen till dem: "Öfvergifven edra fäders tro och omfattan vår lära, så skola alla medborgerliga förmåner komma eder till del, hvarom icke, så ären I derifrån uteslutne." För min del omfattar jag den evangeliskt-lutherska läran, så väl genom födseln som öfvertygelsen. Jag anser den vara den renaste af alla kristna trosbekännelser. Och det är klart, att jag då med glädje ser, att proselyter kunna vinnas för densamma. Men vilkoret för allt proselytmakeri bör dock, efter mitt förmenande, vara, att det skall ske på öfvertygelsens väg och ej genom tvång eller lockelser. Låtom oss derfore ur våra grundlagar borttaga dessa förespeglingar om stora fördelar, som genom en öfvergång erbjudas, och flera proselyter skola vinnas genom friheten än genom tvånget. Historien visar oss, att intet sammanhåller mer en stridande kyrka än förtrycket af den herrskande.

Jag ber att få fästa uppmärksamheten derpå, att förslaget i den form, det nu föreligger, innebär en förbättring emot nu gällande paragraf, i hvad afser skydd emot främmande trosbekännares inblandning i frågor, som röra vår religion. Det heter nemligen deri: "dock må icke någon, som ej tillhör den rena evangeliska läran, såsom domare eller innehafvare af annan tjänst deltaga i handläggning eller afgörande af fråga, som angår religionsvård, religionsundervisning eller befordringar inom den Svenska kyrkan."

Någon sådan restriktion finnes icke i den gällande 28 §, i fråga om de tjänster, hvartill redan nu främmande trosbekännare kunna utnännas, ej heller hindrar det nu gällande grundlagsstadgandet att till sådana tjänster t. ex. en mormon skulle kunna antagas, något som genom det nu hvilande förslaget omöjliggöres.

Sedan det nu föreliggande förslaget vid 1867 års riksdag antogs till hvilande, har religionsfrihetens sak vunnit stora segrar. I Nordtyska förbundet, ja till och med i ofördragsamhetens fordna hemland, i det erkekatolska Österrike och Spanien har dess stora princip blifvit godkänd och

i vidsträcktaste mån tillämpad. Och nu skulle Sverige nästan ensamt bland Europas fria stater sätta sin ära i att uppehålla ett bekännelse tvång, med hvars krossande på utländsk jord det redan för två århundraden sedan skref det skönaste bladet i sin historia. Jag kan ej tro att så skall blifva fallet, jag tror på sanningens och rättvisans seger, och med fast örtröstan på en lycklig utgång af dagens stora fråga lägger jag min röst för bifall till det hvilande förslaget.

Herr Liss Olof Larsson: "Skall jag tala eller skall jag tiga?" är en fråga, som ifrigt trängt sig på mig, innan jag beslutat mig för att begära ordet i denna fråga, och den har gjort det så mycket mera nu som jag fått ordet efter några af de utmärktaste bland Kammarens talare. Men det gifves tillfällen, då äfven den mindre försigkomne icke får tveka att uttala sin öfvertygelse; och jag är nu i en sådan ställning.

Det är alltid något motbjudande och nedslående att yttra sig, då man på förhand vet sig skola komma att tillhöra minoriteten. Men det är det i alla fall i dubbelt hänseende, dels i nyss antydda hänseende, och dels derigenom, att då man velat nästan uteslutande göra denna fråga till en humanitets- och toleransfråga, så har man också derigenom redan på förhand velat brännmärka minoriteten med ofördragsamhetens stämpel. Men öfver alla dessa betänkligheter står dock den egna innerliga öfvertygelsen; och denna min öfvertygelse den daterar sig icke från i dag eller i går, utan den är byggd på en grundlig och samvetsgrann pröfning af de skäl, som tala för och emot. Jag har sökt att ställa mig på deras ståndpunkt, hvilka anse förslaget nyttigt och derföre rösta för bifall till detsamma, då jag vet att på den sidan finnas de flesta bland denna Kammarens yppersta ledamöter, -- personer, hvars omdöme jag aktar mången gång högre än mitt eget. Jag har, såsom sagt är, försökt att sätta mig in i deras tankegång, men jag får bekänna, att jag icke förmått uppfatta vigten af de skäl de anfört.

För min del står jag ännu på den ståndpunkt i frågan, som jag inne hade i dag för tre år sedan, — ty, mine Herrar, det är i dag tre år sedan en fråga, likartad med det nu föreliggande förslaget, förevar till behandling inom denna Kammar. Jag hoppas emellertid, att i en sak sådan som denna något öfverseende måtte visas den, hvars förstånd icke är mäktigt att uppfatta de skäl, som åberopats för bifall till förslaget. Jag har icke kunnat finna den föreslagna förändringen hvarken nödig eller nyttig, såsom Riksdags-ordningens 38 § bjuder; och har jag icke ens kunnat finna den rättvis.

Af hvad jag nu sagt framgår, att jag icke ämnar rösta för bifall till förslaget; och jag skulle derföre kunna sluta här, då jag vet, att mitt uppträdande endast tjenar till att förlänga diskussionen; och jag vet att i en fråga sådan som denna hvar och en har sin bestämda öfvertygelse, samt att jag ingalunda är den, som kan vara i stånd att förändra någons öfvertygelse genom hvad jag har att säga. Men då jag tror det vara af stor vikt, att saken blir sedd från alla sidor, och jag dessutom anser frågan vara af aldra största vikt, anser jag mig berättigad att äfven yttra några ord i frågan, på det att äfven de, som sätta sig emot förslaget, må få besvarade de skäl, som för dem varit bestämmande.

Så snart det blir fråga om förändring i gällande lag, det må vara grundlag eller hvilket annat som helst af det bestående, uppställer sig för mig såsom första frågan den: "har den lag, vi nu ega, visat sig olycksbringande till sina följder, och har jag någon garanti för, att den, vi vilja sätta i stället, är bättre än den vi förkasta?" I detta fall har jag kommit till det resultat, att den lag vi hafva icke visat några menliga följder för fäderneslandet, utan tvärtom. Vårt land har gått framåt i alla riktningar och vi hafva, i trots af vår fattigdom, kunnat hållna jemna steg med söderns rikare länder, och detta, mine Herrar, är under tillämpningen af den tid den nuvarande paragrafen gällt; och jag kan icke finna någon garanti för, att det stadgande vi nu gå att antaga är bättre än det vi vilja förkasta.

En annan fråga är den, om vi anse den lära vi bekänna vara sann eller falsk. För min del anser jag den vara den enda rätta; och när man har något, som man anser rätt och godt, vill man ej gerna deri insläppa främmande elementer. Således är äfven denna fråga besvarad.

Den tredje frågan, som i detta fall framställer sig, gäller den allmänna opinionen. "Är folket i allmänhet för en sådan förändring som den föreslagna?"

En talare på Göteborgsbänken har visserligen sagt, att man ej bör fästa sig vid den allmänna opinionen eller de fördomar den kan innebära. Detta kan väl hålla streck någon gång; men i en fråga, som, såsom denna, så nära berör hvarje individ, han må vara hög eller låg, han må hafva uppnått upplysningens högre grader eller befinna sig på den lägsta, bör man, efter mitt förmenande, något taga i beräkning folkets tanke eller, med andra ord, den allmänna meningen. Det är ett hårdt tal, mine Herrar, när man vill påstå att försvaret af vår lära endast vittnar om okunnighet och ofördragsamhet; kan det väl icke finnas några andra motiver därför? Jag har eljest trott, att det funnes två opinioner, en hos folket och en hos pressen, hvilken sednare icke alltid är densamma som folkets. Af den ärade talarens anförande skulle man dock kunna taga sig anledning att tro, att det äfven funnes en tredje opinion, nemligen en sådan, som erkänner opinionen hos folket, men sätter sig öfver den såsom varande endast — en fördom, som ej bör beaktas.

Min öfvertygelse är, att det Svenska folket ej ännu åtminstone önskar se de embeten och tjänster, hvilkas innehafvare stå i närmare beröring med folket, besatta med främmande trosbekännare. Men — säger man — frågan är tillräckligt utredd och begreppen klara. En föregående talare har i sådant hänseende ordat om frågans föregående behandling vid riksdagarne. Jag skall äfven bedja att få tala något derom. Vid 1867 års riksdag, då ett förslag till ändring uti ifrågavarande paragraf var hvilande, var jag den ende, som i denna Kammare uppträdde deremot. Nu är jag i en något bättre ställning, ty under det att jag då hade svårt att erhålla ordet för de bifallsrop, hvaraf Kammaren genljudad, har vid denna riksdag åtminstone en talare här uppträdt i samma syftning som jag. Såsom jag nämnde, hvilade då sedan 1866 ett förslag, och det antogs här utan votering, men föll i Första Kammaren och blef sålunda förkastadt. Nya motioner i ämnet väcktes dock, och så fick man ett nytt förslag från Konstitutions-Utskottet. Jag, som icke heller fann mig af

detta sednare förslaget tillfredsställd, uppträdde äfven emot detsamma, och då stod jag ej längre ensam. Många yrkade dels afslag, dels återremiss, och till följd deraf blef förslaget — samma förslag som nu ligger före att antagas — af Kammaren återremitteradt med 89 röster mot 69. Ifråf ser det ut såsom voro begreppen då ej så klara eller bifallet så enhälligt, enär det fanns 89 ledamöter, som icke voro belättna med förslaget, åtminstone i dess dåvarande form. Emellertid bifölls förslaget i Första Kammaren med en knapp majoritet, hvaraf följden blef, att vi återfingo det ifrån Utskottet i samma skick som förut; och derefter antogs det att hvila, utan diskussion. Jag har väl hört flera säga, att man ändrat åsigtter och funnit sig öfverbevist om nyttan, efter som ingen diskussion föregick förslagens antagande såsom hvilande, men jag tror dock, att andra motiver då funnos, hvarföre man icke yrkade afslag på frågan. Jag kan emellertid nu, lika litet som för tre år sedan, finna, att den föreslagna grundlagsändringen är af behof påkallad, aldraminst kan jag anse dem, som komma att få nytta af denna förändring, berättigade att poeka derpå. De hafva redan fått åtskilliga och ej så obetydliga rättigheter sig medgifna; men det är så, att, när man fått något, vill man hafva mera. Måhända kan en dag komma, då vi lutheraner få bedja dessa främmande trosbekännare om rättigheter, och för sådan händelse visar oss historien, att hvarken judar eller katoliker varit så släpphändta, särdeles i fråga om religiös frihet.

En talare har omnämnt, det flera mosaiska trosbekännare skulle varit böjda för kristendomen, men vid granskning af historien funnit sig afskräckta derifrån genom de af kristna begångna ohyggligheter, hvarom historien skulle bära vittne. Det må vara sannt till någon del, men jag frågar då: äro katolikerna eller judarne sjelfve så aldeles fria från dylika ohyggligheters föröfvande vid utspridandet af sina läror? Jag är väl icke bevandrad i historien, men dock tillräckligt för att veta, det åtskilligt kan läggas dem till last i det afseendet, så att man icke uteslutande bör rikta sina anmärkningar mot lutherska kyrkans medlemmar.

En talare har sagt, att det icke är värdt att gifva något, om man icke vill gifva allt. Det är ett besynnerligt påstående. Ty skulle man hålla på den principen, är jag rädd för, att man icke finge någon hållpunkt hvarken i denna eller andra frågor.

Jag har redan sagt, att jag icke kan finna denna förändring hvarken af behof eller rättvisa påkallad, och jag skall söka gifva några skäl derför. Det må vara mig tillåtet att, för att göra mig förstådd, begagna en liknelse. Jag antager, att vi hafva framför oss ett ordenssällskap. Vi hafva många sådana i vårt land. Jag tillhör intet af dem och kan således icke känna till deras stadgar, men jag antager, att, då man stiftar en orden, man måste fastställa vissa stadganden, som föreskrifva de kvalifikationerna och skyldigheter, som hvar och en måste förskaffa och ikläda sig, för att vinna inträde i sällskapet och komma i åtnjutande af de rättigheter och förmåner detsamma har att erbjuda. Vidare antager jag, att barnen till de personer, som tillhöra orden, äfven skola på grund af sin börd blifva medlemmar af densamma. Denna orden växer så småningom till och utvidgar sig samt söker under sin fortgående utbildning att hinna det mål, den föresatt sig sträfva till, och det går framåt med stora steg.

Ännu ett antagande till gör jag, det nemligen att bland ordensstadgarne ingår den bestämmelsen, att ingen emot sin vilja tvingas att inträda i ordenssällskapet, ej heller att der mot sin önskan kvarstå, men att hvar och en ordensledamot naturligtvis skall gå miste om de rättigheter och förmåner, som äro med ledamotskapet förbundna, såvida han ej vill fullgöra de skyldigheter och uppfylla de kvalifikationer, som för desamma åtnjutande äro stadgade såsom vilkor. Under tiden finnas en mängd andra personer, som stå utom detta ordenssamfund, men som gerna vilja blifva delaktige af de rättigheter och fördelar, samfundet har att gifva, utan att likväl vilja underkasta sig de skyldigheter, som stå i samband med omfördälda förmåner. Jag frågar Eder då, mine Herrar! vore det verkligen rättvist, om dessa utanför stående skulle taga sig för att säga till ordensmedlemmarne: "I måsten upphäfvade de kvalifikationer, som äro bestämda för inträde i eder orden, på det äfven vi, som icke vilja uppfylla dem, måtte erhålla del af edra förmåner och rättigheter." För min del kan jag icke upptäcka den ringaste tillstymmelse till rättvisa i en sådan begäran, liksom jag ock anser, att det bästa svar på densamma vore detta: "Läsen våra stadgar! I ären ej nödgade tillhöra oss; vi tvinga ingen att ingå i vår orden. Men fullgören I icke, hvad vi fordra af dem, som vilja blifva medlemmar af vårt sällskap, gån I miste om de fördelar, som hos oss stå att vinna." — Jag skall försöka en tillämpning af denna liknelse på hvad som här är i fråga och måste då, i likhet med en föregående talare gå tillbaka ett stycke i historien. Jag tänker på förhållandena, sådana de gestalta sig för vid pass trehundra år sedan. Vi hafva då af historien inhemtat, att vårt kära fädernesland var på väg att på en gång förlora icke blott den politiska utan äfven den religiösa friheten. Det var det utländska oket, som tryckte ned den politiska friheten, och katolicismen, som tryckte ned den andliga. Sverige reste sig som en man, och det var Gustaf Wasa, som med Gud och Sveriges allmoge lyckades frigöra landet från politisk trældom och återupprätta dess urgamla sjelfständighet. Detta var Gustafs första stora verk. Hans andra stora företag, som också utföll lyckosamt, var det att befria vårt folk från katolicismen och dess presterskaps tryckande herravälde genom att afskaffa den katolska och införa den evangeliskt-lutherska läran. Denna sednare antogs som statskyrka, och det föreskrefs, att hvar och en, som ville få del af alla fördelar Staten hade att erbjuda, skulle tillhöra den lutherska religionen. Det var Johan III gifvet att försöka störta denna sin store faders herrliga skapelse, fastän försöket icke utföll så, som ämnadt varit. Den lutherska läran hade redan slagit så djupa rötter i folkets hjertan, att den icke kunde rubbas från sina grundvalar: den stod fast och fick i lugn och fred utveckla sig till den store Wasaättlingen Gustaf Adolfs dagar. Då uppstod från södern ett hotande åskmoln, som alltmer började nalkas norden, och man fruktade allmänt, att den nya läran skulle tillintetgöras af den utbrytande stormen. Oro och förvirring råde öfverallt: ingen fanns, som kunde eller vågade ordna de spridda lederna af anhängarne till den lutherska läran, hvilken sväfvade i den ögonskenligaste fara. Hvem var det då som djerfdes uppträda för att afvärja den hotande faran? Jo, mine Herrar, det var Gustaf II Adolf, vår odödlige Konung, som i spetsen för ett fåtal Svenskar vågade sjelf uppträda på utländsk botten till

försvar för den heliga saken och som genom sin och sina krigares tapperhet och mod lyckades bekämpa stormen. Och detta var ej ringa strider; mycket Svenskt blod flödade på Tysklands mark och vår störste Svenska Konung fick utgjuta sitt. Men inga uppoffringar äro för stora, då man sträfvar för ett stort mål, en ädel och rättvis sak.

Jag har redan förut sagt, att vårt land gått framåt i alla riktningar och kunnat hålla jemna steg med länder, som ega långt större resurser än dem, som stå oss till buds. Men det är nu en gång så här i världen: när man har något, som är godt och ändamålsenligt, vill man experimentera med detsamma och se efter, huru det kommer att taga sig ut genom idkeliga ändringar. På samma sätt vill man göra här nu, då man försöker rubba en grundlagsparagraf, som, åtminstone efter mitt förmenande, är en af de aldra viktigaste. Vi hafva beklagligtvis i vårt land under alla dessa förhållanden bibehållit åtskilliga mindre goda egenskaper, som vi tyckas hafva svårt att bortlägga. Så ega vi kvar en viss grad af fäfånga och en synnerlig förkärlek för allt, som är utländskt och främmande. Detta har icke lemnats obemärkt af främlingar; de hafva sett, att hos oss varit ett rikt fält att förtjena penningar. Och på sådant sätt hafva vi efter hand fått in här i landet en stor mängd främmande trosbekännare. Det var säkerligen icke fosterlandskärleken, som dref dem hit; det var väl snarare begäret efter timliga fördelar, ja, sägom det rent ut, utsigten och lusten att förtjena penningar. Och, mine Herrar, penningar hafva de verkligen förtjenat, och de kunna nu med dem i sina fickor stå lugna och skratta åt vår stora lättrogenhet. Man har under tidernas lopp gifvit dem en och annan rättighet. Men när man väl fått ett, vill man hafva ett annat, och till slut vill man hafva ändring till sin förmån af en bland de förnämsta paragraferna i våra grundlagar, en bland de paragrafer, på hvilken, efter mitt sätt att se saken, samhällsbyggnaden ytterst hvilat. Jag kan, som sagdt, icke anse denna fordran rättmätig.

Man talar här mycket om utländska förhållanden och framdrager gerna utländska exempel i hithörande ämnen. Ett par talare hafva gjort en utflygt nästan öfver hela Europa för att hemta skäl för en förändring i Svenska grundlagen; jag förmår ej följa dem på deras utflygter, äfven om jag skulle anse det nödigt, jag får fördenskull till stöd för min åsigt i ämnet hemta skäl endast inom våra egna gränser. Jag har redan sagt, att jag ej besitter tillräcklig kunskap på det området dessa båda talare beträddt, men hvad jag deremot har reda på är, huru det i förevarande hänseende är stadgadt i vårt grannrike Norge. Der lemnar icke grundlagen främmande trosförvänder tillträde till Statens embeten. Jag håller emellertid före, att vi tillräckligt många gånger efterapa utländingen och vidtaga förändringar i våra Svenska förhållanden endast af lusten att följa utländingens exempel. Och mer än en gång hafva vi också fått ångra sådana steg; ty ej alltid har det visat sig, att hvad som åstadkommits på den vägen varit fullt lämpligt för och passande i stycket med våra egna förhållanden.

Nu för tiden hör man också ofta talas om sjelfständighet och åter sjelfständighet, men jag förstår samnerligen ej, huru vi kunna begagna ordet sjelfständighet, på samma gång vi tala om, att vi böra göra det eller det, derföre att utländingen har gjort så förut.

Vidare

Vidare säger man, att Staten handlar orätt mot desse medborgare, som äro utestängde från dess enbeten. Huru är då detta möjligt? Staten har väl rätt att fordra vissa kvalifikationer af sina embets- och tjänstemän. Den ene uppfyller dem icke i ett, den andre i ett annat, och jag kan verkligen icke finna, att Staten gör orätt, då den icke lemnar sina embeten åt dem, som icke fullgjort alla för desammas erhållande stadgade kvalifikationer. För att bevisa detta vill jag framdraga ett analogt exempel. Huru är det med valrätt och valbarhet till riksdagsman? Har man icke der uppdragit ett streck, en skiljemur mellan medborgarne och sagt: "du, som har den och den förmögenheten, står öfver strecket och får välja och väljas till riksdagsman; men du, som saknar den bestämda förmögenheten, du får nöja dig med att stå under strecket och kan hvarken välja eller väljas till riksdagsman". Men icke kan man väl derföre säga, att alla dessa, som ej kunna utses till riksdagsmän, sakna alla de kvalifikationer, som erfordras för en riksdagsman, derföre att de sakna den nämnda. Man kunde uppräknat hundratals dylika orättvisor, om man så vill kalla dem, som under slika omständigheter drabba en stor mängd medborgare.

Så påstås det, att Staten icke har råd att undvara dessa förmågor och dessa embetsmannamännen. Jag gör mig då den frågan, om vi icke redan förut ega ett tillräckligt, ja, jag tvekar ej säga det, för stort antal af den sorten. Göra vi väl rätt att locka in flere på den banan? Vi se, hvilken massa sökande det uppstår vid hvarje tjänst, som blir ledig; och går man upp i embetsverken, får man se extraordinarier och åter extraordinarier. De hafva måhända uppoffrat hela sin förmögenhet för att taga sin examen och göra sig kompetenta för sin tjänst, men nu få de ofta nog gå halfva sikt lif för att uträtta sysselsättningar, knappt aflönte, som skulle kunna uträttas af personer, som genomgått en vanlig folkskola. Och, mine Herrar, går ej hela vår tids sträfvande ut derpå att minska tjänstemännens såväl antal som löner? Är det då skäl draga ännu flera in på samma väg? Från deras sida kunna vi ej vänta någon hjälp vid vårt sträfvande att nedsätta tjänstemännens antal, ty klart är, att ju flere de äro, som kunna söka lediga tjänster, ju större motstånd skall man möta, då man vill företaga en inskränkning i nyssnämnda syfte.

Jag är rädd för att lemna denna frihet, hvarom här är fråga, åt de främmande trosbekännare, som man benämner judar och katoliker, men jag är lika rädd för de många, som vilja se denna förändring genomförd för att kunna vara saart sagdt utan all religion, men hvilka dock nu offentligen måste bekänna sig till den lutherska läran för att komma i besittning af de ifrågasatta tjänsterna. Men, invänder man härvid, är det då icke bättre, att de öppet få framträda och visa sig sådane de äro, och att man ej tvingar dem att blifva skrymtare för att erhålla den eller den tjänsten och dermed förenade förmåner? Jo, i ett hänsende vore det rätt, men jag frågar, om icke det skulle åstadkomma större villervalla, om de finge öppet uppträda och häna, häda eller förkasta hvad vi anse bäst och heligast. De kunna visserligen skada mycket redan nu, men icke så mycket, då de till följd af grundlagens bud se sig förhindrade offentligen framställa dylika läror, men hvilket de icke skulle behöfva, om grund-

lagen förändrades i den antydda syftningen. Likväl borde icke, efter min åsigt, en sådan förändring vara så farlig, om upplysningen nått den höga ståndpunkt, att ingen behöfde skydd af lagen vid utöfvande af sin religion; men jag tror, att vi icke ännu uppnått en sådan ståndpunkt. Den stora massan af folket behöfver ännu skydd af lagen i detta hänseende, och min öfvertygelse är, att det icke vore rätt att utsätta den för den mängd filosofiska spetsfundigheter, som skulle kunna utvecklas af dessa embetsmän, som naturligtvis alltid innehade en större bildning än massan af folket, med hvilken de skulle umgås.

Man säger vidare, att det icke är någon fara att gå in på denna förändring, och man vill låta påskina, att den icke skall komma att tillämpas. Jag tillmäter icke mig förmågan att se in i framtiden och tilltror ej heller någon annan att kunna säga, hvad framtiden bär i sitt sköte. Jag hyser inga farhågor under närvarande förhållanden, men jag är rädd att antaga en grundlagsparagraf, under supposition att den icke skall komma att tillämpas. När man skall stifta grundlagar och lagar i allmänhet, så skall man se till, hvilka följder som kunna komma att uppstå af tillämpningen; ty det ligger väl åtminstone inom möjlighetens område, att ett stadgande skall kunna komma att tillämpas, då det en gång blifvit lag.

Det framkastas vidare, att, i fall den främmande trosbekännaren icke är fullt skicklig att utöfva alla det af honom sökta embetets åligganden, skall han ej komma att till detsamma utnännas. Jag må bekänna, att jag icke kan fatta detta resonnement, lika litet som jag kan älska ett slikt spegelfakteri. Det är såsom att säga åt de främmande trosbekännarne: Här gifva vi eder rättigheter — under det vi likväl antaga, att de ej komma i åtnjutande deraf. Jag älskar framför allt öppet och ärligt spel, och jag tror ej det vore värdigt Svenska Riksdagen att fatta ett beslut, hvaruti en sådan mening skulle vara inlagd; bättre är att oförtäckt säga dem hvad man tänker, äfven om det synes hårdt, än att på detta sätt håna dem genom att gifva dem rättigheter, som man sjelf vill endast skola existera på papperet.

I Konstitutions-Utskottets motiv vid 1867 års riksdag säges, att mormonerna icke äro kristna — de skulle således icke kunna komma i åtnjutande af de främmande *kristna* trosbekännare tillagda rättigheter — ty deras lära öfverensstämmer ej med våra samfundsförhållanden. Detta står icke i grundlagsparagrafen, utan endast i Utskottets motiv, och till följd deraf är det lemnadt åt den utnämmande myndigheten att pröfva och bestämma, hvem som är att anse som kristen eller ej. Jag fruktar, att den föreslagna lagen är alltför obestämd i detta hänseende, och hvad jag deremot i första rummet fordrar af en lag, helst en grundlag, är att den skall vara oförtydbar. I vår tid kan man mycket, och det skulle icke förundra mig så mycket, om någon försökte sig på att bevisa, att mormonerna äro kristna; och om då detta lyckades, huru ginge det då? Jo, man kunde då få embetsmän, om hvars religion Utskottet sagt, att den ej öfverensstämmer med våra samhällsförhållanden. Det arbetas så mycket i våra dagar på att skilja religionsundervisningen från våra folkskolor. Jag hoppas med Guds hjälp, att detta icke skall lyckas. Men antag att det lyckas — ty det är icke mycket som är omöjligt i våra dagar — då

skulle ju äfven till lärare i dem kunna utses främmande trosbekännare. Till lärare vid våra elementarläroverk kunna efter den nu föreliggande grundlagsparagrafen främmande trosbekännare utnännas, utan att religion- undervisningen förut skiljes från dessa undervisningsanstalter. Det blefve således åt dessa främmande trosbekännare, som vi skulle anförtro uppfostran och vården af våra barn — det käraste vi ega. De skulle der uppfostras till en del af det stora materiela världshjulet; men de skulle icke der få höra talas om ett högre väsen, utom hvilket allt öfrigt är ett intet. Man skulle kunna erhålla en jude, baptist eller katolik till lärare. Barnen hade möjligen, jag hoppas det, i hemmet hört talas om en barnhertig, helig och rättfärdig Gud, en Försonare och hvad Han för oss gjort, om döpelsen, nattvarden med flera dylika ämnen; och man vet med hvilken förkärlek barn höra omtalas dessa heliga föremål och med hvilken begärlighet och uppmärksamhet de lyssna till dessa berättelser. Man skall aldrig lyckas hos dem väcka samma intresse eller spörja samma uppmärksamhet, om man talar till dem om en grundlagsparagraf, en bankfråga eller något sådant ämne. Hvad skulle vi väl svara, om dessa barn komma hem från skolan och riktade följande förebräelse till oss: "du har sagt mig att vi hade en Gud med de och de egenskaper, en försonare, att vi voro döpte o. s. v.; men min lärare, som har lärt sig mera än du och således vet allt bättre, har sagt, att hvad du lärt mig icke var det rätta, utan att det skall vara så och så; hvarför har du bedragit mig, hvarför har du narrat mig?" Hvad skullen väl I, som möjligen hade edra barn i en sådan skola, svara till sådant? — Man invänder visserligen, att, när man skiljer religionsundervisningen från skolan, så har ej läraren skyldighet att undervisa i religion, och ingen annan lärare än den, som uteslutande har religionsundervisningen om hand, kan således inverka på barnens religiösa åsichter och uppfostran. Jag tror dock, att religionsbekännelsen hos den lärare, som har sig barnens uppfostran anförtrodd, ovilkorligt ej kan undgå att utöfva inflytande på barnens egen tro. Hvarje lärare, han må nu tillhöra hvilken bekännelse som helst, kan icke underlåta att, då han har att fostra upp barn, tala med dem om religionens sanningar; han måste göra det till och med ofrivilligt, om han sjelf är varmt och uppriktigt tillgifven sin egen lära. Och barnen skulle således kunna utsättas för att från lärarens mun höra hån och förakt för den religion deras föräldrar dyrka och som de af dem lärt.

Man säger nu, att församlingarne sjelfva hafva rätt välja skollärare, och att det således beror på dem sjelfva att icke välja sådana af främmande trosbekännelse. Jag tror mig dock härvid endast behöfva erinra derom, att genom den kommunala rösträtten, sådan den nu är bestämd, en enda person i en församling kan hafva afgörande röst, och man har ingen säkerhet för, att ej denne ende kan tillhöra en främmande trosbekännelse och sålunda taga en lärare af samma religion som han sjelf är.

Hvad jag har sagt om lärare i allmänhet gäller äfven om andra embetsmän till en del; ty jag finner ej, huru en embetsman på landsbygden, som har ständigt umgänge med folket, kan underlåta utbreda den bekännelse han tillhör, och huru går det, om man bifaller denna paragraf, med samvetsfriheten, som man så mycket talar om. Man säger,

att nuvarande stadgande gör embetsmännen till skrymtare, för att låta dem komma i åtnjutande af den lön embetet gifver; men hvad skulle man väl säga, om någon föreslog ett åliggande för embetsmännen att arbeta på söndagarne? Vi medgäfv e möjligen honom rättighet att i stället vara fri på måndagarne; skulle vi väl anse ett sådant lagstadgande vittna om samvetsfrihet? Jag tror det icke. Huru är det dock med judarne i detta hänseende? Infaller icke deras sabbat på lördagen? Jag frågar då: skola de embetsmän, som tillhöra mosaiska bekännelsen, vara tvungne utöfva sin tjenst på lördagen, deras sabbatsdag, eller skola de lemnas ledighet från all slags tjensteförriktning denna dag, så att t. ex. domstolarnes förhandlingar hvila och embetslokalerna stängas på lördagen? Ja, nog vore detta rätt mot de ifrågavarande embetsmännen, men jag tviflar högeligen, att det vore rätt handadt med den allmänhet, de skulle betjena. Man säger visserligen, att man genom denna grundlagsförändring vill bereda dem samvetsfrihet och ej tvinga dem till skrymteri; men manne icke det är samvetstvang att säga till en person: "vill du öfverträda ett af de bud i den lag du anser helig, så skall du erhålla den tjenst, du söker". Man vet att en jude svär vid sin lag, men ej vid evangelium, såsom bekännare af statskyrkans lära måste göra; men jag frågar, om en domare eller annan tjensteman, som skall aflägga ed på en lag, på samma gång tvingas att helt och hållet förtrampa ett af buden i denna lag och som, för att komma i åtnjutande af vissa löneförmåner kan förmås öfverträda ett af sina bud, har man väl i afseende på honom någon garanti för, att han ej en annan gång kan förmås åsidosätta ett annat af sina lagbud för erhållandet af vissa fördelar?

Och, mine Herrar, hvad skulle väl folket kunna hafva för aktning för en domare af katolsk bekännelse? Hvad har väl folket i allmänhet för kännedom om den läran? Jo, af historien har det funnit, att i den läran ingår, att man kan till och med köpa och sälja syndernas förlåtelse, eller att man betalar för brott, som man begått eller ämnar begå. Mången enfaldig skulle deraf kunna komma på den tanken, att den rättvisa, som skipas af en person, tillhörande en sådan lära, kunde vara rätt skral. Jag har icke sagt att detta är min mening; men om den tanken skulle uppstå hos någon af den stora massan, skulle det icke så mycket förundra mig. Och huru ofta förekommer det icke, att dessa domare skola döma i kyrkliga ämnen? Man vet ju icke på förhand, när en stämning utfärdas, en rättegång anhängiggöres, om med detta mål sammanhänga frågor, som angå kyrkliga eller religiösa förhållanden. Sådant kan mången gång först under målets behandling komma att utveckla sig, och då skulle en dylik domare förklara sig inkompetent att vidare handlägga målet. Följden blefve den, att parterne finge resa hem, medan förordnande hunne utfärdas för ny domare, hvilken egde kompetens att återupptaga ärendet och bringa det till slutligt afgörande, hvarigenom naturligtvis såväl mycken tidsutdrägt, som rätt kännbara kostnader kunde komma att uppstå både för parterne och för Staten. Och, mine Herrar, om det verkligen ligger något allvar uti de rop på sparsamhet med statsmedlen, som nu så ofta och högljudt höjas, så kunde det ju vara anledning att äfven låta sparsamhetsskäl ingå såsom bestämmande i denna

fråga. På mig utöfvar visserligen icke detta skäl något afgörande inflytande, för mig kan det naturligtvis icke vara annat än en bisak, der så många andra goda och hufvudsakliga skäl tala. Jag skall icke yttra mig angående Högsta Domstolen, hvilken, som bekant, dock utgör sista instansen i alla mål, äfven de kyrkliga, och huru den, genom tillämpning af den föreslagna förändringen, möjligen kunde komma att blifva sammansatt. Det är likväl besynnerligt, hurusom, genom ledamotskap i Högsta Domstolen, en främmande trosbekännare skulle kunna komma någon gång att i den s. k. justitiekonseljen deltaga i Stats-Rådets förhandlingar. Äfven den saken torde ej böra lemnas ur sigte, att, fastän chefen i Ekklesiastik-departementet, som har sig anförtrordad uteslutande sådana frågor, som beröra kyrkliga och religiösa förhållanden, visserligen skall tillhöra lutherska bekännelsen, detta oaktadt till byråchefer och sekreterare i detta departement, hvilka skulle i sista hand handlägga dessa religiösa och kyrkliga frågor, kunna utnännas främmande trosbekännare. Man hör så ofta upprepas den gamla satsen, att enighet gifver styrka. Men jag vet icke, hvarför man just i denna fråga behöfver göra undantag från denna allmänna sats. Jag tror, att, om man har något, som visat sig starkt, så länge man varit enig om detsamma, det icke kan vara skäl att splittra det genom insläppande af främmande elementer. Man har talat om, huru på sednare tider större och större friheter medgifvits åt de främmande trosförvandterne, och jag klandrar icke hvad som är gjordt i den vägen, men ser man på förhållandena i allmänhet, så synas mig icke följderna af dessa medgifvanden hafva visat sig så synnerligen gynnsamma. Ty man säger, att mycket folk har företagit utvandringar på grund af religiösa betänkligheter och religionstvång; men det är dock ett faktum, mine Herrar, att dessa utvandringar tilltagit i samma grad, som religiös frihet i vårt land blifvit medgifven. Ett annat förhållande, som är så besynnerligt, att jag ej skulle hafva satt tro dertill, så vida det ej så uppenbart framträdt, är det att, så snart det blir fråga om religiösa förhållanden, man finner att de, som äro verkligt religiöst sinnade och hvilkas religiositet ofta nog yttrar sig i svärmeri och pietism, göra gemensam sak med dem, om hvilka man vet, att de helst ville vara utan all religion, och som anse all sådan öfverflödig. Det är, mine Herrar, som jag nämnt, ett besynnerligt faktum, att dessa båda ytterligheter kunna så samverka, och motiven dertill äro för mig oförklarliga; men jag har icke kunnat undertrycka en tanke — som ofta uppstått hos mig, då jag sett deras gemensamma försök att störta det bestående — att skälet skulle vara, att de båda hoppas att kunna uppstiga på statskyrkans ruiner, och sjelfve tillskansa sig väldet.

Jag skall icke längre upptaga Kammarens tid; jag har gjort det redan alltför länge, men det är till följd af ämnets vikt, som jag ansett mig berättigad uppträda, och jag har velat hafva i protokollet förvarade mina åsigtter i denna fråga; ty, mine Herrar, det är ej nutiden utan framtiden, som skall döma öfver våra handlingar. Skulle så olyckligt inträffa, att de farhågor, jag byser, komma att blifva verklighet, så vill jag två mina händer, såsom den der ej dertill bidragit; skulle jag åter hafva misstagit mig och resultatet utfalla lyckosamt — och jag önskar det af allt mitt hjerta, ty jag älskar mitt fosterland för högt, för att jag skulle

vilja hafva mina farhågor realiserade, endast derföre att jag skulle få rätt — så vill jag gerna gå förlustig den ära, som säkerligen skall tillfalla dem, hvilka bidragit till förslaget antagande. Jag vet väl, att mina åsigtter kunna förefalla mången vittna om enfald och okunnighet, ja till och med vara löjliga; och man må beskylla mig för att föra konservatismens och ofördragsamhetens talan; jag är färdig att underkasta mig allt detta, men jag skulle aldrig kunna bära den beskyllningen, att jag handlat mot min öfvertygelse, och det är min innerligaste öfvertygelse jag uttalar, då jag nu yrkar afslag å de föredragna grundlagsförändringarne.

Herr Dahm: Den föregående talaren började sitt anförande med en ursäkt, för det han uttalade en mening, motsatt den han ansåg vara gällande i Kammaren. Jag tror, att han icke behöft göra denna ursäkt, då jag är öfvertygad, att hvarje Kammarens ledamot, i likhet med mig, med nöje mottager hvarje uttalande af en sjelfständig mening, från hvilket håll det än må komma. En del af sin inledning skulle jag dock likväl önskat, att talaren hade förbigått. Han yttrade sig nemligen med ett visst hån, då han sade, att han icke kunde göra som de, hvilka fara kring hela Europa för att söka skäl för denna grundlagsförändring. Han beklagade, att han icke kunde göra som de. Jag beklagar också detta. Jag önskade, att hvar och en af Kammarens ledamöter kunde fara kring Europa, ja kring hela världen, för att söka sanningen och skäl att göra densamma gällande. Ingen skulle förlora derpå. Ingen borde ock häna oss om vi gjorde detta. Samma talares yttrande har ock gifvit mig anledning att vidröra en sak, som icke förut under diskussionen varit vidrörd. Den var måhända så klar för alla de föregående talarne, att de ansågo sig icke behöfva yttra sig om densamma. Talaren yttrade nemligen, att "han icke ansåge den föreslagna förändringen rättvis". Jag skulle önska, att alla de invändningar, som denne talare och förslaget öfrige motståndare gjort, vore så lätta att med få ord vederlägga som denna. Hvarföre skulle den då vara rättvis, frågar man. Jo, mine Herrar, den är rättvis derföre, att de, för hvilka man yrkade denna rätt, uppfylla alla sina medborgerliga skyldigheter. De bära alla Statens tungor, lyda samhällets lagar, deltaga med de öfrige medborgarne i ljuft och ledt. Just derföre är det rättvist att de hafva lika rättighet som alla öfrige medborgare: att vara nyttige för sitt land och att söka sin utkomst i enlighet med sina fallenheter. Samme talare yttrade vidare, att Staten icke behöfver dem. För att visa ohållbarheten af detta påstående, anhåller jag få anmärka, att det ju icke är fråga om att genom någon grundlagsparagraf plottra på Staten några odugliga personer; det är ej fråga om annat än att lemna öppet för Staten att bland flere sökande till en tjänst kunna utvälja den dugligaste. Nu måtte väl ingen kunna neka, att Staten behäfver att få hvarje tjänst, som hon tillsätter, väl besatt, väl skött. Och följaktligen måtte det ock vara Statens rättighet att bland så många sökande som möjligt kunna välja den bästa. Det är just denna möjlighet, som öppnas genom antagandet af denna grundlagsförändring. Då denna förändring således tillgodoser både samhällets rätt och den enskildes rätt, det vill säga med andra ord, då den nu föreslagna 28 § Regeringsformen gifver samhället den rätt det bör hafva och hvarje med-

borgare den rätt han bör hafva, så tror jag att paragrafen har löst sin uppgift. Och genom densammans antagande har man icke gjort något annat än blott fortsatt det utvecklingsarbete, hvaruti samhällena, både vårt och andra bildade samhällen i Europa under århundranden varit stadda. Man har ju der alltjemnt yrkat på, att vid tiensterns tillsättande ingen skulle kunna yrka fördelar eller företräde framför andra på grund af sin börd, eller på grund af några andra privilegier. Nu frågar jag: är detta företräde, som vi nu ega, vi Svenska kyrkans bekännare, något annat än ett privilegium? Visserligen är det sannt, att detta privilegium är ett privilegium för många, ej för få, men icke förändrar sakförhållandet deraf sin natur, icke blir orättvisan på minsta sätt förminskad deraf, att det på ena hållet är ett fåtal, som har privilegier till förfång för många, eller på det andra många, som ega privilegier till ett fåtals förfång? Men saken har derjemte en annan sida. När de många yrka på rättigheter, på företräden framför de få, icke är detta något högsinnadt? Det ligger tvärtom någonting lågt, en brist på högsinnet deruti. Jag tänker mig så gerna det Svenska folket såsom högsinnadt, och följaktligen dess representanter såsom högsinnade män och frågar dem: är det högsinnadt handladt af det starka och mäktiga samhället att vilja förtrycka några få och svaga, kan det vara millionerna värdigt att vilja neka fåtallet de rättigheter som alla medborgare böra ega?

En föregående talare har sagt, att denna grundlagsförändring icke skulle vara behöflig, derfore att vi gått framåt, oakadt den nuvarande lagen haft full giltighet. Jag erkänner, att jag icke förstår att uppskatta betydelsen af denna anmärkning. Endast det är för mig fullt tydligt rörande detta, att, om det gått framåt för oss under en orättvis och inhuman lag, man med skäl kan hoppas, att det skall gå mera framåt, om en bättre och rättvisare blir gällande. Samme talare har yttrat sig skarpt om främmande trosbekännarens duglighet såsom lärare i skolor. Han har sagt sig tro, att föräldrar som skickade sina barn i sådana skolor, der främmande trosbekännare vore lärare, skulle vara mycket missnöjde med att till lärare för barnen nödgas anlita sådana personer. Liksom skulle en lärare, som bekänner en främmande tro, icke ens kunna undgå att i religiöst afseende utöfva inflytande på sina lärjungar. Mine Herrar! jag är en gammal skolmästare och har litet erfarenhet om huru det går till i skolan, och kan med stöd häraf försäkra, att då en lärare undervisar i språk, i matematik eller andra världsliga ämnen, så är det alldeles icke brukligt, alldeles icke tillfälle för honom att derunder utöfva någon religiös påtryckning. Han är föga frestad att afvika från sitt ämne, ty han har icke tid att göra utflygter på andra områden. Och afviker han ej från ämnet utan sköter hvad honom tillhör, så förstår jag ej huru han kan vara farlig för barnens tro. Det finnes ju inom vetenskapen intet annat kätteri än osanningen, och den kan lika lätt framföras, vare sig att läraren är jude eller grek, katolik eller protestant. Skulle någon likväl uppträda som proselytmakare i skolan, är jag förvissad att både ungdom och förmän skulle visa honom en sådan uppmärksamhet, att den snart stäfdade hans nit. Men, invänder man, läraren kan, om icke i sin undervisning, dock i sina förmaningar till lärjungen utgå från en oriktig religiös ståndpunkt, han kan gifva sina moraliska förmaningar en viss religiös färg. Detta

är visserligen möjligt, men om vi närmare undersöka saken, så skola vi snart finna, att det är föga troligt att detta skulle blifva fallet. Vi veta ju alla, att den som skall blifva lärare uti en skola — jag ber få observera att det icke är fråga om folkskolelärare, utan om lärare vid elementarläroverken — måste vara en vetenskapligt bildad man, hvilken religion han än må bekänna, och derföre torde man ej behöfva befara, att han skall på detta sätt missbruka sin ställning som lärare. Ty kristendomen har under århundraden gifvit vår civilisation sin prägel och i den grad genomträngt hela vår bildning med sina idéer, att — jag vågar säga det — sjelfva den bildade juden är kristen mera än han sjelf vet. Såsom uppfostrare skulle han derföre icke kunna undgå att visa, att han är beroende af den kristliga anda, som nu genomgår hela den kristliga världens civilisation.

Om de främmande trosbekännarnes lämplighet till domare har redan af föregående talare blifvit ordadt. Jag vill derföre icke yttra något derom, men ber dock att få bemöta de talare som sagt, att det bor ibland oss ett folk, som icke vill assimilera sig med oss. Ja, det är sannt det bor ett mörkhårigt, ett mörkögdt folk bland oss, och det har bott bland oss i åtskilliga år. Men hafva de icke assimilerat sig med oss, äro de icke, äfven de, svenskar? Hvad menas då med svenskar? I laglig mening äro de svenskar, som hafva sven-k medborgarerrätt; men den hafva äfven judarne. I vanlig populär mening kallar man den svensk, som är född ibland oss, uppfostrad ibland oss, talar vårt språk utan brytning och har samma intressen som vi. Är då detta icke fallet med de flesta af judarne? Icke gör väl den mörka färgen på ögon och hår någonting till saken, ty äfven i denna ärade församling finnas många, som icke i detta afseende stå efter dessa orientaler. Vill man för öfrigt åberopa bördens såsom grund för sina rättigheter, då tror jag att äfven bland dem som sitta här på bänkarne, det finnes ganska många, hvilka, likasom jag, ej kunna räkna sina svenska anor, emedan de ej känna dem, längre tillbaka än till farfar. Det kunna också ganska många af judarne göra och de hafva då också full rätt att säga: "Vi äro svenskar lika långt tillbaka som L." Hvarföre skola de då på denna grund förnekas svenska medborgares rättigheter? Det tyckes, som skulle en talare vilja, att man skulle använda någon slags lindrig tryckning, genom att vägra de främmande trosbekännarne vissa medborgerliga rättigheter, för att förmå dem att öfvergå till vår religion, eller ock anser han att detta minus i rättigheter utgör ett rättvist straff, derföre att de hålla fast vid sin egen bekännelse. Besynnerligt! Vi äro stolta öfver att vår religion haft martyrer, hvilka icke af något yttre våld läto tvinga sig till att öfvergifva sin kristna tro. Vi äro stolta öfver att reformationens upphofsman, Luther, inför furstar och mäktige djerft förklarade, att han icke kunde öfvergifva sina åsigt. "Här står jag", sade han, "jag kan icke annat. Gud hjelpe mig!" Och nu skulle man vilja begå den inkonsequensen att trycka på eller straffa ett folk, som under århundradens lidanden och hemsökelser visat just samma fasthet som de kristliga martyrerne och Luther, och som, om icke med ord dock med handling, oupphörligt förklarar detsamma som vår store reformator i Worms: "Här stå vi och kunna icke annat. Gud hjelpe oss!"

En talare yttrade, att man borde göra något afseende på folkets fördom, nemligen den fördom som folket egde mot att låta sig blifva undervisadt eller dömdt af män, som icke höra till samma kyrka som folket sjelf. Den förste talaren i dag önskade, att man skulle slippa att höra detta gamla tal om aktning för fördomen. Jag skulle hafva önskat detsamma, men då det åter upprepats kan jag icke låta det löpa alldeles oämärkt. Fördom, för hvilken man fordrar aktning, hvad är det? Jo, fördomen är en oförståndets son, en öfvertygelse, stödd på inga eller falska grunder. hvaremot förståndet fört krig under århundranden, ja årtusenden, emedan förstånd och fördom äro födda fiender. Hvad afseende skall väl då förståndigt folk visa en fördom, som är en fiende till förnuftet? Jo, man skall visa honom samma afseende som jägaren visar björnen i skogen. Han fruktar honom, han retar honom icke, men han utrotar honom så fort han kan. Samma aktning skall lagstiftaren visa mot fördomen. Det är lagstiftarens skyldighet att icke fästa något annat afseende på honom. Att detta också icke är något nytt förfaringssätt vill jag styrka med ett exempel ur en historia, som vi alla känna. Då Moses var på Sinai berg, för att emottaga lagen af Herran, gjorde den egyptiska fördomen sig gällande bland folket vid bergets fot, och detta hade till följd att folket gjorde sig en afgudabild, hvilken de tillbådo. Hvad aktning visade Moses för detta fördomens alster? Jo, han brände upp kalffen, gjorde honom till pulfver, strödde det i vatten och gaf det Israels folk till att dricka. Jag tror att om vi göra på samma sätt och utrota fördomarne när och hvar vi kunna, så göra vi rätt och uppfylla fullt vårt kall som lagstiftare.

Den föregående talaren yttrade, att de främmande trosbekännarne icke äro berättigade att pocka på någon rätt i samhället. Jag har verkligen icke heller hört, att de hafva pockat på någon rätt. Den som väckt frågan om att göra den rättvisa — ty här gäller ej något annat — är en svenska kyrkans medlem, och den Riksdag, som gjorde förslaget hvilande, bestod helt och hållet af statskyrkans män. Något pockande har ej hörts af hvarken från judar eller dissenters. Jag har åtminstone icke hört annat från de främmande trosbekännarnes sida än åtskilliga adresser, hvilka alldeles icke varit pockande, men väl stolta på sådant sätt, att de uttryckt höga tankar om det svenska folket och glädje öfver hoppet att snart fullkomligt få räkna sig tillhöra detta folk. Detta är det enda jag förnummit, och dessa ädla svenska tankar hafva varit uttalade på så rent och absolut svenskt tungomål, att ingen af oss torde derföre behöfva blygas för landsmanskapet.

Slutligen några ord till eder känsla, mine Herrar! Om vi, såsom svenskar och kristna, tvingades att förflytta oss till ett främmande land, och, än mera, om vi uti detta land lärde oss dess språk, inhemtade dess bildning, lydte dess lagar och uppfyllde alla medborgerliga skyldigheter, med få ord, delade med dess folk både luft och ledt, men derföre att vi voro kristna icke fingo åtnjuta fullt medborgerliga rättigheter, hvad skulle vi då säga? Skulle vi icke klaga att vi vore förtryckte, skulle vi icke känna det bittert att vara så oförtjent tillbakasatte, skulle vi icke önska att lagstiftarne i detta land skulle ändra lagen? Jag är säker derpå. Jag

slutar derföre med skriftens ord: hvad I viljen att andra skola göra eder, det gören I ock dem.

Herr Ribbing: Att jag anser de ordalag, hvori det hvilande grundlagsförslaget till ändring af 28 § Regeringsformen är affattadt, vara bristfälliga är för Kammarens ledamöter icke obekant. När det nu hvilande förslaget från Konstitutions-Utskottet inkom till Kammarens behandling, tog jag mig friheten anmärka de formela brister deri, hvilka jag ansåg vara mest framstående, och på grund af dessa yrkade jag då återremiss af Betänkandet, hvilket äfven af Kammaren bifölls. Jag yttrade vid detta tillfälle, att jag så mycket heldre önskade återremiss, i samma mån jag ansåg *sakens* framgång af synnerlig vigt, och derföre ansåg angeläget att den *form*, hvaruti den förra franträdde, icke skulle komma att verka något hinder för den förra vid ärendets slutliga afgörande. Konstitutions-Utskottet fann dock icke godt att vid det framlagda förslaget göra några förändringar, utan återlemnade det i dess första form, och frågan blir alltså nu i första hand den, om dess formela brister verkligen äro så stora, att vi för deras skull ega skäl att ännu i tre år uppskjuta saken sjelf och ett afgörande af denna? Detta beror naturligtvis på den vigt denna sak i och för sig har.

Hvarom är alltså nu fråga? Derom, huruvida vissa medborgare i Sverige på grund af sin religiösa trosbekännelse böra vara uteslutna från kompetens till de flesta embeten och från valbarhet till riksdagsmannakallet? Jag ber Herrarne noga observera, att här alltså *icke* är fråga om att i riket insläppa några främlingar eller lemna sådana tillträde till embeten eller Riksförsamling: frågan i detta hänseende gäller blott sådana, som redan förut äro Svenska medborgare, men det oaktadt icke ega samma rättigheter som de öfriga. Det hör följaktligen icke hit att undersöka, huruvida det vore önskvärdt att gifva dissenters i allmänhet rätt att bosätta sig i Sverige eller att der vinna färre eller flera medborgerliga rättigheter, utan frågan är, såsom sagdt, om att tillerkänna vissa sådana rättigheter åt dem, som redan lefva bland oss såsom medborgare, men detta oaktadt ännu äro i saknad af ifrågavarande rättigheter, som tillkomma de öfriga medborgarne. Jag ber Herrarne, för det andra, noga bemärka, att här är fråga om, huruvida vissa medborgare skola sakna meranämnda rättigheter *på grund af deras religiösa bekännelse*. Detta är följaktligen det enda, som vid afslag eller bifall rätteligen kan åberopas såsom grund. Deremot får man icke härvid taga andra synpunkter i betraktande, t. ex. säga att, derföre att vi redan hafva så många embetsmän, kan det vara onyttigt att genom bifall till förslaget narra hit flera. Detta vore att begagna religionen såsom svepskäl för ett beslut, fattadt af helt andra motiver, det vore att åberopa religionen vid ett resonnement, hvars *egenliga* innehåll deremot får sitt uttryck så, att efter vi händelsevis hafva vissa medborgare uteslutna från vissa medborgerliga rättigheter på grund af deras religiösa bekännelse, så begagna vi nu detta faktiska förhållande, för att af allehanda *andra* skäl fortfarande hålla dem stängda från delaktighet i samma rättigheter. Mine Herrar, religionen har så ofta blifvit begagnad till skenskal, täckmantel och föregifvet motiv för saker, som med den haft föga att skaffa, att jag icke tror det vara skäl att

ytterligare draga ned den till medel för syften, vid hvilka hon sjelf litet eller intet afses. I förbigående kan jag för öfrigt ej undgå att vid det anförda argumentet om vårt öfverflöd på embetsmän anmärka, att det låter såsom hyste man en verkligen öfverraskande hygglighet och omtanke för dissenters och deras barn — öfverraskande, emedan de vore större, än emot våra egna. Dessa få nemligen fortfarande vara utsatta för frestelsen att kasta sig in på den öfverfyllda embetsmannabanan; men så händer det att vi i Sverige ega några medborgare, som ej bekänna luthersk protestantism: mot *dem* vilja vi vara ömsintare än emot oss sjelfva, deras barn få ej utsättas för nämnda olycka!

Nej, låtom oss i första hand pröfva föreliggande ärende från religionens och den religiösa bekvännelsens synpunkt såsom egentligen afgörande grund och motiv för eller emot, ty om en förändring af rättigheter med afseende på religiös bekvänelse är nu fråga, och jag erkänner för min del att, om det kunde bevisas att det hvilande förslaget vore stridande mot den kristna och protestantiska läran och dess urkunder eller blott att det *icke* vore på desamma fotadt, skulle jag för min del rösta mot förslagets antagande. Religionen bör i detta fall, såsom i andra, vara bestämmande, — den är i sjelfva verket det i hvarje fall viktigaste af allt. Af hvad jag redan yttrat, är för öfrigt klart att vill man såsom afgörande motiv angifva tolerans, fördragsamhet, jag för min del ej, såsom andra, som här yttrat sig *för* eller *emot* förslaget, tolkar denna tolerans eller fördragsamhet såsom liktydig med likgiltighet på grund af sakens obetydlighet, utan att fördragsamhet här endast då får sin rätta betydelse, när den utgör en sida af kristlig kärlek och såsom sådan är en kristlig pligt. Hvad är det då — jag utgår från den frågan, — ur religiös synpunkt, som skiljer det hedniska samhället från det kristna? Det har redan af en föregående talare blifvit påpekadt, att i det hedniska samhället funnos gradationer af berättigande medborgare emellan, att den ena eller andra medborgaren eller medborgareklassen i detta samhälle af allehanda såsom giltiga ansedda grunder: börd, underkufning, raceskilnad o. s. v., varit mindre berättigade än de öfriga, ända till rättslöshet hos somliga. Dertemot heter det i Skriften, att vi skola älska hvarje människa såsom vår nästa; detta bud angifves såsom det, hvori, hvad människors inbördes förhållande till hvarandra angår, all lagen och profeterna hafva sitt fulla uttryck; och det är märkvärdigt att, när en lagklok frågade: hvilken är då min nästa? Frälsaren svarade med exempel af tvänne män — en jude och "den barmhertige samariten" — tillhörande folk, som just på grund af olika religionsåsigter voro söndrade och oeniga sinsemellan. På samma sätt veta vi att vid beskrifningen om den slutliga resumerande domen öfver vårt moraliskt religiösa förhållande det klandrande eller ogillande omdömet öfver detta förhållande uttalas med orden: "hvad I icke hafven gjort en af dessa minsta, det hafven I icke heller gjort mig", men det heter dervid ej: af dessa minsta, undantagandes dem som ej hafva i samma religiösa bekvänelse: för *dessas* skull göres intet undantaga klandret, utan detta domslut gäller utan all inskränkning med afseende på nästan. Näväl, mine Herrar, *detta* medvetande, detta begrepp om nästan och derpå grundad pligt och förbindelse i mänskliga förhållanden: *det* är det rent nya, det karakteristiskt kristliga beträffande mänskliga för-

hållanden, äfven i samhället och Staten, der budet om kärlek till nästan har sitt uttryck i den sats, som är erkänd såsom sjelfva grundvalen för allt rättsförhållande i Staten, grundsatsen af allas likhet inför lagen, hvilken grundsats deremot icke fanns i de gamla samhällena. Nu kunde någon invända, att det ur Skriften anförda afser särskilda barmhertighetsverk, men ej den formela rättvisan och dess nyss anförda grundsats om likhet inför lagen. Men en sådan invändning vore så långt ifrån det rätta, att fastmera rättvisan utgör det första af alla barmhertighetsverk, eller rättare grunden och förutsättningen för alla sådana; barmhertighetsverk skulle sakna värde, skulle blott skenbart finnas till, om de föregingos eller beledsagades af handlingar af förtryck och orättvisa. Hvad hjälper det, om jag förser min nästa med kläder och föda, men icke inför lagen behandlar honom såsom menniska?

Är då min mening med hvad jag yttrat, torde någon fråga, att härmed hafva yrkat upphäfvande af hvarje slags olika ställning i Staten medborgare emellan, speciellt all olika ställning med afseende på och såsom följd af olika religiös bekännelse? Visst icke. Herrarne hafva sig bekant, att äfven likhet inför lagen ingalunda betyder, att hvar och en utan undantag skall lagenligt behandlas på samma sätt; utan att denna grundsats betyder, att hvar och en skall behandlas lika inför lagen, som eger samma personliga kvalifikation i förhållande till den rätt eller den handling, hvarom lagen i hvarje fall stadgar. Således om t. ex. den ene har stulit och den andre är en ärlig karl, och den förre följaktligen dömes till fängelse, men den sednare icke, så upphäfves (erigenom icke likheten inför lagen, hvilken likhet fastmera skulle upphävas, om desse båda, som genom sitt handlingssätt med afseende på andras egendom stå i olika förhållande till den lag, som stadgar om egendom, ändock blefve lika inför lagen behandlade. Deremot skulle samma likhet upphävas, om Staten på olika sätt behandlar en tjuf som är bonde och en tjuf som är adelsman, emedan *dessa* kvalifikationer hos personerna *icke* stå i något förhållande, icke sätta dem i olika ställning till egendom och begreppet om sådan. Så ock i alla afseenden; så i det förevarande. Låtom oss alltså på allt sätt skydda religionen i Staten och dennas kristliga karakter genom att afvärja hvarje sådan verksamhet hos en medborgare, som skulle göra intrång på denna Statens kristlighet. Men låtom oss dervid blott pröfva, i *hvilka fall* olika religiös bekännelse verkligen medför ett sådant intrång, och framför allt noga tillse att, medan vi äro verksamma för att skydda Staten emot andras okristlighet, vi icke i våra egna handlingar i och för detta ändamål må visa oss sjelfva okristliga, ty detta vore att, medan vi sträfva för att skydda stat och kyrka mot yttre fiender, vi, dess egne medlemmar, sjelfva blefve inre fiender just till den lära, som vi säga oss skydda. Detta går så lätt just derföre att lärans grundval är budet: älska din nästa såsom dig sjelf; det går, säger jag, så lätt att utsträcka sitt nit för kyrkans enhet till sådana handlingar mot dem, som ej tillhöra denna kyrka, hvilka hvarken uttrycka kristlig kärlek eller visa erkännande af nästan. I nu förevarande fall beror saken naturligen derpå, om andra kristna trosbekännares än de lutherskt-protestantiska, samt om mosaiske trosbekännares kompetens till embeten i Staten, som ej hafva med religionsundervisning att göra, och till att

vara valberättigade till riksdagsman. — om, säger jag, denna kompetens kan sätta Statens kristliga karakter i fara. Hvad menas då med att Staten är kristlig? Man har fått höra olika och sväfvande uttryck om den saken, och jag har här i min hand ett blad, som förmodligen många af Kammarens ledamöter i dag fått, angående detta ämne. Jag har uti detsamma funnit uttryck angående Statens kristlighet, hvilka jag för öfrigt icke för första gången i dessa blad sett. För min del påstår jag att med Statens kristlighet menas den beskaffenhet hos Staten att alla offentliga och enskilda förhållanden dess medborgare emellan verkligen äro uttryck af, äro i enlighet med kristendomens bokstaf och dess anda: *detta*, intet annat. Hvad i de nämnda bladen derutöfver talas om Statens medvetande, samvete, kristlighet o. s. v. är i min tanke bildligt, oklart och fantastiskt *derföre*, att jag ej känner någon särskild person *breddid* eller *utom* medborgaren, hvilken person skulle kallas stat och hafva sitt särskilda medvetande.

Näväl, efter detta angifvande af *betydelsen* af det, som här är i fråga och skall skyddas: Statens kristlighet, återkommer jag till frågan, om denna, genom bifall till de hvilande grundlagsförslagen, skulle sättas i fara. Man har såsom sådana faror här synnerligen angi vit främmande trosbekännares kompetens till domare- och lärarembeten. Det har i detta hänseende med afseende på katolska kyrkans medlemmar blifvit anmärkt, att den kyrka, till hvilken de bekänna sig, ännu i dag, såsom för ögonen varande företeelser visa, pretenderar att vara verldsherrskariinna och sålunda af sina bekännare fordrar förbiseende af det lands lagar och institutioner, hvori desse lefva och verka, liksom man ock erinrat om det proselytmakeri, som, härflytande ur samma kyrkas åsigt om sig såsom den enda saliggörande, ofta hos dess bekännare framträdt. Jag medgifver de gjorda erinringarnes riktighet, om man afser den katolska kyrkan sådan hon finnes och verkar vid nu pågående concilium i Rom. Men lika visst som jag erkänner detta concilium som ett faktum, lika väl må jag erinra om ett annat faktum, som vi ock hafva för våra ögon: huru gestalta sig hela den öfriga katolska världens åsichter och uppfattning af detta concilii pretentioner och proklamationer? Såvidt jag funnit, inlägga staterna och nemligen just de katolska sin protest mot detta beklagliga och barnsliga sätt att gå till väga och att tro, det några hundra kardinaler och prelater i Rom skola kunna sätta sig till att stifta lagar, bindande för hela den kristna världen, lagar, hvilka strida mot hela den kultur, till hvilken de katolska staterna sjelfva genom århundradens arbete kommit. Under sådant förhållande synes mig i sanning den fara, som skulle utgå från ett sådant proklamerande kollegium som conciliet, ej vara synnerligen stor. Må man i detta hänseende dock erinra sig sjelfva den menckliga naturen: låtom oss föreställa oss en person i valet mellan lydnad för de lagar, som gälla i det land, der han lefver och verkar, der han har sina närvarande intressen att sträfva för, sin lycka eller olycka att vänta, samt å andra sidan lydnad för sådana lagar, som proklameras skola blifva gällande i ett rike, hvars tillvaro ligger i en framtid, hvilken ingen dödlig kan beräkna: hvilketdera landet, detta närvarande och existerande der han lefver och finnes, eller det som efter conciliets försäkran i tidernas fullbordan lära kunna komma att finnas, — hvilketdera landet med dess lagar och insti-

tutioner tror man väl skall utöfva mesta inflytande på honom och för honom ega största intresse? Vi tro ju — utan jemförelse i öfrigt — alla, åtminstone lärar den kristna religionen så, på tillkomsten af det nya Jerusalem, såsom det i de heliga skrifterna omtalas. Följer deraf att vi icke lefva och verka med intresse i vårt jordiska fädernesland? Jag tror ej det. Hvad åter det befarade proselytmakeriet angår i skolorna, så må jag först säga, att i våra dagar fältet och sättet för sådant äro helt andra än lärarens auktoritet, utöfvadt i den offentliga, för allmänheten öppna och under rektorns uppsigt ställda lärosalen. Och jag må vidare erinra, att § 28 Regeringsformen redan medgifver rätt åt dissenterande till vissa lärarebefattningar: i musik, ritning o. s. v. Skulle det då, ifall proselytmakeri af läraren, utöfvadt under offentlig lärotimme, vore så verkligen fruktansvärdt, vara mindre att befara och svårare kunna förehafvas under en lektion i musik än i matematik?

Men om katolicismen, enligt en ärad talares yttrande, vore en protest mot Staten, så vore, enligt samme talares yrkande, judendomen detsamma mot kristendomen. En talare före mig har anmärkt det ensidiga i detta sätt att uppfatta judendomens och kristendomens förhållande, och äfven jag vill ett ögonblick uppehålla mig vid detsamma. Frälsaren säger, att "han icke är kommen att upplossa lagen utan att fullborda densamma", och tillägger ytterligare, att "icke en prick af lagen skall förgås". Stiftaren själf af kristendomen anger sålunda ej dess förhållande till judendomen så negativt som den ärade talaren. Emellertid finnes dock något i den förra — detta "fullkomnande" — som saknas i den sednare, och det är måhända i afseende på *detta*, som judendomen skall vara en protest. Låtom oss då tillse hurudant de Svenske judarnes — ty om dessa, ej om andra, är fråga — förhållande är till detta andra, som finnes i kristendomen, ej i judendomen. Den ärade talaren yttrade, att religion icke är dogmatik, utan hon är åskådningssätt och sedlighet. Detta håller jag med om. Därföre när jag frågar: huru förhålla sig judarne hos oss till det, som utöfver deras religion finnes i vår, så kan svaret icke hemtas från något annat än från en blick på det sätt, hvarpå de framträda i sin ställning till de politiska lagarne och i de enskilda mänskliga förhållandena. *Der* visar sig den praktiska religionen. Nåväl, hafva judarne hos oss i det hela visat sig som en protest mot de Svenska lagarne i det kristliga samhället? Hafva de proportionelt begått flera brott än de öfriga medborgarne? Hafva de visat större obarmhertighet och kärlekslöshet mot lidande likar, än hvad som utmärkt oss kristna och protestanter? Mine Herrar! svaret på dessa frågor är allom bekant, och det är sådant, att jag blyges om jag skulle utförligt utsäga detsamma. Det må vi erkänna, att vi hafva intet att berömma oss af framför dessa judar i religiositet, *såvidt* som denna består i verk och gerning, och endast dervid kunna vi vid bedömande fästa oss, ty det innersta af hjertat känna vi lika litet hos dem som hos hvarje annan människa.

Nu säger man måhända: det är ej det nämnda, ej enstaka företeelser, vi frukta af de främmande trosbekännarne; det är den kristliga *anda*, som skall och bör finnas i vår lagskipning, det är denna anda, som är i fara. Jag klandrar ej, om en sådan opinion skulle finnas, och är långt ifrån att ause hvarje opinion såsom en fördom. Om den det är eller ej.

beror på de skäl, som för densamma kunna anföras. Äro nu *de* skäl, som för ifrågavarande, af den förste ärade talaren påpekade opinionen kunna andragas, af den art att de rättfärdiga den? Låtom oss erinra om *hvilka* dissenters här är fråga: om kristna, fast icke-lutherska, och om judar. Hvad de förre angår, torde det ej behövas att vidare undersöka, om de kunna enligt kristlig anda skipa lagar: de *äro* ju sjelfva kristna. Tvivelaktigare kunde saken synas med afseende på judar. Jag vill till att börja med erinra, hvad sjelfva uttrycket: lagskipning i kristlig anda angår, att dermed *icke* rätteligen kan förstås annat än ett utforskande vid lagens skipning af *dess* eller lagstiftarnes anda och mening; förstår man något annat, så vore det att lagskiparen skulle i lagen inlägga en anda, som ej i den sjelf finnes, och därför tror jag vi betacka oss. Men efter denna erinran ställer sig då den förevarande frågan så: kan en jude ej fatta den rättsliga andan och meningen i vår lag, om han söker intränga i den? Stadnar han då vid att läsa lagen utantill, men eger ej nog religiös bildning, ej nog utveckladt medvetande om rätt och orätt för att riktigt uppfatta och tillämpa densamma enligt dess anda? Vi böra komma ihåg, att det nu icke är fråga om Hinduer, om eldsdyrkare eller djurdyrkare, utan om kristna och judar. Men dessa sednares religiösa och moraliska *lag* är densamma som vår, och den som för vår juridiska ligger till grund. Jag tror då icke, att man skall med skäl kunna säga och icke heller ur de heliga skrifternas innehåll kunna visa, att judendomen icke i lika grad utvecklar rättskänslan som kristendomen. Man skulle härvid kunna säga: men en viss försonande och kärleksfull anda finnes dock i Nya Testamentet uttalad och åtminstone ej i lika grad i det Gamla. Ja, detta är sannt, men jag återkommer här till frågan: har erfarenheten visat, att hos *våra* judar, de som lefva under inflytandet af vår bildning, brist på denna anda visat sig, brist på denna den kristna bildningens anda hvad lagen beträffar, såatt vi skulle kunna ega skäl att frukta, att de icke vore kapabla af den sedligt religiösa bildning, som är nödig för att kunna vinna och ega en sann uppfattning och tillämpning af lagen? Nej, af redan anförda skäl. Men, invänder måhända någon, låt ock vara att en sådan bildning för juden är möjlig, med denna vore dock ingenting bevändt mot hvad som med den kristliga uppfostran skulle viinnas. Mine Herrar, jag kommer åter till ett redan vidrördt: låtom oss akta oss för att af domaren begära, att den anda i lagen, som han uppfattar och tillämpar, skall innebära något annat än att genomtränga lagen och dess bokstaf; vill han lägga något mer deri, så blir det den mannens egen anda, men derpå vinner icke lagskipningen. Visar således erfarenheten, att judarne i vårt land ega tillräckligt religiöst medvetande för att kunna fatta Sveriges lag till bokstaf och anda, då är det nog något annat eller mera begära vi icke.

Slutligen har man specielt anmärkt i fråga om "uppfattning af andan" beträffande judarnes ställning såsom lärare: att om läraren i historia vid universitetet vore jude, huru skulle han då kunna framställa den del af historien, som handlar om kristendomens utbredning och verkan? Det är för Herrarne måhända bekant, att det sätt, hvarpå hvar och en, som söker en akademisk lärarebefattning, skall visa tillbörlig skicklighet och duglighet i sitt ämne, består deri, att han skall utgifva af trycket en

afhandling samt hålla en föreläsning, båda öfver ämnen som han sjelf valt; men att han derjemte skall hålla en andra föreläsning öfver af vederbörande fakultet uppgifvet ämne. Låtom oss nu tänka, att den sökande är jude och att han sjelf, till afhandling liksom till föreläsning, valt ett ämne t. ex. ur gamla historien, hvaruti icke kristendomen vidröres. Aterstår då för fakulteten att förelägga den sökande ett föreläsningssämne, och väljer fakulteten dervid ej ett ämne, som är egnadt att pröfva hans skicklighet äfven i den kristna historiens uppfattning och framställning, så är det sannerligen dess fel. Den väljer utan tvivel just för en sådan sökandes pröfning ett sådant ämne, som på det närmaste berör kristendomens inflytande i historien. Nåväl, eger då den sökande förmåga att därför göra reda, så har han ju de facto vederlagt den ärade talarens påstående om omöjlighet; eger han icke denna förmåga, så har han icke nöjaktigt fullgjort de prestanda, som erfordras för den sökta tjensten, och underkännes då, enligt grundlagens stadgande, på grund af bristande "skicklighet".

Hvad dernäst angår förslaget att utsträcka valbarheten till riksdagsmannakallet, som afses med förändringen af 26 § Riksdags-ordningen, så har man äfven i afseende å detta yttrat den farhåga, att genom dess antagande möjligen i Svenska lagarne sjelfva skulle kunna inkomma en anda, som ej vore kristlig eller kristligt protestantisk. Härvid må nu för det första anmärkas, att de främmande trosbekännarne hos oss äro så få, och att de förmodligen äfven under flera generationer komma att så förblifva, att något öfvervägande inflytande af dem på andan af våra lagar ej är att vänta, äfven om några främmande trosbekännare skulle blifva valda till medlemmar i den lagstiftande myndigheten. I sjelfva verket lider den anförda farhågan, och ej mindre den hemska mätning af Högsta Domstolen, som står att läsa i den utdelade flygskriften, af det fel att fördjupa sig i möjligheternas vidsträckt rike utan att tillse, huruvida dessa möjligheter höra, om ej till verkligheten, åtminstone till sannolikheterna. Sådant tillhör ej en praktiskt beslutande församling. Jo, säger man, men det *kan* ju dock i framtiden blifva annorlunda. Visserligen, men, mine Herrar, vi stifta lag för oss och våra närmaste efterkommande och må prisa oss lyckliga att *så* finna en lämplig lag; men må vi akta oss för pretentionen att vara i stånd till stiftande af en så oföränderlig, att den tillika med säkerhet skall duga för våra barnbarus barn — må vi lemna åt dem att tänka och handla för sig, ifall nu oförutsedda händelser inträffa. Men till det sagda vill jag lägga ännu ett, och ett mera egentligt bevisande; jag vill erinra om, att vi samtidigt med den nya Riksdags-ordningens antagande äfven bestämde oss för att hafva kyrkomöte, och att detta eger *velo* vid alla förändringar, som beröra kyrkliga förhållanden; så till vida visa dessa nya anordningar sig onekligen ganska goda och välbetänkta till förmån för politisk frisinthet emot i religiöst hänseende olika tänkande, utan att genom inrymmande åt dem af politiska rättigheter fara för kyrkan uppstå. Skulle nemligen emot all sannolikhet den ringa minoritet af dissenters, som genom det föreliggande förslagets antagande kunde komma in vid Riksdagen, kunna förleda Riksdagen till antagande af icke-kristliga lagar: nåväl, då finnes för sådana fall ju ett lagligt

lagligt forum i detta Kyrkomöte, som har att bevaka kyrkans rätt i fall denna af Riksdagen skulle trädas för när. Gör Kyrkomötet ej det, så är det *dess* fel att ej begagna sin rätt, ej ett fel i nu föreliggande lagförslag. Men, såsom redan sagdt, hela denna förespeglade fara vid att låta äfven några dissenters komma med i Riksdagen, hvilat i sjelfva verket på en chimäre: att denna ringa minoritet skulle komma att ingripa i kyrkliga beslut och dervid blifva mäktigare än vi sjelfva, den stora majoriteten, vore.

Med det sagda tror jag mig nu hafva visat, att godkännandet af den föreslagna grundlagsförändringen icke blott icke är stridande *mot*, utan att det tillika är en fordran och följd af kristendomen och den kristliga karakteren af Staten — så snart man nemligen alltid observerar den begränsning, som så väl i afseende å vissa embeten som deras utöfning i förslaget blifvit bestämd. Dermed har på samma gång *rättvisan* af samma förslags antagande — hvilket är den *andra* synpunkten för dess betraktande — blifvit visad, hvilket ock är helt naturligt, så snart fordran af likhet inför lagen, såsom den basis hvarpå det moderna samhällets lagstiftning hvilat, blott är det formelt-juridiska uttrycket för hvad som såsom religiöst-sedlig lag lyder: att älska sin nästa såsom sig sjelf.

Men är detta förslag rättvist, så är i sjelfva verket dermed ock, och för *det tredje*, redan ett svar lemnadt på frågan, om det är *nyttigt*, och dess genomförande nu "högst nödvändigt" — hvarom en ärad talare frågat. Det finnes nemligen, mine Herrar, i stort blott *ett* nyttigt, för Staten som för den enskilde: det rätta. Och då så är, må man ej heller emot antagandets nytta *nu* komma med den anmärkning, att de dissenterande äro hos oss så få, att i följd deraf den föreslagna lagförändringen ej vore nödig, då det vore mindre viktigt om dessa få vore i mistning af några rättigheter. En sådan anmärkning hvilat på ett fullständigt misskännande af betydelsen af rätt och rättvisa, dervid skilnaden i orätt deraf om få eller många lida, blir ingen; har man en lag, som förorättat en eller tio eller hundra: orättfärdigheten vid denna lags handhafvande ökas eller minskas icke deraf. Väl kan man i ett ekonomiskt mål taga hänsyn till *mängden*, t. ex. i fråga om en viss anordning i fattigvården yrka, att den icke är nödig, om det blott finnes få fattiga, ty man menar i sådant fall dock icke att det ej gör mycket om, vore det ock blott några få, som svälta ihjäl, utan man menar, att den laga anordningen är onödig *derföre*, att då de fattige, som den skulle afse, äro så få, så kunna de utan denna laga anordning på annat sätt blifva hjälpta. Men så är det icke i fråga om rätt och dess betryggande genom lag, emedan det ej *finnes* något "annat sätt" att ersätta liden oförrätt, utan tillskyndande af sådan blir orätt redan *mot en* eller *få* utöfvad, i förhållande hvartill utöfningen mot flera blott är repetition, ej en förstoring eller ändring af den orättvisa, som, likadan, fanns redan första gången orätten skedde.

Men är ock svaret på frågan om reformens nyttighet i sjelfva verket gifvet i och med det på frågan om dess rättvisa; så hindrar detta dock ej att vi äfven från de speciela nyttighetssynpunkter, som blifvit anförda, kunna betrakta densamma. Dessa nyttighetsskäl äro, jag kan ej neka det, i mitt tycke egna nog och ej mindre eget är det sätt,

hvarpå de blifvit kombinerade med synpunkten af rättvisa. Den första ärade motståndaren till förslaget har t. ex. i förevarande hänseende an- fört, att judendomen är en nationalitet, och att denna nationalitet väl har vilja och förmåga att tränga sig in bland andra folk; men deremot *icke* har vilja och förmåga att med något annat folk assimilera sig. Jag kunde häremot använda det argument att, vore påståendet om denna judarnes oförmåga af assimilation med andra folk sannt, så, hvad man i öfrigt kunde säga om antagandet af de hvilande lagförslagen, detta antagande vore med säkerhet oskadligt, emedan de, hvilka de förnämligast afse, i allt fall ej egde förmåga att begagna sig af den rätt till deltagande i *vår* offentliga verksamhet, som sålunda vore dem medgifven. Men jag skall ej begagna *detta* argument, utan jag skall i stället gifva ett annat skäl till att judarne hittills ej fullständigt hafva assimilerat sig med oss och deltagit i vårt offentliga lif. Detta skäl, mine Herrar, är att *vi* i våra lagar hittills förbjudit dem denna assimilation, utestängt dem från detta deltagande och gjort dem till Statens stufbar. Och i sjelfva verket gäller detsamma om ett annat klander mot judarne, hvilket af det förra blott utgör ett något gröfre, handgripligare uttryck: de duga, heter det, endast till handlande och schackrare, enligt hvad erfarenheten visar. Men hvadan en sådan erfarenhet? Deraf att vi förbjudit dem annan verksamhet. Låtom oss taga oss till vara, mine Herrar, för att klandra judarne för hvad vi sjelfve tvungit dem till: vi klandra då ej dem, utan klandret träffar oss, som ej gifvit dem större rättigheter. Låtom oss gifva dem sådana, och sedan få vi se om de sakna förmåga att begagna dem. Så alldeles utan erfarenhet, och denna till deras fördel, äro vi för öfrigt redan nu ej. Judarne få enligt sednare tids lagar besitta jordegendom på landet, och de finnas, som i denna egenskap blifvit valde till ordförande i kommunalstämman — i förbigående sagdt, ett ganska talande argument mot befintligheten af den påstådda allmänna opinionen mot medgifvande af rätt åt dem att bekläda offentliga platser. Nåväl: hafva de på nämnda platser visat sig odugliga eller blott egennyttiga? Visst ej, enligt hvad allmänt intygas. — Man *får* i sjelfva verket ej, då det faktiska förhållandet är, att judarne ej assimilerat sig eller att de blott varit handlande *till följd* af att de ej *fått* annorlunda, vända om satsen och i stället säga: att de ej gjort annat: bör vara *grund* till att de heller aldrig *skola* få det — grund till förkastande af lagen. Men väl kan i afseende på denna lag frågas, om det är nyttigt för Staten att sålunda fortfarande inom sig hafva stufbar? Detta, menar jag, är *icke* nyttigt, ty deraf skall med nödvändighet följa, att dessa Statens stufbar måste känna sig mer eller mindre främmande och likgiltiga för det fosterland, som utan tillräckliga skäl utestänger dem från sådana medborgerliga rättigheter, för hvilkas utöfning deras religiösa bekännelse och deras förhållande till lag och sed icke lägger något hinder.

Den andra ärade motståndaren till förslaget har sagt, att det vore oskäl att bifalla det, då judarne icke uppfylla de vilkor, som fordras för att vara Statens embetsmän, ty dertill erfordras att de skola vara kristna och bekännare af den lutherska läran. Mig förefaller, som om detta sätt att resonnera är att vända upp och ned eller bak och fram på frågan; här är ju denna ej om de uppfylla *nu* gällande lags fordringar i nämnda

hänseende, derom *kan* ju ej tvist finnas, då lagen föreskrifver, att embetsmän och riksdagsmän skola bekänna den rena evangeliska läran, utan frågan är just den om dessa vilkor fortfarande i meranämnda hänseende *skola* stadgas af lag: om lagen derom skall bibehållas eller ändras. Ja, fortfar denne ärade talare, nämnda lag skall bibehållas, ty judarne hafva fått nog af rättigheter redan, må nöja sig med dem och ej pocka på ännu flera. — Jag kan ej veta, om de äro nöjde med hvad de redan fått eller ej. Men jag anser detta ock ej vara af afgörande betydelse. Hvad jag deremot anser af vikt, det är att komma till klar insigt och öfvertygelse om, huruvida *vi* ega skäl att vara nöjde och stadna vid hvad vi *gifvit* dem af rätt, eller om vi böra anse oss äfven derutöfver ännu gifva dem något mera.

Jag har i detta mitt anförande sökt besvara denna fråga. Detta svar kan enligt min tanke ej vara tvekan underkastadt. Eftersom vi, om vi qvarstå vid nuvarande lag, icke uppfylla hvad kristlig anda fordrar, icke heller fordran af rättvisa — som af kristendomen blott är reflexen och användningen i Staten och dess lagar — icke heller slutligen med klokhetens bud, enligt hvilket intet hinder af Staten bör läggas för att, om alla och hvarje dess medborgare bör vara vid fosterlandet med hela hjertat fästad, vara den bästa patriot; — eller kort sagdt: eftersom kristendomens fordringar *icke* uppfyllas då vi förbjuda dissenters, på grund af deras religiösa bekännelse, medborgerliga rättigheter och medborgerlig verksamhet, som icke till arten af sin utöfning är beroende vare sig af lutherdom, katolicism eller judendom; och eftersom dermed ock rättvisa och billighet icke heller komma icke-lutherska kristna och judar hos oss fullt till godo, äfven med allt hvad vi hittills gifvit dem af rättigheter; men deremot bådadera kommer att ske genom antagande af nu hvilande förslag till grundlagsförändringar — *derföre* får jag för min del yrka bifall till desamma.

Herr Ehrenborg: Ämnet är vidlyftigt behandladt, tiden långt framskriden, och Kammarrens ledamöter börja redan tröttna. Allt detta gifver mig föga utsigt att vinna någon uppmärksamhet för hvad jag kunde hafva att anföra. Jag har derföre beslutat att afstå från att yttra något i de punkter, der, i anledning af föregående talares yttranden, anteckningar skett. Jag gör det med saknad, men jag anser det vara min pligt. Jag vill således inskränka mig till att antyda min ställning till denna lika svåra som viktiga fråga.

I samma mån som utvecklingen fortgår af å ena sidan det politiska och å andra sidan det kyrkliga lifvet, i samma mån uppstå ständigt ökade svårigheter vid den lagstiftning, som måste afse både Statens och kyrkans intressen. Orsaken härtill ligger i den identitet, som hos oss eger rum mellan stat och kyrkan, och svårigheten häfves först då, när kyrkan tillerkännes rätt att själf stifta sina lagar och utöfva sin styrelse. Detta önskningsmål anses emellertid aflägsat, sedan Statens och kyrkans förhållanden under århundraden sammanväxt; och under tiden tillkommer det statsmakterna, såsom lagstiftare ej blott för Staten utan äfven för kyrkan, att, med förenadt afseende å bådadas rättmätiga anspråk och med fördragsamhet ej blott mot dissenters utan ock mot kyrkan, å ena sidan

söka i Statens intresse tillegna densamma alla dess medlemmars krafter och, oberoende af deras religiösa bekännelse, gifva dem rent statsborgerliga rättigheter, men ock å andra sidan lemna kyrkan befriad från allt inflytande af främmande element. Det är lätt att i allmänhet uttala den grundsats, som här är den rätta. Den lyder så: Hvarje samhällsmedlem bör, oberoende af sin trosbekännelse, hafva statsborgerliga rättigheter, men tillika böra dissenters lika litet ega befogenhet att blanda sig i *Statskyrkans* som Staten i *deras* religiösa angelägenheter. Men huru tillämpa denna grundsats under våra statskyrkliga förhållanden, och huru är den utförd i de två förslag, som nu föreligga till afgörande? I det första, som angår ökad kompetens till embeten och tjänster, är grundsatsen följdriktigt genomförd, derigenom att förslaget är beledsagadt af en bestämmelse, att ärenden, som angå religionsundervisning och religionsvård, få icke handläggas af andra än bekännare af den rena evangeliska läran. Uti det andra förslaget, som angår kompetens till riksdagsmannaskap, är deremot samma grundsats *icke* följdriktigt genomförd, ty der saknas bestämmelse derom att dissenters icke ega deltaga i beslut, som röra statskyrkan. Ur nu angifna synpunkt blir det första förslaget för mig antagligt, men deremot icke det andra, förrän detta sednare blefve beledsagadt med ett på lämpligt ställe i grundlagen insatt tillägg af det innehåll, att ej annan än kristen-protestantisk trosbekännare (d. v. s. desamma som för närvarande äro till riksdagsmän valbara) eger att deltaga i beslut rörande Svenska kyrkan.

Detta om grundsatserna. Ser man åter saken från synpunkten af de sannolika praktiska olägenheter, som af förslagen blifva en följd, gestaltar sig förhållandet på omvänt sätt, ty det första förslaget är förenadt med den stora olägenhet, att då kompetensen är utsträckt till domarembetet, så måste ärenden, som tillhöra ett och samma embete, på olika personer fördelas vid hvarje inträffande religionsjäf. Då således, enligt min uppfattning, det första förslaget kan föranleda trassel och förvecklingar, men deremot det andra, om än af ringa praktisk betydelse, dock är principiellt oantagligt, så är det för en representant, som ömmar för både Statens och kyrkans intressen, i sanning ej lätt att i frågan komma till decision; och det är med tungt sinne jag framträder till urnan, ty huru frågan än utfaller anser jag, att utgången icke uppfyller ömsesidigt billiga fordringar. Om nemligen båda förslagen eller ettdera förkastas, hvad blir då följden? Jo, i lagstiftningen kvarstår då en för Staten hvarken gynnsam eller hedrande inskränkning, i följd af hvilken samhällsmedlemmar, som förvärfvat sig de kvalifikationer, hvilka erfordras för embetsmannas- eller representantkallets aldri flesta eller rent *statsborgerliga* funktioner, äro fortfarande och mot sin vilja derifrån stängda. Om första förslaget antages, så kan derigenom uppstå ett virrvarr i vår lagskipning. Antages åter det andra förslaget, anser jag att Representationen genom ett sådant beslut visar en missaktning och, kanske mot sin vilja, gör sig skyldig till en rättskränkning mot Svenska kyrkan. Under sådana förhållanden har jag dock förlikat mig med bristerna i det principiellt riktiga första förslaget; ty jag finner mot dessa ett antagligt korrektiv i Regeringsformens stadgande om att Konungen skall utnämna efter förtjänst och skicklighet. Så länge nemligen det icke blott råder hos vårt

folk motvilja mot t. ex. en mosaisk bekännares beklädande af domareembete, utan detta embete bär i dess utöfning den religiöst kyrkliga prägel, som uppenbarar sig i vid sessionens början hållen luthersk gudstjänst, i den af domaren förestafvade vittneseden vid Gud och evangelium, i domarens åliggande att varna vittnena för edens missbruk, ja uti hela ransakningsväsendet, så vågar jag antaga att Konungen såsom statskyrkans summus episcopus icke kan annat än ytterst undantagsvis anse en person af en från statskyrkans till den grad skiljaktig bekännelse vara för domarembetet under närvarande förhållanden "skicklig"; och detta torde äfven gälla såsom en garanti mot den befarade möjligheten, att Högsta Domstolen kunde komma att räkna så stort antal medlemmar af främmande trosbekännelse, att den icke skulle kunna afdöma religionsmål.

Hvad det andra förslaget beträffar, så skulle jag *vilja* bifalla det för de statsborgerliga rättigheternas skull, men det är för mig principiellt oantagligt, om ock i tillämpningen konsekvenserna deraf blott sällan skulle inträffa. Jag befarar att antagandet af detta förslag skulle gifva mången anledning att separera från Svenska statskyrkan, sedan de funnit densamma vara lagligen ställd under inflytelse af personer, hvilka, om än aldrig så förträffliga medborgare, dock förkasta hela den grund och bekännelse, hvarpå kyrkan hvilar.

Med dessa ord har jag i korthet velat uttala min ställning till frågan. Jag inser allt för väl att man under den opinion, som nu råder, kan genom framkastande af betänkligheter förverka det lilla mått af förtroende man såsom representant kan hafva. Jag underkastar mig att af mången blifva dömd såsom ofördragsam; men jag erkänner det icke; ty hos den, som fått plats i en representation, hvilken stiftar lagar ej blott för Staten utan äfven för kyrkan, fordrar just fördragsamheten att han konsidererar såväl kyrkans som Statens rätt.

Herr Staaff: Äfven jag får börja med samma förklaring, som Herr Ehrenborg förutskickat sitt anförande, att tiden är så långt framskriden, att jag i betraktande af det stora antal talare, som vänta att erhålla ordet, nödgas i betydlig mån förkorta hvad jag ämnat andraga och skall nöja mig med att endast förklara, att, ehuru jag icke finner i någon måtto underligt, att emot förevarande förslag framstälts vissa betänkligheter, jag likväl anser dessa icke vara af beskaffenhet att hindra förslagens antagande.

Hvad angår främmande trosbekännares kompetens till embetsmannabefattningar, så har nu tvifvel yppats egentligen om deras lämplighet att handhafva lärare- och domarebefattningar. Vore nu fråga att i och med antagandet af det hvilande förslaget, göra en mängd t. ex. mosaiske trosbekännare till domare och anförtro dem detta embete i åtskilliga orter af landet, skulle ej heller jag med min röst bidraga till förslagens framgång, men vi måste ihågkomma, att en sådan lag som den föreslagna, hvilken, då den egentligen afser att uppställa en stor grundsanning, icke kan neddragas till att i sig upptaga stadganden till förekommande af möjligt missbruk, utan måste hålla sig till allmänna bestämmingar, ingalunda innebär någon trängande fara, så länge man får antaga att vid tillsättande af nyssnämnda embeten vederbörande myndigheter icke på oförnuft-

tigt sätt tillvägagå. Jag syftar derpå, att, så länge i en ort sådant föreställningssätt råder, att en domare, som bekänner mosaiska religionen, icke skulle blifva med välvilja emottagen, böra och kunna ej lämpligen myndigheterna åt sådan person uppdraga domareembetet. Man måste derjemte taga i betraktande, att det från denna lags antagande dröjer många år, innan de, som komma i åtnjutande af deri stadgade förmåner, hunnit dertill förvärfva sig kompetens och lagen sålunda kan tillämpas, och under dessa år skall denna fråga hinna att taga ännu stora steg framåt, och den befarade obenägenheten för densamma i landsorten minskas. Dessutom förekommer ju stadgandet, att ingen må till domare å landet nämnas, som icke tillföre med sådan verksamhet sig befattat, och då det för tillfälligt utöfvande af denna befattning i allmännet erfordras domarens i orten förslag och Hofrättens förordnande samt, enligt min öfvertygelse, domaren i ort, der menigheten ej skulle välvilligt emottaga en domare af mosaisk trosbekännelse, icke kommer att till förvaltande af detta embete föreslå eller Hofrätten sådan förordna, tror jag de befarade olägenheterna finnas blott å papperet, ej i verkligheten.

Hvad slutligen beträffar medgifvandet för främmande trosbekännare att utöfva riksdagsmannakallet, anser jag i motsats mot föregående talare ännu mindre svårighet möta att här vid lag förlika sig med den föreslagna lagen; ty man måste se bra långt in i framtida möjligheternas område, för att befara, att en sådan trosbekännares åsigt i kyrkliga frågor skall på Riksdagens beslut medföra afgörande inverkan. Dessutom tror jag någon garanti, såsom Herr Ribbing nyss yttrat, förefinnas i Kyrkomötets veto i dylika frågor och den aldra största garanti deri, att, om än sådant jäf icke finnes i författningen tydligt utsatt, likväl grannlagenheten skall bjuda främmande trosbekännare att afhålla sig från deltagande i öfverläggning och beslut rörande rent kyrkliga frågor.

På grund häraf förklarar jag mig lemna mitt bifall till det hvilande förslaget.

Herr Adlersparre: Det motstånd ifrågavarande förslag till ändring af grundlagen nyss fått röna, berättigar mig att med några ord framföra hvad hufvudstadens mosaiska trosbekännare genom deputation i denna för dem högst viktiga angelägenhet till mig yttrat. Långt ifrån att uttala någon missbelåtenhet med förslaget, som skulle det vara för dem otillfredsställande, på sätt en ledamot af Kammaren antydt, förklarade de, att de med det lifligaste intresse omfattade den föreslagna ändringen och med tillfredsställelse och tacksamhet skulle helsa dess genomförande.

Förslaget, sade de, omfattades af dem med det lifligaste intresse, enär på detsammes framgång berodde deras medborgerliga välbefinnande och trefnad i ordets högre bemärkelse. Att dessa ord utgingo från hjertat kunde ej missförstås. De beklagade att Sverige, som vore deras fädernesland, för hvilket de ville uppoffra allt, utom deras religion, förnekade dem att anses som fosterländske män, att Svenska lagen utan hänsyn till deras kunskaper, fosterlandskärlek och bidrag till Statens bestånd, behandlade dem såsom främlingar, ovärdige att utöfva medborgarens högre pligter.

De framhöllo orättvisan af att de, som buro tungan af alla en medborgares skyldigheter, förvägrades likställighet i rättigheter.

Med dessa eller liktydiga ord anhöllo de, att till denna Kammare måtte framföras deras varma önskan, att ifrågavarande ändringar i Rege- ringsformen och Riksdags-ordningen måtte bifallas.

Här bör ihågkommas det bud, som är den ofelbaraste proberstenen på äktheten af kristlig anda: *allt det I viljen människorna skola göra eder, det gören I ock dem*. Men måhända svarar man med en axelryckning: *nådig domare, denna enkla sanning är numera föråldrad och fördomarnes tid är förbi*. Låtom oss dock eftertänka, huru vi skulle befinna oss, hvad våra fordringar vore, om vi, födde i ett land, som pålade oss medborgarens alla bördor, men, på grund af vår religion, förnekade oss allt deltagande i Statens politiska lif. Männe ej vi då skulle ropa på rättvisa?

De oegentligheter, svårigheter och förvecklingar m. m., som en föregående talare befarat blifva en följd, om detta förslag antoges, synas mig vara endast toma hjernspöken. Man eger ej rätt att vid en lags tillämpning förutsätta bristande omdöme och urskiljning; och icke heller är en sådan förutsättning af någon vigt, då frågan gäller att på sanningens altare offra sekelgamla fördomar.

Af alla de skäl, som blifvit mot förslaget antagande anförda, är det blott *ett*, som kommit mig att tveka, om jag borde bidraga till dess framgång, och detta är den Svenska allmogens förmenta ovilja mot främmande trosbekännare, och att man i landsorten skulle med bedröfvelse emottaga underrättelsen att Riksdagen antagit förslaget. Men då vi här, vid 1867 års riksdag, hörde många aktade medlemmar af Bonde-Ståndet, och deribland äfven en representant från Dalarne, förklara, att så icke var allmänneligen fallet, så tror jag verkligen, att tiden nu är att bryta denna kvarlefva från en rå medeltid. Derjemte tror jag förvisst, att den Svenska allmogen med sina naturligen frisinnaade tänkesätt snart skall inse hvilket missbruk det är att begagna Kristi lära till försvar för förföljelser och orättvisor. I annat fall vore det i sanning att segla under falsk flagg, att med kristendomens standar högt i topp ställa den gamla ormen till rors och styra en kurs rätt i strid emot kristna lärans klaraste och mest välsignelsebringande sanning. Lika litet kan man försvara en stor rättsprincips förkastande, derföre att man vid principens tillämpning befarar en eller annan olägenhet. Anstränger man tanken och beväpnar den med kritikens mikroskop, skall man utan tvifvel i hvarje sanning finna några dunkla fläckar. Vi veta, att ju hjertare solen belyser korset, desto mörkare falla skuggorna deromkring. Här, såsom vid hvarje steg framåt, blifva de goda frukterna öfvervägande, men komma sannolikt att medföra några faror, som fordra vaksamhet och strid. Men det är just denna strid som är vilkoret för allt högre lif.

Man har velat skrämman oss med, att kyrkan skulle råka i fara, — och detta för antagandet af ett bud, som hon sjelf dagligen förkunnar! Den kyrka, som darrar för rättvisa, som i verldslig makt söker sin säkerhet, fruktar jag, är en kropp utan anda, ej liknelig med vår rena evangeliska kyrka, som långt ifrån att störtas af stormarne, tvärtom slår djupare rötter och blir fastare bestående. Är Svenska kyrkan byggd på det rätta

hälleberg, är hennes lära ett uttryck af gudomlig sanning, eger hon moralisk kraft att lära oss genom detta lifvet ingå i ett tillkommande bättre lif, — då är jag viss att hvarken jude eller katolik kan skada henne.

Hvad innebär i sjelfva verket den föreslagna ändringen i politiskt afseende? Är det en fördel blott för främmande trosbekännare? Nej, den åsyftar jemväl en utvidgad rättighet äfven för Svensk kommun, då denna hädanefter finge tillgodogöra sig den medlems krafter, hos hvilken man funnit den största förmågan. Om vi vägra vårt bifall till förslaget, hvem motverka eller förörätta vi då? Icke blott juden och katoliken utan ock hvarje kommun, som härigenom förvägras att välja det ombud den helst önskade. När frågan sålunda är om vi skola tillerkänna oss sjelfva en större politisk rättighet än hvad vi för närvarande ega, så tvekar jag icke vara nog egoist i detta fall att bevaka min egen fördel och tillstyrka bifall till båda de föreslagna ändringarne.

Herr Nils Larson: Redan förut, då denna fråga för tre år sedan förelåg till behandling, har jag uttalat min mening och egnat mitt odelade bifall till förslaget och skulle nu, sedan så många utmärkta anföranden blifvit för bifall till detsamma afgifna, kunnat nöja mig med att instämma i dessa, om ej en omständighet förefunnes, som berättigar mig att tillägga några ord.

Det har nemligen alltid varit vanligt, så långt jag kan minnas tillbaka, att, då fråga varit å bane att i lagar ingjuta en mildare anda, man å den sida, från hvilken motstånd rönts, åberopat såsom skäl, bland annat, att hos den stora massan af folket sådana tänkesätt vore rådande, som icke vore förenliga med den då föreslagna lagförändringen. Likväl har det, sedan flera i frissinnad riktning föreslagna förändringar kommit till stånd, visat sig att något motstånd mot dessa förändringar alldeles icke hos allmogen förefunnits, och derföre trodde jag, att den gamla välkända taktiken att i frågor, som misshagade, skjuta allmogen framför sig, snart skulle befinnas utnött och oanvändbar; men den har ej allenast i offentliga pressen utan äfven i dag i denna Kammare ånyo tillgripits. Man har sagt att, om förevarande förslag antoges, detta beslut skulle framkalla ovilja hos befolkningen i landsorten. Jag är sjelf medlem af denna allmoge och tilltror mig derföre kunna någorlunda bedöma den saken.

Obestriddigt är, att den mindre upplysta delen af folket är mycket mottaglig för intryck af den anda, som genomgår lagstiftningen, derföre är det ock tydligt, att, vid tiden för en lagförändring mången skall befinnas till sedlig karakter och tänkesätt qvarstående på den gamla lagens ståndpunkt; men också endast deraf är det förklarligt, att ännu för det närvarande en viss religiös intolerans gör sig gällande i allmogens föreställningssätt. Då jag sålunda medger, att tänkesättet hos en del af befolkningen måhända är sådant, som man velat påbörda allmogen i allmänhet, beder jag Eder, mine Herrar, märka, att detta medgifvande rörer med få undantag endast den minst upplysta delen af allmogen; ty jag vill emot detta medgifvande påstå att dessa intoleranta tänkesätt icke hafva någon styrka. Jag påstår, att intet egentligt motstånd är riktadt mot den reform, som nu är föreslagen; jag påstår, att det åberopade tänkesättet skall försvinna, så snart lagförändringen väl blifvit genomförd; jag påstår tillika, att just då

hos en del af folket tänkesättet icke kan vara så upplyst, att det inser nödvändigheten af en så genomgripande förändring som denna, det är de mera upplystes pligt att gå i spetsen för de andra. Skulle man vänta till dess de minst upplyste vore färdiga att taga initiativet till en reform, blefve den väntan för lång. Huru hade det väl gått t. ex. med uppläfvandet af trolldomslagarne i förra århundradet, om man väddjat till Dalallmogens dåvarande tänkesätt rörande nödvändigheten deraf? Det samhälle, der ej den upplysta delen af befolkningen söker leda den mindre upplysta i framåtskridande, det samhälle, fruktar jag, blottställer på ett betänkligt sätt sitt anseende i den civiliserade världens ögon. Jag vill ej att det Svenska namnet af sådan orsak skall lida en hård dom. I hvarje afseende anser jag det vara orätt att kasta skulden på den oupplysta delen af befolkningen, då man vill göra motstånd mot en reform. Att försöka med andra fylla den plats, som man eljest skulle nödgas sjelf intaga inför det upplysta omdömet, det är en manöver, mot hvilken jag måste kraftigt protestera. Må man lägga sitt "nej" i urnan, om man vill och anser sig hafva skäl dertill, men då också sjelf stå öppet fram och bära hela ansvaret deraf.

Emot Konstitutions-Utskottets förslag N:o 2, eller frågan om ändring i 26 § Riksdags-ordningen, har en talare anmärkt, att detta förslag skulle vara principiellt oriktigt, då det icke uppställer enahanda undantag i fråga om främmande trosbekännares rätt att deltaga i behandlingen af förekommande frågor, som för embets- och tjenstemän af främmande troslära gjorts i förslaget till ändring af 28 § Regeringsformen, och deraf ansett för sig omöjligt tillstyrka bifall till detsamma. Jag skall deremot försöka visa, att förslaget öfverensstämmer med den princip, som grundlagen i hithörande afseende sedan länge uppställt. Riksdags-ordningen medger nemligen redan rättighet för annan kristen protestantisk trosbekännare än lutheran att bekläda riksdagsmannakall och har icke uppställt hinder för sådan trosbekännare att deltaga i behandlingen af hvarje vid riksdagen förekommande ärende. I afseende å nu ifrågasatt utsträckning af denna rättighet till beklännare jemväl af mosaisk och icke protestantisk kristen lära har deraf Utskottet icke heller kunnat föreslå någon inskränkning, analog med det undantag som gjorts i Konstitutions-Utskottets förslag N:o 1, så att riksdagsman skulle vara förhindrad att deltaga i vissa vid riksdagen förekommande frågor. Hade man gjort en sådan inskränkning, skulle man hafva frångått den princip, som redan finnes i grundlagen uttalad, och i sådant fall hade det väl med skäl kunnat sägas, att förslaget varit principiellt oriktigt. Att man nu skulle återtaga eller rubba denna princip, har jag ej hört någon påyrka, och det torde så mycket mindre komma i fråga, som af densamma icke uppstått någon olägenhet. Öfriga invändningar emot den föreslagna ändringen af 26 § Riksdags-ordningen liksom de emot förändring af 28 § Regeringsformen anförda betänkligheter, anser jag vara af flere talare så fullständigt vederlagda och båda förslagen så sakrikt behandlade, att jag ej finner nödigt att vidare yttra mig i ämnet, och jag slutar deraf med att öppet förklara, ej blott för denna Kammar utan äfven för mine komitenter i landsorten, att jag röstar för odeladt bifall till ifrågavarande förslag.

Med tillkännagifvande att ytterligare 25 ledamöter anmält sig att erhålla ordet, hemställde Herr Talmannen att med den vidare öfverläggning

gen i ämnet måtte få anstå till det fortsatta sammanträde, som komme att hållas i eftermiddag. Denna hemställan bifölls, hvadan Kammarens ledamöter nu åtskiljdes kl. $\frac{1}{2}$ 4 e. m., men sammankommo åter

Kl. 6 e. m.

§ 4.

Fortsattes den på förmiddagen började öfverläggningen rörande första och andra punkterna af Konstitutions-Utskottets Memorial N:o 1 med uppgift å hvilande förslag till ändringar i grundlagarne.

Herr Printzensköld: Om ifrågavarande förslag till ändring i Regeringsformen nu för första gången läge på Riksdagens bord, kan jag icke neka, att jag skulle hysa vissa betänkligheter vid att antaga det utan någon förändring af dess redaktion. Men då man nu icke har annat val än att förkasta eller gilla förslaget, sådant det här lyder, och att dermed förkasta eller gilla den stora grundsatsen, att människovärdet icke bestämes af trosbekännelsen, kan jag icke annat än låta dessa betänkligheter vika och böja mig för denna grundsats, hvilken jag anser vara minst lika stor och berättigad som den i våra dagar erkända, att penningen icke utgör någon tillförlitlig mätare af det värde en människa eger.

Allt för länge har i vår grundlag fått kvarstå ett stadgande, som förhindrat främmande trosbekännare att i hvad riktning som helst efter bästa förmåga gagna det gemensamma fosterlandet. Mången har derigenom förts in på en bana, som naturanlag och uppfostran under andra förhållanden icke skulle hafva förnått honom att beträda och — hvad värre är — Staten har utan tvifvel derigenom gått i mistning af mången administrativ talang, mången utmärkt förmåga i odlingens tjenst. Den nu ifrågasatta grundlagsändringen innebär ock i sjelfva verket ingenting annat än ett principiellt erkännande deraf, att främmande trosbekännare visat sig ega den fosterlandskärlek, den intelligens, den duglighet och den rättskaffenshet, som man har rätt att fordra af Statens embetsmän och hvilka egenskaper Staten sannerligen icke har råd att stöta ifrån sig, utan tvärtom är pligtig att väl taga vara på.

Förändringen är för öfrigt, enligt mitt förmenande, endast en gärd af simpel rättvisa åt medborgare, af hvilka man icke tvekat att utkräfvafulla borgerliga skyldigheter, men som man hittills icke velat medgifva likställighet i borgerliga rättigheter. Den ståndpunkt, på hvilken vi sålunda befinna oss med hänsyn till bekännare af främmande trosläror, är också redan öfvergifven af de flesta bland Europas civiliserade folk; och detta är icke heller underligt, ty den är lika litet hedrande som hållbar.

Väl har man hört röster i dag här höjas, för att försvara och berättiga denna ståndpunkt. Sålunda är det sagdt att främmande trosbekännare icke skulle vara lämplige att användas såsom lärare vid Statens elementarläroverk. Jag tror dock — med exemplet särskildt för ögonen af en läroanstalt som blifvit upprättad och ledes af en person, tillhö-

rande den mosaiska läran och som genom arten och gagneligheten af sin verksamhet är högt uppburen af den allmänna meningen — jag tror, säger jag, att hvarje främmande trosbekännare, som vill egna sig åt det viktiga lärarekallet, är underkastad förpligtelsen att vara och verka såsom en redbar och rättskaffens lärare; och om han det gör, befarar jag icke, att föräldrar skola tveka att i hans händer anförtro utvecklingen af och vården om sina barns intellektuella anlag.

Man har ock framhållit, att det skulle vara mindre lämpligt, att främmande trosbekännare kunde vinna anställning såsom domare, och man har tillagt, att lagstiftaren borde vika för det allmänna tänkesättet. Hvad först beträffar det inflytande, som lagförändringen möjligen skulle komma att utöfva å Högsta Domstolen och dess sammansättning, är jag temligen förvissad, att förändringens befarade följder äro mera skenbara än verkliga, mera inbillade än sannolika.

Beträffande åter de samvetsbetänkligheter, som man velat förutsätta hos personer af främmande läror för domare-eden, vittneseden och varningen derför med mera dylikt, tror jag, att, om sådana samvetsbetänkligheter öfverallt gjorde sig gällande, det möjligen skulle inträffa, att mången *kristen* domare icke längre kunde eller borde utöfva embetet; och jag är dessutom öfvertygad, att den stora förändring, som nu är afsedd att genomföras, måste, om detta, såsom jag hoppas, sker, förr eller sednare framkalla en, efter mitt omdöme, väl behöflig förändring jemväl i domare- och vittnesedernas innehåll.

Man har vidare velat påstå, att ett antagande af föreliggande förslag skulle innebära en missaktning emot kyrkan. För min del må jag bekänna, att jag ej rätt väl förmår inse, hvori denna bristande aktning skulle bestå. Riksdagen har förut uttalat sig i en vida mera ömtålig fråga, när Representationen förlidet år för sin del antog Lag-Utskottets Betänkande om en utvidgad religionsfrihet, och man hörde icke då såsom hinder för ett sådant beslut anföras detta skäl, ehuru, om man i förevarande fall kan tala om missaktning, den, som kyrkan då skall lidit, väl måste hafva varit vida större.

Man har ock ordat om olämpligheten och vådan deraf, att främmande trosbekännare skulle ega att såsom riksdagsmän deltaga i behandlingen af Svenska kyrkan rörande frågor, och man har framhållit, att, om en dylik fråga här skulle falla med en eller annan röst, afgörandet i sjelfva verket blifvit lagdt i de främmande trosbekännarnes händer. Detta är sannt.

Men då dessa främmande trosbekännare, äfven om graunlagenhetsskäl ej afhölle dem från deltagande i dylika frågor, blifvit valda af folket och således måste anses vara ett uttryck af folkets åsigter och önsknin-gar, kan jag för min del häri ej finna någon våda.

Man har äfven vädjat till den religiösa känslan genom att söka skrämman den för proselytmakeri. Hvad angår de mosaiska trosbekännarne, är detta antagande enligt mitt förmenande ett hjernspöke, då man känner, att judaismen, långt ifrån att vilja göra proselyter, snarare förbjuder ett sådant sträfvande. I fråga deremot om den katolska läran och dess bekännare kan den anmärkta åsigten visserligen hafva för sig större skäl, men jag tror dock icke, att utsigterna på embetsmannabanan hos oss äro af den

lockande beskaffenhet, att katoliker mera än hittills skola efter grundlagsförändringens genomförande hit inflytta.

Slutligen har man äfven smickrat den religiösa känslan genom att framhålla den såsom grund och orsak för hvad som kallas fördomar. Här flyta fördomarne från den religiösa känslan, då är ock denna fostrad icke i kärlekens, utan beklagligtvis i ofördragsamhetens religion. För min del vågar jag uttala den bestämda öfvertygelsen, att *fördomarne* just äro förslagens starkaste motståndare; och dock torde, särskildt i det fall hvarom här är fråga, dessa fördomar förtjena att mer än annars misstros och bekämpas. Ty hvar finnas dessa fördomar? jo, hufvudsakligen på de platser, der främmande trosbekännare icke finnas och således ej heller kunnat göra sig för folket kända.

Jag tror således, att dessa fördomar måste och skola vika, och jag hoppas, att Kammaren genom att antaga det föreliggande förslaget, skall visa, att den upplysning, hvaraf Kammaren vill berömma sig och hvarpå den eger rätt att göra anspråk, att, säger jag, denna upplysning är något mera än en tom bild, som skrämmer på flykten af missförstådd välvilja för statskyrkan och en så kallad folkopinion. För min del bifaller jag obetingadt förslagen.

Friherre Gripenstedt: Den viktiga fråga, som nu afhandlas, kan utan tvifvel betraktas från många sidor. Vi hafva också redan förut i dag under åhörandet af åtskilliga synnerligen utmärkta anföranden funnit, att den på sådant sätt upptagits till betraktande. Men hvilken synpunkt man äfven väljer för bedömandet, synes mig något tvifvel icke böra uppstå eller någon tvekan höra ega rum derom, att icke detta förslag nu bör godkännas.

Redan Konstitutions-Utskottet vid 1867 års riksdag antydde i sina motiv vissa öfvervägande viktiga principiella skäl, som borde föranleda till förslagens antagande. Dessa skäl, hvilka ytterligare i dag blifvit anförda och utvecklade, voro: toleransens fordringar, den rättvisa, som samhället borde utöfva emot en och hvar af sina medlemmar samt äfven den samhällets egna fördel, som föreskref, att dess medlemmar ställdes i full paritet med hvarandra, icke blott i skyldigheter, utan äfven i rättigheter och utvägar att gagna det allmänna. Jag skulle vilja härtill lägga ännu ett fjerde viktigt principiellt skäl, hvilket jemväl blifvit under denna öfverläggning förut omnämndt, nemligen att — när det beslut vi nu gå att fatta icke kan undgå att i viss mån inverka på det anseende vi hos andra civiliserade folk åtnjuta — vår skyldighet att vårda oss om detta anseende bjuder oss att icke längre vidhålla en ståndpunkt, der nästan alla andra bildade nationer funnit det med den närvarande tidens och humanitetens fordringar oförenligt att vilare kvarstadna.

Man har visserligen sökt att förminska vigten af dessa nu antydda grundsatser. Man har t. ex. vändt sig mot grundsatsen af tolerans och velat betaga den sin vikt och sitt värde derigenom, att man sökt göra fördragsamhet mot andras meningar lika betydande med likgiltighet. Men jag måste, i likhet med föregående talare, på det bestämdaste motsätta mig en sådan tolkning eller begreppsörvexling. Enligt min uppfattning är tolerans icke något annat än aktningen för det, som hos människan

utgör det mest egendomliga, det som aldrig kan henne frångas, ja, som i främsta rummet gör människan till människa -- jag menar hennes tankar, tro och öfvertygelse eller själens hela inre lif; och att icke ingripa i detta individens inre lif med yttre tvång är en samhällets skyldighet, som måste anses vara af den vigt, att den i min tanke ensam vore tillräcklig att motivera förändring i de stadganden, som nu på ett betänkligt sätt göra ett dylikt ingrepp.

Man har också satt i fråga, om den likställighet, som här är afsedd att meddelas vissa af samhällets medlemmar, hvilka hittills varit som stufbarn behandlade, skulle vara af rättvisa föreskrifven. Men jag hemställer, om det icke måste anses vara rättvist eller af rättvisa påfordradt, att samhället icke gör någon skillnad mellan sina medlemmar af andra skäl än dem, som i följd af dess eget ändamål eller för samhällsordningens skuld må föreskrifvas. Och att för öfrigt samhällets egen fördel verkligen bjuder, att dessa på visst sätt utanför stående medlemmar upptagas till full jemnlighet med alla de öfriga, har, efter min åsigt sin grund icke blott deruti, att samhället sålunda kan tillgodogöra sig deras arbete, insigter och duglighet, utan fastmera i det förhållandet att man endast derigenom kan vinna deras fulla, varma hjerta för vårt gemensamma fosterland. Härtill kommer nu slutligen, såsom nyss nämndes, den konsiderationen, som i min tanke har en ganska stor vigt, nemligen att i frågor som denna, eller i allmänhet i sådana frågor som utgöra en exponent af folkets bildningsgrad, upplysning och humanitet, vi icke böra låta oss allt för mycket förbigås af alla andra nationer, så att vi slutligen stadna sist i raden af den stora folkfamiljen. Att detta skulle vara något, som kunde betraktas såsom en svaghet eller blott som en eftergift för begäret att vinna yttre bifall, må ingen påstå, ty då skulle med samma skäl den enskilde anses böra vara likgiltig för det omdöme, som hans medborgare eller hans vänner hysa om honom; och jag hemställer, om det finnes någon, som icke anser det vara en skyldighet att genom goda och lofliga medel söka tillvinna sig andras aktning och bifall äfvensom att söka bevara det anseende, man på sådant sätt kan hafva lyckats förvärfva.

För öfrigt torde väl knappast något nytt kunna sägas i denna fråga, ty ej blott de allmänna grundsatser dem jag nu nödgats till en del endast återupprepa, hafva redan förut blifvit fullständigt utvecklade; utan äfven de inkast, som framställts emot förslaget, hafva af några föregående talare blifvit så mästerligt upptagna till bemötande och till hela deras vidd så öfvertygande vederlagda, att dervid, enligt min åsigt, föga eller intet återstår att tillägga.

Men af dessa utredningar framgår efter min öfvertygelse, att, om ett förslag, som stödjer sig på så goda grunder, af denna Kammare skulle förkastas, så bör det först bevisas, att dess följder verkligen skulle blifva så vådliga och skadliga, att till undvikande häraf alla andra konsiderationer, äfven de vigtigaste, måste vika.

I sådant hänseende har man först och främst förebitat förslaget dess *formela* brister. Det är väl möjligt, att en och annan sådan brist kan framletas, och att man skulle kunna önska att förslaget i någon mån vore annorlunda. Men dels anser jag dessa förmenta brister vara ganska underordnade, dels får jag å andra sidan förklara, att af alla de förslag till

förändring af ifrågavarande stadgande i grundlagen, hvilka hittills blifvit framställda, nemligen så väl det förut hvilande förslaget som ock de hvilka framställdes samtidigt emot det nu förevarande, har vid närmare granskning icke ett enda befunnits fullt tillfredsställande, utan har det visat sig, att hos dem alla förefunnits, enligt mitt omdöme, vida *större* formela brister, än som kunna anmärkas emot det förslag, hvilket nu utgör föremål för pröfning. Om det således också hos det sednare skulle finnas någon formel brist — som dock är af ingen betydighet — så torde detta vara fullt uppvägd deraf, att man hittills icke lyckats att framlägga något annat förslag, som undgått dylika brister.

Vidare har man angripit förslaget från motsatta håll med påståendet, att det skulle medgifva antingen för litet, efter somligas åsigt, eller för mycket, enligt andras mening.

Den farhågan, att förslaget icke skall tillfredsställande uppfylla hvad som dermed åsyftas, är, såsom mig synes, fullkomligt häfd derigenom, att de, som förslaget närmast rör, i allmänhet förklarar sig nöjde med detsamma i dess nuvarande skick, och att de icke begärde någon ytterligare utsträckning af de rättigheter, som förslaget dem tillerkänner.

Hvad åter angår påståendet, att förslaget skulle gå för långt och längre än behörigt är utsträcka de främmande trosbekännarnes kompetens till vissa embeten och tjänster, hvilka af förslagets motståndare anses fortfarande böra öfverlemnas endast åt sådana personer, som tilhöra den rena evangeliska läran, nemligen domarebeställningar och lärareplatser — så är detta en invändning, som redan förut blifvit af så många talare upptagen och, såsom mig synes, öfvertygande besvarad, att jag med anledning deraf endast anser mig behöfva erinra derom, att dessa betänkligheter och farhågor hvila på förutsättningar om åsikter och känslor hos folket, som dels alldeles icke vidare förefinnas, dels, såvidt de ännu finnas, med hvarje dag aftaga och förlora i vikt och värde. Jag får dessutom påminna om — hvad som också redan förut blifvit anmärkt, — att, då genom detta förslag medgifves jemväl främmande trosbekännare att beklåda vissa stats-embeten och att erhålla valbarhet till riksförsamlingen, ett sådant medgifvande icke är detsamma som en ovilkorlig rätt dertill, utan att derigenom blott förklaras, att, då dessa främmande trosbekännare i öfrigt på grund af sina egenskaper och insigter samt de omständigheter, som må vara för handen, befinnas dertill fullt lämpliga, de icke vidare, såsom hittills, endast på grund af sin trosbekännelse, skola vara på förhand utstängda från andra tjänster och embeten än dem, som i lagstadgandet finnas särskildt undantagna. Det är en stor skillnad mellan ett dylikt medgifvande och en obligatorisk skyldighet att använda främmande trosbekännare i alla slags befattningar, och jag vet icke, hvarföre man skulle antaga, att ju icke en förständig tillämpning af det nya stadgandet skall komma att ega rum, och om så sker, hvilket väl icke bör betvivlas, så synas de farhågor, som framkallas af en blott till möjligheten medgifven rättighet, också böra försvinna till någonting ganska obetydligt.

På grund af hvad nu blifvit af mig i korthet vidrördt och af andra mera fullständigt utveckladt, kan jag icke föreställa mig annat, än att ett förslag, som hvilar på så erkänt sanna och riktiga grundsatser, och som i sin tillämpning, enligt min åsigt, icke kan gifva anledning till några

olägenheter, som med dessa stora grundsatsers erkännande i lagstiftningen kunna sättas i den aflägsnaste jämförelse; att, säger jag, ett sådant förslag äfven af denna Kammare skall med stor majoritet godkännas. Och denna förhoppning skänker mig dessutom i annat hänseende och af annan anledning en känsla af nöje. Ty om den uppfattning, jag sålunda vågar hysa angående resultatet af dagens förhandlingar rörande detta ämne -- såsom jag föreställer mig -- är riktig, skall derigenom också visa sig, att den nya formen för vår Representation verkligen eger förmåga att befordra det goda och rätta, och att den nu blifvit ett medel att föra fram till ett lyckligt slut en stor och viktig kulturfråga, hvilken jag fruktar icke skulle förmått bana sig väg genom alla de hinder, som under den gamla ståndsförfattningen för densamma uppställdes, och landet skall således härigenom erhålla ett öfvertygande bevis derpå, att den lagstiftande myndigheten blifvit lagd i goda händer.

Herr Leffler: Då för trenne år tillbaka det grundlagsändringsförslag, som förekommer i föreliggande punkt af Konstitutions-Utskottets Memorial, utgjorde föremål för Kammarens öfverläggningar, yttrade jag mina lifliga sympatier för framgången af detsamma. Sedan dess har icke inträffat något, som förmått rubba den efter mogen pröfning fattade öfvertygelse, hvilken jag då gaf till känna. Icke heller hafva under diskussionen i dag några skäl blifvit anförda, som kunnat öfverbevisa mig om, att jag misstagit mig, då jag stadnade i den öfvertygelse, hvarom jag talat.

Genom antagandet af ifrågavarande grundlagsändringsförslag uppkomma emellertid förhållanden, hvilka personligen röra mig såsom lärare. Jag har därför ansett mig böra med några ord meddela min uppfattning i detta hänseende.

Alla de talare, som nu yttrat sig i frågan, hafva antingen förmenat det kunna medföra en ganska stor våda, om lärare af en främmande religionsbekännelse lemnades frihet att meddela undervisning i våra läroverk, eller ock hafva de å andra sidan ansett, att deruti *icke* låge någon våda. För min del får jag förklara, att jag delar den sednare meningen. Ty hvad först beträffar folkskolan, kommer den icke på något sätt att härutinnan beröras af förändringen, emedan hvarje folkskolelärare har undervisningsskyldighet i kristendom, och vi veta alla, att i detta hänseende i förslaget en bestämd inskränkning blifvit gjord. Hvad åter vidkommer elementarläroverken, kan jag icke finna, att någon våda skall kunna härflyta deraf, om en lärare, som tillhör en främmande trosbekännelse, skulle undervisa i matematik, naturkunnighet, språk eller andra vetenskapsgrenar, hvilka icke ega något samband med religionen. Jag tror icke, att något proselytmakeri bör dervid vara att befara, men om mot förmodan något sträfvande i sådan riktning skulle vilja göra sig gällande, bör det utan svårighet kunna kontrolleras af läroverkets föreståndare eller af den myndighet, som har öfverstyrelsen öfver detsamma sig anförtrodd, och göras oskadligt. Då hotar, efter min öfvertygelse, en vida större fara från sådana lärare, hvilka till det yttre bekänna den rena evangeliska läran, men dock icke akta för rof att hos lärjungarne utså tviflets frö och låta dem insupa rationalistiska och kristendomsfiendtliga åsigter. Dessa lärare misstänkas icke för sådana åtgöranden,

och de äro derföre så mycket farligare, men mot dem kan icke lagstiftas hvarken genom civillag eller grundlag.

Långt ifrån således att i det anmärkta afseendet spåra någon fara af lagförslaget antagande, sådant det här lyder, skulle jag, såsom föreståndare för ett Statens läroverk, icke tveka att emottaga lärare af den mosaiska trosbekännelsen, om hvilkas lämplighet för detta kall jag för öfrigt varit i tillfälle att förvärfva någon erfarenhet. Vid härvarande elementarläroverk hafva nemligen någon tid tjänstgjort filosofie doktorer, tillhörande denna lära, och de hafva derunder ådagalagt en synnerlig skicklighet och ett utmärkt nit i fullgörande af sina åligganden, men de hafva ändock icke kunnat avancera längre än till extra ordinarie eller vikarierande lärare. Då de tjänstebefattningar, hvilka de så väl upprätthållit, skulle tillsättas på ordinarie stat, hafva desse skicklige lärare måst vika för lärare af den rena evangeliska läran och nödgats söka andra fält för sin verksamhet.

Jag röstar följaktligen *ja* till den första punkten och vill tillika förklara, att jag röstar *ja* äfven till den andra.

Herr Witt: För den, hvilken, i likhet med mig, är i besittning af en ganska ringa riksdagserfarenhet och såsom nyvald ledamot inträdt i denna Kammare, torde det hafva varit mindre behagligt, att första gången, då någon fråga af större vikt förekommit till afgörande, denna varit en grundlagsfråga.

Dessa frågor äro nemligen af en i allmänhet särdeles ömtålig natur. Vid den är icke blott fråga om uttalande af en allmän princip, utan äfven om dess tillämpning i större eller mindre omfång och derjemte om den ordalydelse, hvari lagen funnit sitt uttryck.

Hvad särskildt förevarande grundlagsfråga beträffar, får jag förklara, att jag i principen instämmer i den åsigt, som Utskottet uttalat och hvilken ligger uttryckt i lagförslaget. Jag står nemligen i afseende å religionsfrihetens stora grundsats på den ståndpunkt, att jag anser densamma böra tillämpas i alla sådana förhållanden, vid hvilka någon menlig inverkan derigenom icke kan uppkomma i ett samfund, der kyrka och stat stå med hvarandra i den närmaste förening.

I afseende å omfånget af principens tillämpning hafva olika åsichter sökt göra sig gällande, och tvekan har egt rum. För att härutinnan skaffa mig något säkrare stöd, har jag vänt mig till de diskussioner, som rörande detta ämne höllos under 1867 års riksdag. Der finnas ganska tänkvärda invändningar uttalade mot det föreliggande förslaget ur formel synpunkt och ur sådan synpunkt, som afsett tillämpningen af principen i mera eller mindre vidsträckt omfång.

Hurudan var nu uppfattningen hos Representationen år 1867? Jag fann, att i Första Kammaren yrkades återremiss af förslaget, hvilket yrkande, i voteringen understödt af 33 röster, föll mot 44 röster, som ville, att förslaget skulle hvila till grundlagsenlig behandling. Uti Andra Kammaren uttalades många betänkligheter, hvilka föranledde återremiss af förslaget, med uttryckt önskan att detsamma måtte omarbetas så, att inskränkningar komme att ega rum i afseende å tillämpningen af religionsfriheten

friheten och således af de medborgerliga rättigheter, om hvilkas utvidgande vore fråga. Förslaget återförvisades, som sagdt är, till Konstitutions-Utskottet, men återkom till Andra Kammaren i oförändradt skick med en inbjudning till Kammaren att godkänna detsamma, dels emedan det blifvit af Första Kammaren antaget och dels äfven på grund af den vederläggning af de uttalade betänkligheterna, som Utskottet framlagt. Förslaget blef då också antaget såsom hvilande utan vidare diskussion.

Då, för att en grundlagsrörändring skall kunna genomföras, grundlagen föreskrifver först, att förslaget derom skall hvila under den legislaturperiod, hvarunder det blifvit framställt, och sedermera, att detsamma under den följande riksdagsperiodens första år skall godkännas eller slutligen förkastas, tyckes meningen hafva varit, icke blott att detta förslag skulle kunna hvila till ett mera moget betänkande af de medlemmar utaf Riksförsamlingen, som qvarstå, utan äfven af Kamrar, som förutsättas bestå till en del af olika ledamöter mot förut. Då jag för att vinna en bestämd åsigt angående den begränsning af de medborgerliga rättigheterna, som kunde vara af nöden, likasom rörande ordalagen i förslaget, icke kunnat hemta något synnerligt stöd af den föregående Riksdagens åsigt, har jag nödgats anlita mina egna svaga krafter, den diskussion, hvilken i dag egt rum, och slutligen de samtal man och man emellan, som föregått denna öfverläggning.

De betänkligheter, som i afseende å *omfånget* af principens tillämpning blifvit kända, hafva hufvudsakligen rört anställandet af lärare af främmande trosbekännelse vid våra elementarläroverk samt anställande af domare inom våra kommuner.

I det förra hänseendet anser jag de grunder, som blifvit anförda *mot* en sådan betänklighet att begagna desse lärare vid läroverken, vara tillfyllestgörande. Särskildt har blifvit framhållet, hurusom det icke gern vore antagligt, att judar skulle, i händelse de vunno anställning såsom lärare i Statens tjänst, inom läroverken bedriva proselytmakeri. Jag delar denna mening, ty i visst fall torde judendomen för kristendomen vara en öfvervunnen ståndpunkt. Och hvad vidkommer den katolska kasten och dess bekännare, hoppas jag, att vi snart skola komma att betrakta såsom en dylik öfvervunnen ståndpunkt äfven katolicismen.

Hvad åter beträffar den frågan, om en jude bör medgifvas att fungera såsom domare, torde dervid vara att afse, dels om en jude må vara så kvalificerad att han kan döma rättvist, och dels huruvida de praktiska svårigheter, som möta i anseende till de inskränkningar, hvilka föreligga lagförslaget, må utgöra oöfvervinnerliga hinder för hans anställande såsom domare.

I det förra afseendet föreställer jag mig, att den, som går till rätta, ställer sig på lagens ståndpunkt och då frågar jag: hvad är lagens grundtanke annat än Frälsarens bud såsom det finnes hos Moses: Du skall älska Herran Din Gud m. m.

Denna tanke genomgår mosaismen lika väl som kristendomen. Jag kan fördenskull icke finna, att en mosaisk trosbekännare, hvilken icke framträder såsom en farisé eller sadducé, d. v. s. såsom en sektanhängare inom judendomen, utan fast heldre såsom bekännare af mosaismen, be-

traktad såsom en förberedande ståndpunkt för kristendomen, bör anses obehörig att bedöma en rättslig fråga.

Men äfven detta medgifvet, återstå likväl de betänkligheter, som härflyta af de praktiska svårigheter, om hvilka jag nyss talat. Jag förmår icke bedöma — och jag kan härvid öppet uttala, att jag aldrig uppträdt inför någon domstol — huru ofta jäfsanmärkningar skulle kunna förekomma mot en judisk domare, och jag kan således icke säga, hvilket inflytande dessa kunde utöfva på hans verksamhet och embetsutöfning såsom domare. Jag mäktar icke heller bedöma de formela svårigheter, som möjligen ligga i de ordalag, som grundlagsändringsförslaget begagnat, och särskildt i uttrycket: "religionsvård", som väckt betänklighet hos många. Men då jag, på sätt jag i det föregående redan tillkännagifvit, i principelt hänseende instämmer med lagförslaget, och då jag för min del icke hyser några betänkligheter i afseende å dess tillämpning samt enär, om möjligen någon våda kunde vara att befara med hänsyn på de praktiska svårigheterna eller de ordalag, hvori lagförslaget blifvit affattadt, jag i sådant fall kan trygga mig vid, att, i händelse förslaget godkännes af Riksdagen, det skall underställas pröfning af Kongl. Maj:t, som har att antaga eller förkasta detsamma efter inhemtande af deras yttrande, hvilka genom insigter, erfarenhet och utmärkta egenskaper i öfrigt ansetts värdige att intaga samhällets högsta platser; då således jag tryggar mig vid, att, om i förslaget skulle finnas någon svårighet, som kunde blifva menlig för Kyrkan eller Staten eller för dem båda inbördes, sådant icke skall undgå deras blick, som hafva att uttala det sista utslaget, tvekar jag icke att instämma i deras yttrande, som yrkat bifall till nämnda förslag.

Herr Leijer: Herr Talman! Mine Herrar! Jag föreställer mig att Svenska Folkets val af ombud, hvilka vid Riksdagen representera detsamma, utgör ett temligen pålitligt uttryck af den ståndpunkt, på hvilken den politiska och allmänna bildningen står i landet, och då jag hyser en hög tanke derom — n. b. i förhållande till andra länder, hade jag trott det vara öfverflödigt för mig att yttra mig i denna så viktiga och makt-påliggande fråga; men då det visat sig, att känslan för frihet och jemnlighet samt medvetandet om det rätta icke så fullständigt, som jag trodde, förmått genomgripa denna ärade församling, så har jag begärt ordet för att äfven i min mån söka bidra till en klarare uppfattning af och slutlig seger för den stora kulturfråga, som nu föreligger till vårt afgörande. Visserligen har mycket af hvad jag ämnade göra anmärkningar emot redan under diskussionens gång blifvit af föregående talare vederlagdt, men ännu återstår ett och annat, som torde tarfva närmare belysning från mer än en sida, och därför behåller jag ordet, då det en gång blifvit mig lemnadt.

Den andre talaren i ordningen under förmiddagens öfverläggning yttrade att i en tid, då man allmänt talade om att inskränka embetsmännens antal, man icke borde tillskapa ännu flere; jag föreställer mig dock, att uti en dylik uppfattning af den värde talaren ett stort misstag ligger förborgadt, ty det är icke meningen att föröka embetsmännens antal, utan endast att åstadkomma en bättre och mera tidsenlig fördelning af krafterna inom de förvaltande embetsverken, och då kan det ju inga-

lunda skada att hafva god tillgång på goda förmågor. Samme talare nämnde äfven, det han ville ifrågasätta, huruvida toleransen vore en så stor idé, att man borde strida för densamma, och om icke denna snarare stode på gränsen af ligkiltighet. En föregående talare har redan besvarat detta och visat att, der toleransens idé gjort sig gällande, tvångsmedel icke användas mot annorlunda tänkande, och att, följdriktigt nog, der intoleransen är rådande, alla möjliga tvångsmedel måste användas för att, så mycket sig göra låter, inskränka olika tänkandes rättigheter; men då man torde kunna påstå, att intoleransen sällan stadnar dervid, utan utbildar sig till verkligt hat och förföljelser, är det också af stor vikt, att Svenska folket icke vidare framstår såsom en intoleransens förkämpe, på det vi icke vidare må kunna misstänkvas vilja fortfarande utöfva religiösa förföljelser mot dem, som icke dela vår tro och vår lära. Vidare har samme talare sagt, att hvad som är fördom för den ene är sanning och öfvertygelse för den andre, så att det icke är fördom utan en inre religiös känsla hos folket, som gör att det ej vill släppa dem in, men om så är förhållandet, så må jag bekänna att denna inre religiösa känsla är ganska svag, och att den på sednare tider gifvit alltför lätt med sig för att vara en djupare heligare känsla, åtminstone hvad judarne beträffar, ty om man jemför den behandling mosaiske trosbekännare nu röna i vårt land med den, som fördom kom dem till del, så måste man medgifva, att skilnaden är ganska betydlig, och att denna förändring försiggått på jemförelsevis ganska kort tid. Jag vågar dock påstå, att den känsla, som förvägrar judarne fulla medborgerliga rättigheter och tillträde till Statens tjänstebefattningar, icke är någon inre religiös känsla, utan att vi kalla den vid dess rätta namn, då vi benämna den fördom. Slutligen har samme talare förklarat, det han icke kunde inse, att en jude vore lämplig att bestrida t. ex. en historisk profession vid ett universitet, på den grund att denne icke skulle i sina föreläsningar kunna på ett riktigt och opartiskt sätt framställa kristendomens och protestantismens framträdande och utveckling i verlden. Här vid lag kan jag dock för min del icke inse någon fara vara för handen, då en historiarum professor icke har att framställa och utreda de kristliga lärosatserna, icke sjelfva troslärans innersta väsende och kärna, utan endast den historiska gången af religionernas framträdande och utbredande. Skulle icke juden kunna i sitt rätta ljus framställa kristendomens uppträdande, så kan man väl ock på samma skäl och med lika mycken rätt påstå, att den kristne vetenskapsmannen icke heller mäktar att med fullkomlig opartiskhet skildra judendomens öden, och orättvist torde det väl få anses, om endast den kristne läraren skulle finnas berättigad att, med anspråk på ofelbarhet, få framställa riktiga åsigter.

En annan talare bland förslagens motståndare hade yttrat, bland mycket annat, att de §§, om förändring af hvilka nu vore fråga, bestått oförändrade sedan lagen stiftades, utan att visa någon för fäderneslandet skadlig inverkan, hvarföre ock någon ändring i desamma nu icke borde ifrågakomma. Detta synes mig dock icke vara tillräckligt skäl att motarbota en förändring, som är rättvis, hvarom mera framdeles. Samme värde talare har äfven påstått, att judarne icke kunde uppfylla alla de fordringar Staten hade rättighet att ställa på dem, som söka embeten,

och att de mosaiske trosbekännarne icke skulle så fullständigt som andra tjänstemän af vår egen trosbekännelse kunna fullgöra alla de skyldigheter, tjänsterna och embetena af dem kräfde. Jag är öfvertygad derom, att han härutinnan fullkomligt misstager sig, ty ingen kan till ett embete eller en tjänst utnännas, innan han visat sig till dess skötande fullkomligt lämplig och behörig, någonting som finnes i våra befordringslagar oeftergiffigen föreskrifvet, och hvaröfver auktoriteterna äro förbundna att med stor sorgfällighet vaka. Menade måhända den värde talaren att ingen jude kan blifva en lämplig embets- och tjänsteman inom vårt land, förr än han afsvurit sina fäders tro och öfvergått till den inom landet allmänt herrskande, så må jag bekänna att detta vore en föga vacker merit, som väl aldrig borde komma i fråga.

Jag afstår nu från att vidare i detalj och punkt för punkt följa motståndarne till de framlagda förslagen, och vill nu öfverskåda frågan i sin helhet, samt framlägga de skäl, som förmå mig att förorda förslagens antagande.

Denna fråga sönderfaller, enligt min åsigt, uti tvänne särskilda delar: den *ena* "om och huruvida" en ändring i våra grundlagar bör ske i den riktning, som af Konstitutions-Utskottet nu blifvit föreslagen, och den *andra* "när" denna förändring bör träda i verket. Den första af dessa frågor är redan för längre tid tillbaka väckt och behandlad i de flesta civiliserade länders lagstiftande församlingar och der merändels jakande besvarad. Äfven hos oss har den länge stått på dagordningen och steg för steg, vunnit terräng, till dess densamma under sistförflutna riksdagsperiod förklarades hvilande till grundlagsenlig behandling vid innevarande riksdag och nu är föremål för det slutliga afgörandet, samt har derigenom blifvit förklarad fullt berättigad. Den har visat sig ega den inneboende kraft, som gör att den icke kan falla, så att den förr eller sednare måste gå med seger ur striden. Vid 1867 års riksdag har ock Konstitutions-Utskottet yttrat, att: "skälen för densamma torde alltså få anses vara af båda statsmakterna erkända" och således synes den första frågan redan vara afgjord.

Återstår så det andra spörjsmålet, eller "när" skall denna förändring genomföras? Denna fråga förefaller mig lika enkel, frågan i sig sjelf är klar och tydlig. Genomförandet måste en gång ske; den har i de flesta länder utan allt tvång och utan all våda blifvit verkställd, och ingen anledning förefinnes att antaga, det vådan skulle blifva större hos oss än annorstädes, lika litet som att den skulle blifva större *nu genast* än framdeles. Dessutom är det framlagda förslaget principielt riktigt, så pass felfritt i formen som man rimligtvis kan begära, och till utsträckningen så fullständigt att man icke behöfver hysa någon fruktan därför, att grundlagen härutinnan så snart efter förändringens införande skulle ånyo behöfva tummas och bearbetas. Dessa grunder kunde vara tillräckliga för att anse förslaget böra nu genast antagas. Dessa skäl äro visserligen negativa, men ändock för mig fullt tillräckligt bestämmande.

Derjemte finnas dock äfven positiva skäl, af hvilka jag företrädesvis vill fästa mig vid tvänne. Det främsta och högsta är rättvisan uti den föreslagna reformen. Ingen Stat, lika litet som någon enskild människa, eger rättighet att betänka sig, då det gäller utöfvandet af en rättsgrund-

sats, äfven om det nyttiga är tvifvelaktigt. Rättvisan fordrar att Staten ger lika rätt åt alla sina medborgare, men det är ej lika rätt att uti en stat lutheraner ensamt ega att såsom embetsmän handla och döma rörande judar och dissenters, utan att dessa ega samma rätt rörande lutheraner. Denna är dock den grundsats, hvarpå det närvarande statsrättsliga förhållandet mellan olika trosbekännare inom vårt land för närvarande hvilar, men då denna grund är falsk och samhällsvärdlig, så fordrar det statsrättsliga medvetandet dess undanrödjande. Det andra positiva skälet, jag för min åsigt vill åberopa, är det erkända faktum, att, sedan den period nu för alltid försvunnit, då Sverige såsom stormakt på ett bestämmande sätt ingrep i Europeiska staternas öde, för oss ännu återstår den ärofulla posten att framstå i främsta raden bland jordens erkända kulturfolk. Min vörnadsvärde fordne lärare, den oförgätlige Israel Hvasser, denna underbart hänförande personlighet, som med den mest vidsträckta och grundliga lärdom förenade det mest omfattande snille, påstod alltid att Sveriges framtida bestämelse var att utgöra "*bildningens förpost i Norden*," och att fullgörandet af denna dess uppgift var ett oeftergiftigt vilkor för vårt fäderneslands sjelfständighet och framtida bestånd. Detta är ett viktigt kall, hvilket vi icke må gifva till spillo genom att nu fatta ett ovist beslut, och nåtte vi nu icke tillintetgöra vår ädla och storartade uppgift genom att afslå de förbättringar i våra samhällsförhållanden de framlagda förslagen innehålla. Att vi derigenom skulle förlora icke så obetydligt af det anseende vi hittills åtnjutit såsom en af Europas äldsta kulturstater kunna vi, bland annat, finna af Konstitutions-Ütskottets ofvannämnda Memorial, deruti det heter: "Öfver vårt fosterland, en af Europas äldsta fria stater, kastar denna intolerans en mörk slagskugga." Således finner man här af att redan förut inom Representationen dylika åsikter vunnit insteg och gjort sig gällande. Det lider intet tvifvel att Sverige redan, på ett långt ifrån smickrande och tillfredsställande sätt, dragit utlandets blickar och uppmärksamhet på sig för sin hittills visade religiösa ofördragsamhet och sin orättvisa mot i trossaker olika tänkande, och jag fruktar storligen att vårt land skulle sjunka ned till en obetydlighet, ja, snart sagdt, göra sig omöjligt såsom kulturstat, i fall vi nu skulle göra oss skyldige till ett missgrepp vid den slutliga behandlingen af nu föreliggande fråga. Det gäller alltså nu att på fullt allvar häfda vår plats, och jag yrkar derföre att vi, såsom fäderneslandets, rättvisans, frihetens och upplysningens sanne och oförfärade vänner, hvar i sin stad, må lemna vårt bifall till de framlagda förslagen.

Medan jag ännu har ordet kan jag icke förneka mig det nöjet att här vid detta tillfälle offentligen förklara, att bland alla de mosaiska trosbekännare (och dem torde stadgandena i de ifrågavarande paragraferna hufvudsakligen komma att beröra), jag, så väl under min studietid vid universitetet, som äfven efter sedan jag inträdt i det praktiska lifvet kommit i beröring med, ingen enda kunnat tillvitas för, än mindre gjort sig skyldig till de beskyllningar jag sett äfven högt stående, högt upplyste män påbörda denna samhällsklass, såsom oredlighet, snikenhet m. m. Lika litet har jag funnit hos dem det hat och den afund mot bättre lottade, det kryperi, skrymteri eller den flärdfulla fåfänga, med flera svagheter och lumpenheter, som eljest just icke äro så sällsynta. Tvärtom

skattar jag mig lycklig att hos dem hafva lärt känna oegennyttig välvilja, vänfasthet, drift och ihärdighet i allt hvad de företaga, sparsamhet och flit, samt stora insigter i hvad de gjort till målet för sitt sträfvarer här i verlden, men framför allt en djup och fast religiös öfvertygelse om värdet och högheten af sin tro, samt äro belättna med den lott, dem tillfallit, så är det, enligt min öfvertygelse, dessa för dem egendomliga förhållanden, som betingat möjligheten för detta folk att, under en 2,000-årig merendels gräsligt förtryckt och olycklig tillvaro, ändock bevarat en fullt utpräglad nationalitet utan fädernesland, och qvarstå i historien såsom ett, visserligen sönderdeladt, men ändock fortfarande städse igenkänneligt, särskildt folk. Det är ock derföre jag med verkligt nöje kan instämma i det intyg Konstitutions-Utskottet vid 1859.—1860 års riksdag ger, då Utskottet säger: att "medlemmarne af mosiska trosbekännelsen redan under en längre följd af år förvärfvat sig allmänt vitsord, att vara goda medborgare, utmärkande sig för redbarhet, idoghet och laglydnad, samt att meddelande åt dem af ifrågavarande rättighet innefattade ett rättvist erkännande att de af densamma gjort sig förtjente".

Slutligen kan jag icke heller neka mig den tillfredsställelsen att åberopa ett af framlidne Underståthållaren i Stockholm O. af Wannqvist angående den mosaiska delen af Stockholms befolkning afgifvet skriftligt intyg, deruti han förklarar att, under den tid af 28 år, han var polismästare i hufvudstaden, ingen jude blifvit dömd såsom skyldig till mord, tjfnad, äktenskapsbrott eller fylleri. Är det väl sådane medborgare, som vi böra stöta ifrån oss? Äro väl dylika samhällets medlemmar ovärdiga att njuta alla de fördelar samhället erbjuder alla sina öfrige medborgare? Nej visserligen icke.

På grund af hvad jag nu haft äran anföra, och då det är ett af historien bekräftadt faktum, att judarne aldrig befatta sig med proselytmakeri, så finner jag ingen fara att upptaga dem såsom fullt berättigade statsborgare till fullkomlig likställighet med bekännare af den lutherska läran; jag anser denna fara vida mindre än att bevilja enahanda frihet åt personer af den katolska bekännelsen, ty dessa äro kände för sin djupt rotade intolerans, sitt begär att skapa proselyter, samt sin obskurantism, men allt detta oaktadt tvekar jag icke att äfven mot dem utöfva den rättvisa, de hvilande förslagen innebära, öfvertygad som jag är om sanningens och det rättas eviga makt att till slutet göra sig gällande.

Herr Winkrans: Herr Talman, mine Herrar! Då man skall yttra sig uti en fråga, der redan tjugu talare uppstått, alla nästan i samma riktning, intages man naturligen af en viss förlägenhet, icke derfördock, att icke ämnet erbjuder tillfälle att frambära mycket godt och förträffligt, utan derföre, att allt detta förträffliga redan är på ett ej sällan utmärkt sätt redan framställt. Då emellertid ingen i Kammaren torde hysa större obenägenhet än jag för repetitioner af andras yttranden, skall jag söka, äfven med fara att synas mindre tillfredsställande, undgå frestelsen samt i stället framhålla sådana momenter, som blifvit af de föregående talarne antingen förbigångna eller, i min tanke, icke tillräckligt betonade.

Hvad då först angår det påstående af den utmärkte representanten från Norrköping, att han kunde bland auktoriteter för förkastandet af

nu framlagda grundlagsförslag, åberopa en representant från Göteborg, hvilken under många riksdagar på ett lika framstående som, jag är derom öfvertygad, gagnande sätt ingripit i det politiska lifvet, ber jag att derom få yttra ett par ord; man skulle af nämnda åberopande lätt kunna draga den oriktiga slutsats, att ifrågavarande Göteborgsrepresentant, som i alla andra frågor uppträdde varmt och skickligt för friheten, skulle varit fiende till religionsfriheten. Jag tror mig icke säga för mycket, då jag försäkrar att denna frihet sannolikt icke har någon varmare vän inom denna Kammarare än bemälda representant, och jag ber att till stöd för denna min försäkran få uppläsa ett par korta utdrag ur hans yttrande öfver nu föreliggande grundlagsförslag. Det ena lyder så här: "Visserligen skulle jag för min del ansett det hafva varit bättre, i fall man i stället för dissentierlagen hade uti grundlagen infört det stadgande, att Svenska Staten består af medborgare, hvilka såsom sådana icke behöfva bekänna sig till den evangeliskt-lutherska läran, utan ega fullkomlig bekännelsefrihet"; det andra och sista så här: "Stadgandet skulle således innehålla, att alla de mål, som angå lutherska kyrkan inom ett visst begränsadt område, endast kunna behandlas af embets- och tjenstemän, som tillhöra denna bekännelse". Det anförda torde vara tillräckligt för att beröfva motståndarne till förslagen detta stöd.

Vidare har representanten för Norrköping sökt beröfva det af den förste talaren använda argumentet, om utlandets föredöme samt omdöme om vår hållning i dessa frågor, all vigt och betydelse, hvaruti den andra motståndaren i ordningen, representanten från Dalarne, på ett något hånande sätt instämt. Detta argument, hvars vigt och betydelse redan blifvit af den framstående representant på Stockholmsbänken, som derifrån först yttrade sig i eftermiddag, starkt betonadt, har dock, i min tanke, icke blifvit till sin fulla vigt uppskattadt, hvarföre jag ber att i korthet få vidröra detsamma. Det kan då icke förnekas, att en stor gemensamhet förefinnes i det arbete, som pågår i det civiliserade Europa; att den kultur, som utmärker detsamma, är väsendtligen enahanda, utgående från ungefär samma förutsättningar och betingad af samma vilkor. Om ock till sitt innehåll vida rikare och mångsidigare än någonsin förr, om ock på ett i viss mån egendomligt sätt betingadt af de olika nationernas, de olika arbetarnes egendomlighet, genomförd, äro dock de idéer, som, så att säga, besjåla honom, väsendtligen desamma och de framträda under samma tidevarf i det menckliga lifvet på ungefär samma sätt. Det gäller ej endast inom den rena vetenskapen, samma förhållande inträffar inom industriens område, inom den moraliska såväl som den fysiska verlden. Idéen utvecklar sig inom detta gemensamma kulturarbete och, att jag så må säga, mognar till den grad samtidigt hos de olika arbetarne, nationerna, att det stundom blott fordras den obetydligaste tillfällighet, för att han skall bryta ut i lifvet, i verlden. Man ser därför ej sällan nationerna täfla om äran af att inom sig ega den första upptäckaren; och stundom är striden härom omöjlig att afgöra. Jag hänvisar i detta afseende t. ex. till reformationens inbrytande och genomförande i Europa, till ångans användande på fartygs framdrifvande, på jernvägar m. m. Sker i detta afseende någon stor upptäckt, som vare sig i andligt eller fysiskt hänseende, för menckligheten framåt, så erfar man lika

stor glädje deröfver, man må bo vid Themsens, Seines, Rhens eller Mälarens stränder, och man skyndar att på ett fullt sjelfständigt sätt tillägna sig den gjorda upptäckten. Eller kan man väl förneka, att icke t. ex. vi Svenskar bygga lika goda ångfartyg, lika goda jernvägar, som utländingen. Att den idé, med hvilken vi i dag sysselsätta oss, religionsfrihetens, fördragsamhetens och kärlekens, på det sätt uppenbarande sig i världen, att den person, som fullgör sina medborgerliga skyldigheter, icke skall, för sin trosbekännelses skull, förvägras sina medborgerliga rättigheter, att denna idé allt mer och mer genomtränger de civiliserade folkens medvetande, allt mer och mer förverkligar sig i deras institution, hvem kan förneka det? I alla de land, som med skäl räknas tillhöra den Europeiska kulturen, i hvilka denna som en sammanhållande och genomträngande enhet gjort sig gällande, är denna idé mer och mindre fullständigt genomförd. Vi hafva honom redan här i Sverige, om ock ej i lika utsträckning som våra medarbetare. Skulle nu deras föredöme, utan vidare undersökning och pröfning, förkastas; skulle deras omdöme om oss vara likgiltigt och värdelöst, vi som äro deras vänner och kamrater i arbetet, vi som sträfva till samma mål, vi som blifvit, enligt hvad talaren före mig upplyste, af en snillrik man kallade "bildningens förpost i Norden"? — Med detta snarare antydande än genomförande af betydelsen af utländingarnes omdöme, öfvergår jag till frågan om judarnes oförmåga att assimilera sig med andra folk. Denna punkt har dock blifvit så mästerligt utredd af den utmärkte representanten från Upsala, att det måste vara omöjligt för den som vill se sanningen, att vidare kunna blunda eller se honom i en annan dager. Härtill har min ärade granne till höger lagt erfarenhetens intyg från den ort vi representera. Jag underskrifver till alla delar hans yttrande i detta afseende och tror att Göteborg har så utmärkta medlemmar af mosaiska trosbekännelsen, att hvilken kommun i riket som helst skulle med stolthet vilja kalla dem för sina medborgare.

Äfven i afseende på vådan af att dissenters skulle få bekläda lärareplatser kan jag vara kort och hufvudsakligen instämna i hvad min aktade embetsbroder på Stockholmsbänken yttrat. Jag vill blott anmärka mot motståndarne, att jag, lika mycket som de, tror på vigten deraf, att en lärare är gudfruktig och att han endast då kan utöfva det stora och betydelsefulla inflytandet på lärjungarnes utveckling, som tillkommer en verkligt god lärare. Men det är icke nu fråga om att borttaga det stadgande ur gällande skollag, hvilket föreskrifver att "sökande till lärarsyssla vid elementarläroverken skall hafva gjort sig känd för gudsfruktan och goda seder." Detta stadgande skall tvärtom kvarstå och önskligt vore, att derpå kunde läggas vida större vikt än hittills, då det varit en temligen död bokstaf. Jag har nemligen ännu aldrig hört, att någon lärarekandidat på denna grund blifvit underkänd. Men motståndarnes hela bevisförning i denna punkt grundar sig på en falsk slutledning, hvilken jag ber att få i korthet uppvisa. Hon lyder så här: En person, som söker lärarsyssla, bör vara gudfruktig. Endast medlemmar af den rena evangeliska läran äro gudfruktiga; alltså böra endast denna läras medlemmar förordnas till lärare.

Lika sann som öfversatsen i denna slutledning är, lika falsk är undersatsen, och slutsatsens värde blir i förhållande dertill. Han bevisar naturligtvis ingenting. I sammanhang härmed har man påstått att vetenskapsmännen vid universiteten ock borde tillhöra den rena evangeliska läran för att — utom i teologi, hvarom nu icke är fråga — framställa vetenskapen från kristlig synpunkt. För min del tror jag att hvilken annan synpunkt som helst som väljes än den som föreskrifves af vetenskapen sjelf, är skef, han må vara kristlig eller judisk, Svensk eller utländsk. Man kunde då få, såsom en Dansk nationalitetsiffrare en gång fordrade "Dansk naturvetenskap". Vetenskapen bör behandlas vetenskapligt: hon skulle i motsatt fall hvarken gagna sig sjelf eller kristendomen.

De nu föreliggande förslagens starkaste sida är onekligen deras rättvisa fordran: "likhet i skyldigheter, likhet i rättigheter." Denna styrka har representanten från Dalarne trott sig kunna beröfva dem genom att medelst användande af en bild om ett "ordenssällskap", med hvilket Staten skulle jämföras, bevisa rättvisan i nu gällande grundlagsstadgande. Men utom det att denna bild haltar ej obetydligt, bevisar han jemnt upp motsatsen hvad han skulle bevisa. Jag tillhör, lika litet som den ärade representanten, icke något ordenssällskap, men jag är dock öfvertygad om, att icke något sådant finnes i vårt land, der man icke hyllar denna rättvisans enklaste regel: likhet i skyldigheter, likhet i rättigheter. Nu äro dissenters redan medborgare i Staten, medlemmar af ordenssällskapet, de deltaga i alla hans skyldigheter; de begära nu endast att han skall, såsom ordenssällskapet otvifvelaktigt gör, också bevilja likhet i rättigheter.

Hvad samma representants utrop, att Gustaf Wasa häfdade Sveriges religiösa oberoende "med Gud och Sveriges allmoge", angår; så vågar jag tryggt påstå, att det icke var med allmogens — aldraminst dalallmogens — tillhjälp detta skedde; snarare mot allmogens önskan och sträfvande. Det var då som nu med tillhjälp af det upplysta tänkesättet och med stöd af det i dag förringade utlandets exempel. — Trogen min föresats att icke vilja repetera andras yttranden, slutar jag med att af hjertat önska framgång åt de föreliggande förslagen.

Herr Medin: Ehuru det icke torde vara värddt att spilla många ord på bestridandet af de utaf Konstitutions-Utskottet framställda, nu förredragna, förslagen till ändringar i grundlagen, då man icke kan hindra den ström, hvaruti pluralitetens meningar nu synas sammanlöpa, och ehuru nu så få talare yttrat sig för afslag å förändringarne att jag icke har det aldra ringaste hopp att få desamma af Kammaren förkastade, så kan jag ändock icke undgå att öppet uttala mina åsikter i denna högst viktiga och maktpåliggande fråga. Jag anser det nemligen för en pligt att tillkännagifva, det jag icke hyser andra åsikter nu, än då förslagen här förra gången förevo, och ehuru många lärda män hafva prisat desamma kan jag ändock, för min del, icke inse deras förträfflighet. Min åsigt har nemligen alltid varit den, att det tillhör ett folkets ombud att efter yttersta förmåga söka värna och försvara vår från våra fäder ärfda religion och vår statskyrka, sådan den under tidernas lopp i vårt land blifvit allt

vidare utvecklade. Denna åsigt bibehåller jag äfven allt framgent, och jag kan icke tro, att det ligger något godt deruti att till våra embeten framsläppa trosbekännare af hvarjehanda slag, som icke hylla den af Staten antagna evangeliska bekännelsen, synnerligen, då vi icke lida brist på fullt skicklige och värdige män att fylla alla våra embetsmannabefattningar, ty vi se ju dagligen huru härstädes växa upp bland desse långt flera förmågor än dem, Staten kan lemna sysselsättning.

Jag vill också, så väl för min egen del som äfven på mina komiteters vägnar, lemna den förklaring, att de icke skulle med välbehag å domstolen se en bekännare af främmande lära. Då man vet att eu domare har att afgöra de mest viktiga frågor, hvilka mången gång äfven röra religiösa ämnen, så bör man icke heller förundra sig om ibland den stora allmänheten finnes utbredd en stark motvilja mot att se bekännare af främmande lära intaga plats vid domarebordet. Vi veta ju alla huru det är domarens pligt att förestäfa vittneseden, hvarpå sanningens uttalande i de aldri flesta fall beror, och vi kunna föreställa oss hvad intryck det skulle göra på en hel allmänhet af troende kristna att höra domaren upprepa edens ord, hvilka han anser vara af ingen betydelse och för hvilka han ej eger något förtroende. Likadant är också förhållandet då domaren skall förestäfa afläggandet af värjemålsed, med flera dylika likartade tillfällen, då domaren måste taga de rättssökandes religiösa känslor i anspråk, och på ett eller annat sätt tala till deras samveten.

För min del hyser jag den bestämda öfvertygelsen att vår statskyrka behöfver understödjas, men, ehuru jag visserligen hört den, som påstå att hon icke kan ega bestånd längre än på sin höjd i ännu 50 år, så tror jag dock för min del, att hon skall bestå både i detta och många följande sekler, så framt vi sjelfva nemligen icke undergräfvat henne. Våra framfarna stora regenter hafva under den tid vårt land intog en betydande plats i den civiliserade världen offrat lif och blod för att uppbibriga vår statskyrka på den punkt der hon nu står och då tillhör det icke oss att kullstörta deras storartade verk.

Jag vill icke såsom den siste ärade talaren söka vederlägga dem, som förut yttrat en åsigt stridande emot min, ty protokollerna må förvara våra yttranden på det de må blifva kända för såväl samtid som efterverld, och jag vill endast begagna tillfället att, såsom jag förut nämnt, öppet förklara det jag yrkar afslag å dessa båda förslag, och detta på den grund jag förut anfört och då jag således icke kan anse dem hvarken nyttiga eller tidsenliga för vårt fädernesland.

Herr Jonas Jonasson: Jemte det jag instämmer med den sednast föregående värde talaren, finner jag mig, då så många talare redan anmält sig att afgifva yttrande i det nu föredragna ämnet, böra inskränka mig till att allenast gifva tillkänna, det jag icke blifvit öfvertygad om fördelen och nyttan af de föreslagna förändringarne, hvadan jag måste yrka afslag å de nu föredragna punkterna af memorialet.

Herr Gustafson: Efter de många och sakrika anföranden, som här blifvit afgifna till fördel för de nu föredragna förslagen till ändringar uti Regeringsformen och Riksdags-ordningen, torde det vara obehöfligt,

att en nykommen representant upptager Kammarrens tid med ytterligare föredrag i ämnet; och jag skulle icke heller hafva tillåtit mig detta, om jag icke ansett det vara en pligt såväl mot mig sjelf som emot innevånarne i den valkrets, hvars ombud jag har den äran att vara, att öppet uttala min ställning till denna stora kulturfråga. Jag har sett denna från flera synpunkter, hvilka det torde tillåtas mig att här i korthet något närmare angifva. Jag har sålunda sett frågan från Statens synpunkt och finner då, att det är Staten ovärdigt att såsom hittills ställa stora fordringar på en del af dess medlemmar utan att medgifva dem häremot svarande förmåner, af hvilka de på intet sätt gjort sig oförtjente; och jag har vidare funnit, att stor förlust drabbar Staten genom att stöta bort ifrån sig de mången gång stora och öfverlägsna förmågor, som finnas hos bekännare af andra lärosatser än de rena evangeliska. Jag har vidare beskådat denna fråga från religionens synpunkt; och då vår religion predikar kärleksfullhet och fördragsamhet emot nästan, hafva vi nu ett godt och lämpligt tillfälle att visa det denna sats icke är ett tomt ord, utan att den tolerans, hvaraf vi berömma oss, verkligen också bor inom oss, och visar sig verksam mot dem, som deraf i första rummet äro i behof. Man har sagt, att stor våda skulle för statskyrkan uppkomma genom godkännande af de nu framlagda förslagen, men dessa vådor äro enligt mitt förmenande endast skenbara. Jag är för min del varmt tillgifven vår statskyrka, och jag tror på sanningen af dess sköna läror; och just derföre samt emedan jag är fullt öfvertygad, att sanningen alltid skall segra, fruktar jag icke att lemna min röst till bifall för genomförande af de föreslagna förändringarne. Jag har ock slutligen sett denna sak ifrån känslans synpunkt, och känsla och hjerta hafva sammanstående manat mig att icke förvägra bifall till hvad, som från Statens och religionens synpunkt förut vunnit mitt odelade gillande.

Man har här talat om de formela bristfälligheter, som skulle vidlåda de framställda förslagen, men dessa fel synas mig dock icke vara af den betydnenhet, att de kunna böra på något sätt förorsaka afslag å förslagen; och om vi skulle afvakta ett förslag, hvaremot inga anmärkningar kunde framställas, så fruktar jag, att vi aldrig skulle komma till något resultat.

En talare har yttrat, att vi, med tillämpning af vår grundlags nu gällande stadganden uti ifrågavarande hänseenden, befunnit oss väl, och detta vill jag ingalunda bestrida; men då jag går att nedlägga min röst till förmån för förslaget, åsyftar jag att vi derigenom skola komma i en *bättre* ställning härutinnan.

Samme talare har sagt, att bifall till förslagen skulle nära nog innebära ett hän emot främmande trosbekännare, men hvaruti detta skulle ligga har jag svårt att inse, och jag tror att vi, som rösta för förslagen, med mycket lugn kunna bära förebräelsen för ett sådant hänande.

Man har frågat, huruvida det ej skulle vara stötande för vår religiösa känsla att se mosaiske trosbekännare såsom riksdagsmän deltaga uti öfverläggningar och omröstningar i frågor rörande våra kyrkliga förhållanden; men med künedom om den grannligheten, desse samhällsmedlemmar städse iakttagit vid de tillfällen, då de egt att på ett eller annat sätt ingripa uti våra kommunala och allmänna förhållanden, är jag nästan öf-

vertygad derom, att de skola afhålla sig ifrån dylika voteringar; och äfven förutsatt att detta icke blefve händelsen, så kan jag icke finna detta vara mera stötande, än att vi nu besluta och stifta lag om de kyrkliga förhållanden inom vårt land, som icke tillhöra statskyrkans område.

Jag hyser stor aktning för mina motståndare i denna fråga, och jag är öfvertygad att de af dem uttalade åsigt dikterats af de äldaste bevekelsegrunder; men jag skulle på det högsta beklaga, om det icke vore 1870 års Riksdag förbehållet att bifalla ett förslag, som för flera år sedan med fullkomligt berättigande kunnat framställas och bort bifallas.

Jag för min del röstar ja till begge de ifrågavarande förslagen.

Herr Jöns Pehrsson: Då denna fråga blifvit afhandlad af så många lärde män inom Kammaren, torde det kanske vara öfverflödigt, att en landsortsrepresentant, som jag, deruti yttrar sig. Min ställning till frågan är verkligen något kinkig, emedan jag tillföre emot antagandet af de nu hvilande grundlagsförslagen hyst vissa betänkligheter. Som man erinrar sig, framställdes vid 1867 års riksdag ett förslag i samma syftning som det förevarande, hvilket blef förkastadt, hvarefter ett nytt uppgjordes, som blef återremitteradt för undanrödjande af praktiska svårigheter. Vid det tillfället frågan då förevar uttalade jag mina betänkligheter emot förslaget, i hvad det afsåge anställande af judar såsom domare, men jag får med tillfredsställelse förklara, att jag sedan dess fått dessa betänkligheter häfda, helst förslaget, i händelse det blir antaget, ännu icke så snart kan komma att tillämpas. Dessutom skall förslaget, innan det blir lag, vinna Kongl. Maj:ts sanktion, någon fara kan icke uppkomma för vår bestående lära, hvilken i aderton århundraden, oaktadt alla förföljelser, segrande bestått provet, emedan hon är byggd på Guds fasta grund och bäst hålles uppe genom sin inre kraft, utan att behöfva stöd af yttre lagar. *Ett* har under diskussionen fäst min synnerliga uppmärksamhet. Man har nemligen velat tillvita landtfolket såsom en fördom, att de skulle hysa en viss afvoghet mot judarne och ogera se, att desamme blefve embets- och tjenstemän. Man må kalla detta en fördom, men ej döma folket allt för hårdt därför, ty det är folkskolan, sådan den är organiserad, som alstrat denna naturliga föreställning. Den representant, som haft lyckan erhålla fullständig humanistisk underbyggnad och således eger högre bildning, bör ej derföre hänfullt kalla *det* en fördom, som han måhända sjelf alstrat.

Man har sagt, att Kyrkomötet i religiösa frågor har veto. Jag vill härvid blott tillägga, att detta *beklagligen* är sanning, och att man snart nog torde få anledning till befogade klagomål, om ej kommande Kyrkomöte bättre motsvarar den fria, sanna religionsutvecklingen.

Jag bifaller förslaget äfven af ett annat skäl. Det har ofta blifvit sagdt, att judar och katoliker en gång komma att dömas likasom protestantiska lärans bekännare. Det är en sanning, ty om ingen annan religion vore saliggörande än den lutherska, hvar skulle då de millioner själar taga vägen, som finnas i världens alla delar? Ett annat förhållande exsisterar beklagligen i vårt land, som jemväl bidrager att mana mig till bifall för förslaget. Huru många af våra söner och döttrar nödgas ej öfvergifva fäderneslandet för att i främmande verldsdelar söka sitt bröd? Och hur beklagligt skulle det ej vara, om icke dessa finge åtnjuta religionsfrihet

och borgerliga rättigheter? Jag kan ej behöfva vara vidlyftigare, men ett godt råd vill jag gifva dem, som ämna yttra sig efter mig, och det är att de fatta sig i korthet, ty en god sak behöfver icke så många förespråkare och långa tröttande tal.

Herr Per Nilsson från Malmöhus län: Efter den vidlyftiga diskussion, som denna fråga i dag framkallat, kan densamma väl synas tillräckligt utredd, men då de fleste talarne tillhört de bildade klasserna, må det tillåtas en man af folket att jemväl yttra några ord.

En talare på Östgötabanken har sagt, att det upplysta tänkesättet i landet nu vore för reformer, och deri har han rätt. Då ett reformförslag första gången väckes, motarbetas det vanligen med stor kraft af många bildade personer, men när det återkommer och lyckas tillkämpa sig pluralitet, får man erfara att äfven dessa personer lärt sig toleransen, hvilket utan tvivel är ett godt vittnesbörd om det utvecklingsstadium, på hvilket samhället befinner sig. Samme talare har sagt, att kyrkan skulle blifva en makt i Staten; men när så sker, är en stor fara för handen, ty då vill kyrkan beherrska allt, samveten och trosöfvertygelser, och omgärdar sig, för att nå detta mål, med alla lagstiftningens vapen. Af historien lära vi, huru den katolska kyrkan med bål och sträckbänkar sökte upprätthålla och utbreda sitt välde, men väktaren somnade slutligen på murarne och det tveeggade svärdet hvilade i skidan. Då uppstodo dissenters och irrläror, men slutligen måste äfven de gifva och böja sig under kyrkans välde. Om den protestantiska kyrkan omgärdar sig med stränga världsliga lagar och söker hålla sig uppe med slika vapen, då lutar det snart till fall. Den må derföre akta på tidens tecken och ej omgärda sig med skyddsmurar af världsliga stadganden.

Man har talat om det vådliga uti spridandet af sådana åsigtter, som oppositionellt uppträda emot vår kyrkas gällande läror. Jag får bekänna, att jag, oakadt alla varningar, som blifvit mig gifna, läst de skarpaste fritänkares skrifter, som finnas öfversatta på vårt språk, och äfven låtit mina barn läsa dem. Men dessa irrlärliga skrifter, långt ifrån att rubba min religiösa öfvertygelse, hafva styrkt min åsigt, att vår evangeliskt-lutherska kyrka bland alla bekännelseformer står främst, ty hon besitter den största inre kraft och det största mått af sanning, och sanningen behöfver icke skyddas af så många stadgar för att bevara sin kraft.

Samme talare har sagt, att judarne bilda en nation för sig och icke assimilerat sig med de större nationer, i hvilkas sköte de befunnit sig. Det är en sanning, ty de civiliserade staterna hafva visserligen tolererat dem, men icke gifvit dem politiska rättigheter, och då de sålunda saknat tillfälle att uppgå i de andra samhällena, är det icke underligt, att de slutit sig inom sig sjelfva. Ilvarföre skulle vi vara så intoleranta? Hvarföre skulle vi ej vilja gifva judarne politiska rättigheter och tillfälle att i full statsborgerlig mening blifva svenska medborgare?

En talare från Dalarne och en från Småland hafva uti sina föredrag omnämmt Gustaf II Adolf, men han stred icke för en herrskande kyrka utan för en fri och tolerant kyrka, som fördrog andra bekännare. Så har jag åtminstone uppfattat Gustaf II Adolf och hans strider.

En talare har yttrat, att en judisk domare af samvetsbetänkligheter skulle vara förhindrad att utöfva sitt embete på lördagen, hans sabbatsdag. I detta afseende tror jag icke, att man har något att befara, ty huru många kristna trosbekännare finnas icke, hvilkas embeten och tjänster äro af den beskaffenhet, att de nödvändigt måste skötas om söndagen? Jag vill blott såsom exempel anföra endast jernvägs- och posttjenstemän. Icke tror jag att en jude i uppfattningen af sin sabbatsdags helgd skulle hafva ett ömmare samvete än en kristen.

En talare på Nerikes-bänken har ordat om principiela brister i nu föreliggande grundlagsförslag. Jag vill med anledning häraf blott anföra ett yttrande af en utmärkt representant, som vi förr hade nöjet höra från Göteborgs-bänken. Han sade nemligen: "Jag har i hela mitt lif stridt för principer, men då jag börjat tillämpa dem i verkligheten, har jag funnit att man måste jemka något på dem."

Slutligen har man yttrat, att, om förslaget till ändring i 26 § Regeringsformen blefve upphöjdt till lag och främmande trosbekännare på grund deraf valde till Svenska folkets representanter, skulle de kunna vädligt inverka på Riksdagens beslut. Men i hvilka frågor? Möjligen endast i våra kyrkliga frågor, men jag tror att de få dissenters, som komma att intaga plats i riksförsamlingen, ibland så många andra representanter af den rena läran, skulle vid behandlingen af dessa frågor snarare utöfva ett gagnande inflytande, alldenstund de, såsom stående utanför kyrkan, äro i tillfälle att betrakta frågorna ur allmän synpunkt och mera opartiskt.

Jag vill ej längre upptaga Kammarens tid och slutar med att förklara att jag kommer att rösta för bifall till föreliggande förslaget.

Herr Hedin: Herr Talman! Mine Herrar! Det kan väl icke betviflas, att under den riksdagsperiod, som nyss inträdt, många ärenden skola till afgörande i denna Kammare föredragas under ett vida lifligare känslösvall, under en långt starkare ebb och flod af farhågor och förhoppningar, så utom som inom Riksdagen, än det nu föreliggande kunnat framkalla: — många förslag, hvilkas onedelbara praktiska verkningar skola blifva mycket mera omfattande. Men icke dess mindre vågar jag påstå, att under samma tidslängd *ingen enda* fråga här skall till slutligt afgörande förekomma, i hvilken beslutet blir så fullständigt betecknande för Kammararens hela karakter, för det sätt, hvarpå den fattat sin politiska uppgift, för arten af dess frisinne, med ett ord för hvad den känner, tänker och vill. Det föreliggande förslaget är, om jag får så säga, en politisk samvetsfråga till det Svenska folkets Representation.

Svaret härpå, afgörelsen af de föreliggande förslagen, skall nemligen *för det första* ådagalägga, huruvida man insett, att framåtskridandet i verklig frihet är, i våra dagar, framför allt en fråga om mitt och ditt mellan den enskilde medborgaren och statsmakten, hvilken sednare ännu i vårt land inkräktar individens religionsfrihet, liksom Staten ännu för ej lång tid sedan våldförde en annan lika naturlig rätt, hans näringsfrihet. Det skall *för det andra* visa, om den nya Riksdagen är fullt medveten om och trogen emot sitt eget ursprung, eller om den reformerade Representationen, otrogen mot den vackra likhets- och förbrödringstanke, som gaf henne lif, vill fortfarande vidmakthålla den enda ännu i vårt land

af lagen hägnade *klasskilnad*, den orimligaste och den förhatligaste af alla, klasskilnaden efter religiös bekännelse. Slutligen och *för det tredje* skall det gifva till känna, om det folkliga frihetssträfvande, för hvilket Riksdagen har ett allnänt målsmanskap, afser ett egoistiskt majoritetsvälde, eller om det besjälas af en rättskänsla, som erkänner och skyr att kränka minoriteternas rätt. På dessa skäl må jag väl vara berättigad att säga, att den omröstning, som förestår, mer än något annat blir afgörande för Kammarens hela politiska karakter och omdömet derom. Utom Riksdagen skola äfven de, som eljest föga bekymra sig om de så kallade kulturfrågorna, döma oss ej efter besluten i ekonomiska detaljer, utan efter afgörandet af *de* frågor, der rätt och frihet och humanitet i stort vunnit en seger eller lidit ett nederlag.

Från de angifna tre synpunkterna anhåller jag nu att få något närmare, om än i korthet, betrakta de grundlagsändringsförslag, som i dag skola afgöras, och motivera det bifallande votum, som jag lifligt önskade måtte blifva Kammarens enhälliga. Först och främst erinrade jag derom, att sjelfva kärnpunkten i tidens frihetsfråga är denna, att Staten eller statsmakten — genom sin innehafvare, den vare Regering och folkförsamling, eller endera — bör träda tillbaka från de områden, den inkräktat från individen, och till dessa hör, bland andra, den religiösa tros och öfvertygelsens, der Staten ej med rätt kan ingripa. Det låter sig mycket väl historiskt förklaras, hvarför Staten tillföre ansett sig berättigad att söka framtvunga tros-enhet. Derfor att kyrkan under medeltiden obestriddligen kraftigt bidrog att utveckla den först sent framspirande föreställningen om en *statsmakt*, om en öfver den individuella sjelfrådheten och den provinciella autonomien höjd, berättigad myndighet i samhället, så kom det sig, att man sedermera, när Staten vid reformationen ärfte kyrkans magt, antog och rent af utbildade till en statsmaxim, att tros-enheten, statskyrkotvånget vore oundgängligt vilkor för Statens och folkets politiska enhet och sammanhållning, för det *verldsliga* regementets kraft och styrka. Denna föreställning klingar redan ganska tydligt genom det bekanta utropet å Upsala Möte, efter Augsburgiska bekenntelsens antagande, att "nu är Sverige blifvet *en* man"; och den uttalas med stark tonvigt t. ex. i 1634 års riksdagsbeslut. Denna uppfattning och denna statsmaxim äro, som sagdt, förklarliga för den tiden, då de religiösa motsatserna spelade en helt annan rol än nu. Men i och dermed att man förklarar uppkomsten af denna princip, har man också visat, att den saknar all rimlig grund i vår tid, då de religiösa motsatserna ej längre ega samma betydelse, som för två- till trehundra år sedan. Hvem kan t. ex. vara blind för det uppenbara faktum, att den Franska staten var ganska svag på den tiden, då hon sökte kufva hugenotterna och återställa den katolska trosenheten, men starkare än någonsin förut, sedan hon under revolutionen förklarar alla trosbekännelser lika berättigade? Är måhända Preussen nationellt och politiskt svagt därför, att nära 33 procent af dess befolkning äro katoliker; har det väl därför någonsin upphört att vara till hela sin karakter protestantiskt och just såsom sådant en betydande makt?

Den nya representationen — yttrade jag vidare — har till förut sättning stånds- och klasskilnadernas upphäfvande. Hon är i dag kal-

lad att afgöra, om hon vill vara detta sitt ursprung trogen och själf fortgå på den väg, som öppnades för henne. Den religiöst- eller kyrkligt-politiska klasskilnad, som ännu hos oss står qvar, är fullt analog med klasskilnaden efter börd, förmögenhet och dylikt. Likasom fordom bördsaristokraten pockade på sitt så kallade ädlare blod, och liksom den rike på sina ekonomiska företräden, så äfven en intolerant statskyrkas anhängare på sitt förment bättre vetande, på sin förment "renare" tro, såsom grund för medborgerliga företrädesrättigheter. Måne då detta anspråk är mera rimligt, är det mindre högmodigt, mindre osedligt, mindre irreligiöst än de förra? Nej, ty ingen har fått något privilegium på sanningen. Sanningen, äfven den religiösa, är ej "en gåfva att emottaga, utan en uppgift att lösa", ej någonting en gång för alla färdigt och avslutadt, utan ett mål att sträfva till. Men om detta är hennes karakter, och då människorna lyckligtvis ej äro blott exemplar af samma typ, utan personligheter med hvar sina egendomliga anlag och åskådningssätt, hvarigenom — såsom genom sitt medium — hon måste passera, så måste hon ock för olika personer blifva mer eller mindre skiljaktig. Med ett ord: för människan finnes sanningen blott i form af personlig öfvertygelse, och den religiösa sanningens rätt är därför ingen annan än den religiösa öfvertygelsens. Sålunda har min åsigt lika rätt, är min tro lika god som din: och därför hör allt detta till den inre verld, om hvilken väl må diskuteras, men hvarifrån ej utan våld kan härledas någon legal skiljaktighet i samhällslifvet, efter hvars lagar och former mina handlingar — men ej min tro, som ej låter sig befallas — hafva att rätta sig. Just af aktning för sanningen, just omedan man erkänner att hon i sig har en absolut rätt, måste man utan vilkor och inskränkningar respektera hvars och ens tro och öfvertygelse, ty blott i den formen finnes, som redan är sagdt, sanningen till för människan; eljest sätter man högmodigt och inbilskt sin öfvertygelse om sanningen i sanningens eget ställe. Och när Staten säger, att den enes öfvertygelse är sann och den andres falsk, samt på grund deraf gifver åt den förre rättigheter, som vägras den sednare, så kränker han just den sanning, han säger sig akta och vilja skydda. Staten införer då en andelig trældom, icke mindre verklig och icke mindre förkastlig än det fysiska slafveriet: eller huru skulle väl majoriteten af ett folk kunna ega mer rätt att göra sig till herre öfver sina dissentierande medborgares själar, att förfoga öfver deras andliga lif, deras tro och öfvertygelse, än öfver deras kroppar, deras personliga frihet och deras händers arbete?

Slutligen anmärkte jag, att Kammaren genom sitt beslut skall ådagalägga, om det framåtgående i frihet, den representerar, hvilat på den trygga grundvalen af en rättvisa, som ej blott fordrar ökade förmåner för flertalet, utan äfven har blick och hjerta för minoriteternas intresse och rätt. Detta är en profvosten, som skiljer det äkta frisinnet från det falska. Jag ville önska, att en hvar, som i denna fråga har en röst och som är tveksam, i hvilken riktning den bör afgifvas, måtte till sitt eget samvete ställa dessa tvänne frågor: om jag tillhörde en medborgareklass, som i århundraden förtryckts, af hvilken samhället väl utkräft skattebidragen, men hvilken det hänfullt vägrat de dyrbaraste medborgerliga rättigheter,

rättigheter, om jag kände hos mig koncentrerad det lidandes och de oför-rätters bitterhet, som hopats på mina förräder, som drabba mig sjelf, som hota mina efterkommande, är jag väl då säker på mig sjelf, att jag ej skulle känna mig frestad till upproriska, fiendtliga tankar mot ett sådant samhälle eller åtminstone till likgiltighet för dess väl? Och den andra frågan är denna: när jag vidare ser, att de bland mina medborgare, hvilka just röna denna lott, icke dess mindre utmärka sig genom foster-ländskt sinne och medborgerliga dygder, tåligt bidande att de herrskandes rättskänsla onsider för deras längtan och förmåga att verka i det all-männas tjänst skall öppna ett vidgad utrymme, uppfyller jag ej då den mest befallande bland pligter, när jag lyssnar till det budet, att allt, hvad jag vill att menniskorna skola göra mot mig, det skall jag ock göra mot dem? Det är ett fåtal frågan rörer; men betydelsen af en åtgärd, hvarigenom länge vägrad rättvisa beviljas, får ej uppskattas efter deras siffertal, som den närmast och omedelbart vidkommer, ty sådan är väl-signelsen af det rättas utöfning, att fördelarne lika väl äro gifvarens som mottagarens.

Det har sagts — jag vet ej om med skäl eller oskäl — att i denna Kammare skall finnas ett parti, och dertill ett mäktigt, som särskildt gjort till sin uppgift att förtjena namnet *nationelt*. Om så är, vill jag hoppas, att det ej har för afsigt att söka en nationel förmån eller ut-märkelse för Sveriges folk deri, att religiös ofördragsamhet och samvets-tvång här skola upprätthållas längre, än annorstädes, utan att äfven dess omsorg och vår nationela heder skall mana det, att låta den Sven-ska nationen onsider ställa sig i jembredd med alla de andra bildade folken.

Det har ock blifvit sagt — af dem, som ej äro den nya Representa-tionens vänner — att de stora humanitetsfrågorna ej hafva mycket del-tagande att påräkna från denna Kammares majoritet; men lyckligtvis är det ännu icke visadt, att man skulle vilja *så* svika de vackra frihets-traditionerna från det gamla Bonde-Ståndets sednare dagar, och jag hop-pas, att det beviset ej heller skall lemnas oss i dag.

Herr Axel Bergström: I den ordning, hvori jag fått ordet, an-ser jag mig böra inskränka mitt yttrande till den öppna förklaring, att jag efter något öfvervägande, utan fruktan, utan bäfvan kommer at rö-sta för bifall till föreslagna ändringar så väl af Regeringsformens § 28 som Riksdags-ordningens 26 §.

Herr Palander: Med anledning af den långt framskridna tiden vill jag, i likhet med den siste talaren, inskränka mig till att tillkänna-gifva, det jag önskar framgång åt de ifrågavarande grundlagsändringsför-slagen, och att jag alltså kommer att rösta för bifall till desamma.

Herr Ahlgren: Då af de Kammarrens ledamöter, som i föreva-rande fråga begärt ordet, icke mindre än ungefär tjugo ännu icke erhål-lit detsamma, vill äfven jag i likhet med nästföregående talare inskränka mig till att tillkännagifva, att jag, både af rättvisa och kristlig fördrag-

samhet dertill manad, kommer att rösta för bifall till föreliggande förslag till ändringar i grundlagen.

Herr Sven Nilsson i Österslöv: Då kristendomens lära, såsom jag lärt och uppfattat densamma, bjuder oss att älska alla människor såsom våra bröder, anser jag det vara min pligt såsom kristen att yrka på bifall till ifrågavarande föreslagna grundlagsförändringar.

Herr Carl Ifvarsson: Till den vidtomfattande diskussion, som här i detta ämne blifvit förd, har jag icke något nytt att lägga, utan vill endast tillkännagifva, att jag kommer att rösta för bifall till förslaget. Mitt bifall härleder sig icke derifrån, att jag anser det förslagets antagande skulle medföra så synnerligen stora fördelar för samhället — och jag fruktar icke heller några vådor af detsammans antagande — ty man kan icke antaga, att ett fåtal främmande trosbekännare skulle kunna på Statens angelägenheter utöfva något stort inflytande, vare sig i det ena eller andra afseendet.

Då jag således icke kan antaga, att dessa faktorer böra inverka på frågans utgång, anser jag att rättvisa ensamt bör diktera beslutet. Betraktadt från denna synpunkt talar förslaget för sig sjelft, och jag vågar påstå, att, om det icke gjorde det, så skulle alla de i denna Kammare uti ämnet hållna, mer eller mindre sakrika föredrag, mer eller mindre känslan anslående tal, lika litet inverkat på frågans lösning, som alla de i ämnet skrifna artiklar. När en fråga är grundad på rättvisa, så behöfves i allmänhet icke mer, än en enkel utredning, för att densamma skall vinna framgång, blott den icke fördunklas af allt för många så kallade utredningar, som kanske ofta nog förvilla omdömet och således mer skada än gagna saken; ty rättskänslan är så stor hos Svenska folket i allmänhet, att denna ensamt talar bättre än det vackraste föredrag. Under förhoppning att förhållandet äfven skall blifva sådant i denna fråga, oaktadt de många talen samt de vådor, hvilka å ena sidan omtalats, och de kanske något retande pikar, som å den andra blifvit utslungade, vill jag, som såhunda är öfvertygad att korta tal äro bäst, endast tillönska det föredragna förslaget framgång, hvartill jag med min röst ämnar, såsom jag sagt, bidra.

Herr Abraham Rundbäck: I likhet med flera föregående talare yrkar jag bifall till begge nu föreliggande förslag till grundlagsändringar.

Herr Gustaf Jonsson: Af den vidlyftiga diskussion, som inom Kammaren i dag blifvit förd, har man kunnat finna, att åsigterna i denna fråga äro bestämda. Jag anser dock, att man icke stillatigande bör afhöra så viktiga förhandlingar, utan med några ord motivera sin åsigt i frågan. Då, enligt mitt förmenande, hvarken Svenska kyrkan eller Staten sakna individer, som ega förmåga att beklåda deras embeten fullt tillfredsställande, och då ett ganska stort antal Svenska medborgare af den rena evangeliskt lutherska läran ännu äro utestängda från Representationen, anser jag, att det icke finnes något trängande behof, att för främmande trosbekännare nu öppna tillträde till Statens embeten.

Jag vill visst icke fränkänna mosaiska trosbekännare all intelligens, men förvärfvet är dock deras lifsuppgift och penningen har alltid varit och är fortfarande judarnes älsklingsvara. Huru skulle en jude kunna representera Svenska nationen, rätt uppfatta sina pligter såsom Svensk medborgare och med samn fosterlandskärlek omfatta vårt land, då han, efter sin lära, ständigt måste vara beredd på flykt till sina fäders land? Då ett tillkommande Messiasrike ju är en trosartikel inom judendomen. kan jag, för min del, icke fatta huru judarne skulle vilja emottaga ett erbjudande af medborgarrätt inom Svenska Staten. Det torde icke heller ligga någon våda uti uppskof med frågan till en kommande riksdag, då man alltid kan hoppas en begränsning af de nu erbjudna rättigheterna.

Jag har visserligen alltid i viss mån högaktat dessa Abrahams barn, ty ur deras sköte har civilisationens idé uppvuxit och kommit som en planta till vår kalla nord, men jag hyser dock mina betänkligheter vid att för dem öppna tillträdet till viktiga statsambeten och derför måste jag, hur ledsamt det än må vara, i urnan nedlägga mitt nej till det ifrågavarande förslaget.

Jag hoppas dock, att judarne icke skola föriora så mycket, om förslaget nu faller, och tror att de fortfarande kunna existera. hvarföre jag slutar med att önska dem bättre lycka nästa gång.

Herr Uhr: Då jag tillhört Konstitutions-Utskottet den tid, förevarande frågor der förekommo till behandling, och vid de tillfällen, desamma i Kammaren förevarit, uttalat mina åsikter, hvilka sålunda äro kända och i protokollerna förvarade, inskränker jag mig nu att tillkännagifva, att mina åsikter äro fortfarande desamma. Med glädje och tillfredsställelse har jag hört så många utmärkta talare höja sin röst för ifrågavarande förslag, men jag hembär också min tacksamhet till alla dem, som fritt och öppet yppat sina farhågor och uttalat sig emot förslaget. Här finnas inga krypskyttar, en hvar står fast vid sin åsigt, men med glädje har jag hört flera röster höja sig för än emot, och derför sätter jag mig ned i största lugn.

Herr Magnus Svensson: Jag förenar mig med Herr Rundgren och yrkar afslag å föreliggande förslag.

Herr Gunnarsson: Utan att vara mångordig, vill jag tillkännagifva, att jag kommer att rösta för afslag å nu föreliggande förslag till ändringar i grundlagen och, ehuru nykomling, vill jag fritt och öppet uttala min öfvertygelse, hvarvid jag börjar med att betyga den värde representanten från Dalarns, Herr Liss Olof Larsson, min tacksamhet för det anförande han haft i frågan.

Då personer, hvilka förklarar sig vilja bifalla förslaget, åberopat det gudomliga budet: "du skall älska din nästa såsom dig sjelf", vill jag citera ett annat bibelspråk: "Låt oss göra väl emot hvar och en, men synnerligen mot våra bröder i trona", och tror att detta på förevarande förslag äfven kan ega sin tillämpning. Någon har sagt att vi i händelse af krig skulle behöfva taga vår tillflykt till judarne för att af dem erhålla penningar. Jag hoppas dock att vi aldrig skola komma i en så

olycklig belägenhet, att vi skulle behöfva vända oss till en jude med begäran om hans bistånd, jag förmodar den då skulle blifva allt för dyrköpt. Ty då man i min hemort frågar, hurudan en person är, erfordras icke något annat svar än att "han är en jude", för att man skall veta, att man behöfver taga sig till vara för den efterfrågade personen.

Jag har härmed endast velat gifva min åsigt till känna, på det att motiverne för min votering måtte blifva kända. Min dom må falla hur hård som helst bland Kammarens ledamöter och publicisterna; jag har dock den tillfredsställelsen att jag handlar efter *min* öfvertygelse och flertalet af mina komitenters önskan och röstar därför ett ovilkorligt *nej* till förslaget.

Herr Magnus Jonsson: Tiden är långt framskriden och så många tal hafva här i dag blifvit hållna både för och emot förändringen, att det torde vara öfverflödigt att nu yttra sig utförligare angående densamma, och som jag icke heller tilltror mig att dermed förmå ändra någons redan fattade öfvertygelse, vill jag därför inskränka mig till att tillkännagifva att jag förenar mig med den näst föregående talaren och kommer att rösta för afslag å förslaget.

Grefve Posse: Herr Talman! mine Herrar! Efter den vidlyftiga och i alla afseenden utredande diskussion som här egt rum, vore det förmätet af mig om jag trodde mig kunna finna några nya skäl för bifall till förslaget. Jag inskränker mig därför till att öppet förklara att jag kommer att rösta för bifall till detsamma, och anser detta som en enkel gärd åt rättvisan.

Herr Altin: Herr Talman! mine Herrar! Att till de skarpsinniga och logiskt bindande bevis, som blifvit anförda för förslagets antagande, lägga några nya kan jag icke, tillmåter jag mig icke. Men frågans vikt och djupa betydelse i principiellt afseende och såsom kulturfråga, min fasta öfvertygelse, att antagandet af detta lagförslag icke kan annat än lända till fäderneslandets bättnad och gagn, mana mig att öppet uttala att jag kommer att rösta för bifall till detsamma.

Jag ber att få tillägga: att utestänga Svenska medborgare med fullt medborgerliga skyldigheter från rättigheten att ernå de Statens embeten och tjänster, hvartill de genom aflagda föreskrifna prof visat sig kompetente, skicklige och duglige, *derför* att de tillhöra en annan kristen religionslära eller bekänna sig till mosaiska religionen, anser jag vara en sorts religionsförföljelse; att genom ett nej i urnan bidra till att Sverige i något hänseende skulle stå kvar på en ståndpunkt, som hade ens det aflägsnaste likhetsdrag med religionsförföljelsernas tidevarf, kan jag icke — röstar således för bifall.

Herr Östman: Uti denna sak har så mycket blifvit ordadt, att jag därför vill inskränka mig till att vara helt kort. Jag tror att det icke vore klokt att sätta sig emot reformen, och kommer därför att votera för bifall till förslaget.

Herr Per Nilsson från Christianstads län: Jag vill endast tillkännagifva, att jag kommer att rösta för bifall till den föreslagna ändringen så väl af 28 § Regeringsformen som 26 § Riksdags-ordningen.

Herr Gumælius: Jag fullgör ett löfte till valmän, då jag gifver tillkänna, att jag kommer att rösta för bifall till de hvilande förslagen.

Herr Asker: Herr Talman! mine Herrar! Om det må anses vågadt att här uppträda, så är det visserligen vid ett tillfälle som detta, då så många utmärkta talare inom Kammaren redan behandlat denna fråga både mångsidigt och öfvertygande. Icke dess mindre ber jag att äfven för min del få tillägga några ord, med förklarande att jag med den största aktning för andras, från mina afvikande meningar vågar hoppas att få njuta samma förmån och undseende tillbaka.

Under de sista decennierna har den vetenskapliga forskningen genom ett lika allvarligt som djupgående studium sökt ådagalägga att de religioner, som äro de mest betydelsefulla för menskligheten, haft ett gemensamt ursprung. Om detta forskningsnit, denna sanningssträfvans småningom leder oss till vissheten, att man i Österlandens, Persiens och Indiens äldsta religiösa trosbegrepp återfinner grunddragen af en öfverensstämmelse med den kristna religionens hufvudsamningar, kan det då vara rätt, kan det vara med våra pligter såsom kristna och medborgare förenligt att i detta århundrade förvägra att göra rättvisa åt ett folk, som i sitt religiösa föreställningssätt visserligen i det väsendtligaste afviker från vår troslära, men detta oaktadt åtminstone delvis omfattar samma öfvertygelse som vi? Det torde icke heller böra alldeles förgätas att det kristna korset haft sitt fotfäste i en föregående bildning såsom en förberedelse, en förutsättning till sanningens kunskap. Derförutan stode det ej nu och öfverskyggde hela den bildade världen. Må man därför gifva akt på hvad traditionen, historien, vetenskapen gemensamt vittna om de skiljaktiga religionsbegreppens ursprungliga öfverensstämmelse med vissa af den kristna religionens heliga lärogrunder såsom bestämmande för våra förhoppningar, vår tröst i döden, vår utsigt till ett bättre lif. Låtom oss försöka att bringa de skiljaktiga religionsbegreppen till en förmedlande enhet åtminstone i sådana fall, hvarom nu är fråga, för att så vidt möjligt är undanröjda den ofördragsamhet, som söndrat menskligheten, låtom oss bringa en sådan öfverensstämmelse i åsigt till åskädlighet i de beslut, som nu skola fattas, på det att resultatet af våra öfverläggningar må blifva ett återsken af vårt handlingssätt till befrämjande af sanningens seger.

Herr Johan Jönsson: Herr Talman! mine Herrar! I behöfven ej frukta att jag skall taga Eder tid i anspråk för länge. Orsaken till att jag nu yttrar mig är tvänne yttranden af ett par föregående talare. Den ene af dem sade att det funnes många nya representanter här i Kammaren. Man skulle häraf kunna draga den slutsatsen, att denne talare trott att vi, nykomlingar, ej skulle hafva riktigt gjort klart för oss huru vi ämnade rösta i denna fråga. Så är dock icke förhållandet, åt-

minstone hvad mig beträffar. En annan af talarne befarade att dessa grundlagsförändringar skulle mottagas med missnöje af folket. Jag tror icke att detta skall blifva fallet. I mitt komitentskap har fråga derom blifvit gjord af mig till mina valmän och den har vunnit deras bifall. På grund af hvad jag nu haft äran anföra, kommer jag att rösta för bifall till de föreslagna förändringarne.

Herr Ola Jönsson: Jag har begärt ordet endast för att tillkännagifva att jag kommer att rösta för bifall till förslagen.

Herr Falk: Herr Talman! mine Herrar! Då frågan under den föregående diskussionen blifvit så mångsidigt och grundligt behandlad, så vill jag inskränka mig till att endast tillkännagifva, det jag kommer att lenna min röst för antagandet af de hvilande förslagen.

Herr J. Sjögren: Jag vill blott tillkännagifva att jag kommer att rösta för bifall till de föreliggande förslagen.

Herr Lithner: Jag torde hos den högtärade Kamnaren få anhålla om ursäkt, för att jag vid en så sen timma på dagen uppträder i denna redan så länge och omständligt diskuterade fråga. Att framställa skälen för denna min anhållan skulle endast upptaga den förut mycket anlitade tiden, hvarföre jag afstår från alla försök i den vägen, och vill jag i stället försöka att genast kasta mig in i sjelfva frågan.

För mig såsom prest i statskyrkan har naturligtvis förevarande ämne icke kunnat annat än föranleda allvarlig ransakning. Emellertid må jag bekänna, att för mig frågan ställt sig uteslutande på denna ståndpunkt: skola vi i Sverige gå in på en religiös tolerans, eller skola vi det icke? Detta har synts mig vara hufvudsynpunkten i det förslag, som nu föreligger till afgörande; och, mine Herrar, säge hvad man vill, så kommer väl i alla fall hvarje resonnement, som nekar eller ens tvekar att erkänna möjligheten af att de egenskaper, hvilka böra finnas hos innehafvarne af Statens embeten, kunna finnas hos främmande trosbekännare, att i större eller mindre mån bära drag af intolerans. För egen del vill jag öppet erkänna, att jag tror det de egenskaper, som böra i första rummet sökas hos dem, hvilka skola utöfva Statens funktioner, kunna finnas hos bekännare af en annan religiös tro än min. Då jag säger detta, känner jag likväl ett behof att på förhand göra en liten reservation. Man skulle nemligen kunna tyda mina ord så, som innehölle de en indifferentism. Men, mine Herrar, vi må skilja — och det har under hela denna dagens diskussion endast af den talangfullaste motståndaren till förslaget blifvit rätt kraftigt framhållet — vi må skilja mellan gudsfruktan och den dogmatiska öfvertygelsen, hvilken seduare med ett annat ord vill säga trosbekännelsen. Jag tror innerligt, att den gudfruktige är den bästa medborgaren, den samvetsgrannaste embetsmannen, den som i allo med mesta trohet förrättar allt sitt värf, men allt detta beror i sjelfva verket mindre på trosbekännelsen än på karakterens religiösa halt. Den ena trosbekännelsens företråde framför den andra beror på den större eller mindre approximation till sanningen, som den kan ega, då deremot gudsfruktan, som är in-

dividens personliga ställning till Gud och hans uppenbarade ord, måste hvilat på troheten i det lilla, troheten emot det mått af upplysning, som kan ligga i den trosbekännelse individen omfattar. Och i detta fall, mine Herrar, kunna vi icke blunda för den af historiens vittnesbörd bekräftade sanning, att denna trohet, den religiösa karakteren i det medborgerliga lifvet, har funnits och kan finnas i alla trosbekännelser. Från den gråa hedendomen, från Moses' gamla förbund, från alla tider och alla folk möta oss drag af patriotism, samvetsgrannhet, oegennyttia, uppoffrande kärlek.

Men nödgas vi nu — och jag vågar påstå, att ingen i detta hänseende kan jäfva det — nödgas vi, om vi vilja vara fullt uppriktiga, erkänna, att uuder hvarje trosbekännelse medborgerliga dygder kunna trifvas, och här är ej fråga om något annat, så förfalla i min tanke äfven alla de invändningar, som från trosbekännelsen sökt vindicera en exklusiv lagstiftning i afseende å medborgerliga rättigheter. Kunna de egenskaper, som vi älska att se hos embetsmannen, och som äro ett oundgängligt vilkor för ett rätt skötande af Statens förrättningar, finnas äfven hos personer af en främmande trosbekännelse, så böra också dessa egenskaper i Statens intresse få användas.

Jag vet dock, att man i detta fall gör den invändningen: Det är omöjligt för en jude eller katolik, om han är en uppriktig sådan, att kunna åtaga sig alla de funktioner, som genom förevarande förslags antagande skulle stå honom öppna. Nåväl, mine Herrar, hvad är det man egentligen uttrycker med ett sådant påstående? Jo, ingenting annat än: man medgifver att hos denne jude eller katolik finnes en samvetsgrannhet, som är stor nog att icke tillåta honom ingå på antagande af en tjänst eller ett embete, hvars rätta utövande strider mot hans religiösa bekännelse. Men kanske vilja vi icke supponera detta. Då frågar jag: med hvad rätt antaga vi, att den med oss olika tänkande är mindre samvetsgrann än vi? På hans trosbekännelses grundsatser? Jag vägrar erkänna det, och detta så mycket mer då jag ser hela denna skara af indifferentia, som, i skygd af närvarande förhållanden, har för sig öppet tillträde till alla samhällets platser. Jag hemställer till Kammarerna, om man verkligen kan tro, att dessa indifferentisters religiösa ståndpunkt, såvidt den kan genomskådas, utgör för en samvetsgrann förvaltning af ett embete en bättre garanti än den främmande trosbekännarens ärlighet att icke för vinnings skull bekänna hvad han icke tror.

För egen del är jag öfvertygad om motsatsen. Jag tror derjemte, att det icke skulle vara till men för Staten och kyrkan, för religion och dygd, om genom borttagande af de skrankor, som nu finnas, en hvar komme att drifvas ut på sjelfspröfningens fält. Det skulle derigenom vinnas att det icke kunde, såsom nu, vara modernt att vara indifferentist, och det skulle ej gå an, att i det enskilda umgänget håna den troslära, som man för sitt förvärf finner för godt att offentligen bekänna. Och det kan tyvärr icke förnekas, att denna indifferentism är ett ondt, som är så förderfligt till sina verkningar, att man må gå in på allt som kan vara egadt att förekomma och utrota det, genom att låta individen bekänna den tro, som han verkligen tillhör, och hålla fast vid den. En öppet vidhållen och bekänd tro verkar åtminstone aktning för att hafva en tro och för olika öfvertygelser.

Men, säger man, det föreliggande grundlagsförslaget är icke tillfredsställande, emedan det icke har nog utförligt undantagit alla de befattningar, som borde vara i detta fall undantagna såsom icke tillgängliga för de främmande trosbekännarne. Ja, mine Herrar, skulle man gifva sig in på att i en grundlagsparagraf försöka uppräknat alla de befattningar, i afseende å hvilka man kunde uppsöka närmare eller fjernare anledningar, att från dem utesluta anhängarne af en annan tro än vår, så skulle man i sanning komma in på ett arbete, som vore lika fruktlöst från början till slutet. Till följd af samhällets fortgående organisationsarbete tillskapas, förändras och upphäfvast tjänstebefattningar, så att en dylik specifikation, äfven om den vore möjlig, helt och hållet vore olämplig. Det må också vara tillräckligt, att den grundsats är uttalad, som ock finnes i det närvarande förslaget, att främmande trosbekännare dels äro utestängda från de tjänster, som hafva att göra med våra religiösa och kyrkliga förhållanden, och dels i de befattningar, som kunna komma att af dem innehafvas, icke ega rätt att handhafva eller deltaga i afgörande af ärenden, som röra dessa förhållanden. Det kommer sedan att bero på vår Regering att vid utnämmandet till embeten, till hvilka äfven främmande trosbekännare ega tillträde, på ett vist och grannlaga sätt gå till väga. Och frågar man mig, hvilka garantier vi i detta hänseende hafva att lita oss till, så svarar jag, att så länge Regeringsformen innehåller det bestämda stadgande, att Sveriges Konung och hans Statsråd skola vara af den rena evangeliska läran, så länge hafva vi de garantier, som i lagar kunna stipuleras. Man invänder vidare att förslaget lider af inkonsequenser. Till en början må jag då säga, att jag vet intet värre än dessa jernhårda logiska konsekvenser, som dragas från dogmatiska satsen för att tillämpas på borgerlig lagstiftning och rättskipning. Det är dessa konsekvenser, som auktoriserat all religions förföljelse i världen. Det var i konsekvensernas namn som Albigeniser och Waldenser bekrigades, vetenskapen slogs i bojor, Galilei kastades i fängelse, Huss brändes, Luther bannlystes och det var i samma förfärliga konsekvensers namn, som på denna sidan 1517 protestanten, reformatorn Calvin tillrådde bålet för Michel Servet. Jag vill ej gå längre ned i reformationens historia — men icke saknas der heller drag, som visa att dogmatiskt konsekvensmakeri är bra nära slägt med fanatism. De hafva begge i sin ifver för satsen intet öga för meniskan med hennes individuella behof.

Det är därför icke så säkert, som det förefigves, att de skäl äro hållbara, som i förevarande fall man vill grunda på — märk väl! icke vår religionsurkund, utan vår närvarande borgerliga lagstiftning. I vår religionsurkund, som är Evangelieerna, skall ingen kunna påvisa ett drag, som auktoriserar en, i afseende på borgerliga rättigheter exklusiv lagstiftning mot olika troende. Snarare skulle man, uti Frälsarens umgängelse med Samaritanerna, som voro den tidens dissenters, och af hans liknelse om den barmhertige Samariten, som gjorde hvad icke den rättrogne presten eller ordningsväktaren, Leviten, ville göra, se en antydning åt motsatt håll. De konsekvenser man nu framdragit, för att göra det föreliggande förslaget omöjligt, stödja sig ju alla på bestämmelser i vår Svenska lag. Att dessa, gjorda under de förhållanden, som existerade, då de tillkommo,

äro sådana de äro, är ju naturligt; men hvad bevisar detta? Ingenting annat än, att, om vi antaga toleransens stora princip, vi efter densamma få revidera några borgerliga lagparagrafer. Hvilket är nu det rätta: antingen att vi erkänna en stor princip och derefter rätta tillfälliga lagbud eller att vi låta de tillfälliga lagbuden förqväfva den stora principen?

Jag borde sluta, helst jag märker Kammarens otålighet vid den långa diskussionen; men jag anser mig från min ståndpunkt böra bemöta ett yttrande af en aktad talare, som sagt att judendomen är en protest emot kristendomen. Det förhåller sig väl dock icke så. I den Heliga skrift betecknas fastmer judendomen såsom roten, på hvilken kristendomen är grenarne. För vårt förhållande till och omdöme om judendomen har apostelen Paulus angifvit den rätta ståndpunkten i de orden: "Om du berömmar dig, så bär du ju icke roten utan roten bär dig — — — — var icke för stolt i ditt sinne, utan var i räddhåga; ty hafver Gud de naturliga qvistar icke skonat, så se till, att han icke heller skonar dig."

Till slut tillåter jag mig än en gång säga att jag är af den öfvertygelsen att förslagets antagande, långt ifrån att medföra de vådor man förespeglat, skall komma att verka mycket godt äfven i religiöst afseende, då jag, såsom redan nämnt är, hoppas att det skall bidraga att motverka indifferentismen och den officiela kristendomen. Det är också i en viss tro härpå som jag med tillfredsställelse lägger mitt ja i urnan för förslagets antagande.

Herr Törnfeldt: Martyrglorian har spelat en framstående rôle i världen, den har ofta gifvit framgång, der annars föga eller intet hopp om en sådan funnits. Den stålsätter och hårdar alltid dem, som åtnjuta densamma; men heröfva de främmande trosbekännarne ända till det minsta sken af orättvisa och förtryck, så är segern till hälften vunnen för vår sak. Med ren och fast öfvertygelse skall jag i vår kyrkas välförstädda intresse, till dess förherrligande och till vårt samhälles ära införa det civiliserade utlandet, med min röst bidraga till det föreliggande grundlagsförslagets antagande.

Herr Sahlström: Jag, som representerar en aflägsen vrå af landet, kunde anses tillhöra den del af folket, som man beskyller för att hysa fördomar emot framåtskridandet och icke i samhället vilja gifva samma rätt åt olika trosbekännare, vill dock gifva tillkänna att jag för min del tillstyrker det hvilande grundlagsförslagets antagande.

Herr Berg: Herr Talman! mine Herrar! Då frågan blifvit så fullständigt utredd, kan jag för min del icke hafva någonting vidare att tillägga till dess belysning, hvadan för mig endast återstår att få tillkännagifva, det jag röstar för bifall till densamma.

Herr J. Eriksson från Kopparbergs län: Då så mycket blifvit yttradt i denna fråga, vill jag inskränka mig till att säga att jag af mitt hjertas öfvertygelse röstar nej till det ifrågavarande förslaget.

Herr O. B. Olsson: Herr Talman! mine Herrar! Jag vill endast tillkännagifva, att af rättvisa och billighetskänsla kommer jag att rösta för bifall till det föreliggande förslaget.

Herr Stenbäck: Jag förenar mig med dem, som rösta för bifall till förslaget.

Öfverläggningen förklarades slutad. Herr Talmannen afgaf propositioner på hvar och en af de båda föredragna punkterna särskildt. Rörande *första punkten* afgafs alltså nu först proposition på bifall och då denna proposition förklarades hafva blifvit med öfvervägande ja besvarad, begärdes votering.

Följande omröstningsproposition blef då uppsatt, justerad och anslagen:

Den, som antager det i *första* punkten af Konstitutions-Utskottets Memorial N:o 1 framställda förslag till utsträckning af den i 28 § Rege- ringsformen bekännare af annan lära än den rena evangeliska medgifna rätt att innehafva befattning i Statens tjenst,

röstar ja;

Den det ej vill,

röstar nej;

Vinner nej; är ifrågavarande förslag af Kammaren förkastadt; hvarpå omröstningen försiggick i vanlig ordning och utföll med 116 ja mot 58 nej, hvadan den föreslagna grundlagsförändringen bifallits.

Dernäst afgafs proposition på bifall till förslaget i andra punkten, som bifölls.

Vidare föredrogs hvar för sig:

Punkterna 3—6.

De under dessa punkter upptagna grundlagsändringsförslag blefvo alla, hvar efter annan, bifallna.

§ 5.

Skedde föredragning af Konstitutions-Utskottets Memorial, N:o 2, med förslag att till nästkommande riksdag uppskjuta behandlingen af det från sistlidne riksdag hvilande förslag till ny föreningsakt mellan Sverige och Norge.

Utskottets förslag bifölls.

§ 6.

Föredrogs Lag-Utskottets Utlåtande N:o 3, i anledning af verkställd granskning af Riksdagens Justitie-ombudsmans embetsförvaltning.

Grefve Sparre: På denna sena timma vill jag icke länge upptaga Kammarens tid. Min önskan är endast att få afgifva det yttrande om

detta Lag-Utskottets "Utlåtande i anledning af verkställd granskning af Riksdagens Justitie-ombudsmans embetsförvaltning", att jag finner detsamma vara tarfligt. Den mening, som såväl instruktionen för Justitie-ombudsmannen som ock grundlagens stadgande otvifvelaktigt afsåg med denna embetsman och hans verksamhet, och som till och med är tydligt uttryckt i instruktionen, var, att han skulle i sin berättelse till Riksdagen gifva en öfverblick af lagskipningens tillstånd och antyda de förbättringar i lagstiftningen, som af behovet kunde erfordras. Jag vill nu icke göra någon anmärkning vid Justitie-ombudsmannens berättelse. Han har framställt åtskilliga åsikter så i fråga om förbättringar i lagstiftningen som i fråga om brister i lagskipningen, och ehuru jag tilläfväntas kan vara af olika tanke med honom härutinnan, så gillar jag ändock att dessa yttranden inkommit i hans berättelse. Hvad jag icke gillar är, att Lag-Utskottet knapphändigt affördat denna del af berättelsen med det yttrandet, att "något förslag i lagstiftningsväg har Justitie-ombudsmannen denna gång icke framställt".

Vi stå i många afseenden ännu på samma ståndpunkt i fråga om lagstiftning, som 1809. Visserligen hafva vi fått en ny strafflag, men en mängd af de förbättringar, som i fråga om rättegångsordningen och andra grenar af lagstiftningen äro oundgängliga, äro ännu icke vidtagna. Utan tvifvel var det ock afseendet derpå, som föranledde grundlagsstiftaren och författaren af instruktionen för Justitie-ombudsmannen att åt denne embetsman gifva i uppdrag att göra förslag till behöfliga ändringar i lagstiftningsväg. Då så är, tror jag Lag-Utskottet hade bort i sitt nu förevarande Utlåtande yttra sig i afseende härpå. De omdömen, de olika åsikter, som såmedelst framkallades, hade kunnat blifva en ledning för Kammarerna i de lagstiftningsåtgärder af stor vikt och omfattning, hvilka ganska snart förestå. Jag har icke velat vidfoga Utlåtandet min reservation, emedan man kunde hafva tydt den derhän att jag skulle i någon mån velat minska det fördelaktiga vitsord Utskottet uttalat om Herr Justitie-ombudsmannen. Men i den förhoppning, att Lag-Utskottet en kommande riksdag på något annat sätt tillvägagår vid granskningen af Herr Justitie-ombudsmannens berättelse, vill jag här inlägga min reservation emot nuvarande Lag-Utskotts sätt att verkställa denna granskning.

Med detta mitt yttrande afser jag icke någon proposition i frågan, utan endast en reservation i afseende å det formela uti Lag-Utskottets behandling af densamma.

Herr Gumælius: Herr Talman! mine Herrar! Det kan förefalla underligt, att en nykommen riksdagsman begär ordet i en fråga, sådan som denna, och detta desto mera, som jag förnummit, att det läres, besynnerligt nog, vara mindre vanligt, att Herr Justitie-ombudsmannens görande och låtande blifva föremål för öfverläggning eller uttalanden i Riksdagens plena. Men då jag icke i allo delar Lag-Utskottets i föreliggande Betänkande uttalade åsikter, och då jag ej vill genom tystnad bidraga till, att Utskotts-betänkandet lägges till handlingarne utan gensägelse, hvilket kunde anses innebära ett fullständigt gillande af detsamma, så finner jag mig manad att yttra mig i frågan, och ber därför om ursäkt att jag,

ehuru tiden är långt framskriden, tager Kammarens uppmärksamhet för en stund i anspråk.

icke utan öfveraskning har jag funnit mig i viss mån förekommen af Lag-Utskottets Herr Ordförande i en del af hvad jag ville säga, men jag kommer dock icke till alldeles samma slut som han. Han yttrade att han icke ville göra någon afprutning — måhända voro ordalagen icke alldeles dessa, men meningen var dock densamma — å det vitsord, som Lag-Utskottet funnit sig böra gifva Herr Justitie-ombudsmannen; hvaremot anledningen till mitt uppträdande -- jag säger det så godt först som sist -- är, att nämnda vitsord synes mig böra något afkortas.

Lag-Utskottet yttrar det omdöme, "att Justitie-ombudsmannen genom nit, oväld och skicklighet fortfarande motsvarat Riksdagens förtroende."

Om Utskottet hade inskränkt sig till att säga, det Justitie-ombudsmannen med oväld och skicklighet fortfarande motsvarat Riksdagens förtroende, så skulle jag icke deremot haft något att invända, ty jag tror icke meningarne vara delade i fråga om hans skicklighet i sitt fack eller om hans oväld i embetsutöfningen; men för att motsvara det mera positiva beröm, som ligger i ordet nit, fordras det dock något annat och mera. Flere erfarne riksdagsmän hafva visserligen sagt mig, att detta är en vanlig fras, som Lag-Utskottet alltid plägar begagna i fråga om Justitie-ombudsmannen. Men på samma gång jag får säga, det jag icke vill godkänna detta skäl såsom giltigt, så ber jag äfven få anmärka, att uppgiften icke heller är så alldeles riktig; ty då jag sett efter huru Lag-Utskottet under loppet af de sednaste 30 åren behandlat denna sak, har jag funnit, att under förra hälften af denna tid, då en Justitie-ombudsman verkade, som mycket klandrades och uppbar mycket obehag just därför, att han ansågs drifva sitt nit något långt, var det stående omdömet om Justitie-ombudsmannen endast, "att han motsvarat det viktiga uppdrag honom lemnats", hvilket omdöme en gång kryddades med berömmet "på ett värdigt och förtjenstfullt sätt" och en annan gång saltades med tillägget, att han "i allmänhet motsvarat förtroendet." Det var först vid 1856-1858 årens riksdag, som Lag-Utskottet i sitt Utlåtande öfver Justitie-ombudsmannens embetsförvaltning öfverräckte honom en bukett af vitsorden "nit, rättrådighet och sjelfständighet", hvarefter 1859 års Lag-Utskott uppfann ordställningen "nit, oväld och skicklighet," hvilka blomster sedermera bibehållit sig såsom eterneller och sex gånger blifvit begagnade af vederbörande Lag-Utskott. Om det nu än måste medgifvas, att detta "omdöme" blifvit det "vanliga", så innebär detta likväl icke ett tillfredsställande skäl, hvarför samma uttryckssätt skulle af Lag-Utskottet i denna fråga *alltid* användas, ty då blefve ju hela Utlåtandet endast en tom formalitet, hvilket ingalunda torde hafva varit lagstiftarens mening och icke heller är värdigt hvarken Riksdagen eller dess Justitie-ombudsman.

Jag upprepar därför, hvad jag nyss förut sagt, att jag af den Justitie-ombudsman, om hvars embetsverksamhet omdömet "nit" i första rummet skall användas, fordrar något mera positivt förtjenstfullt, än att han nått och jemnt gör det, som oundgängligen tillhör hans tjänst. För att bilda mig en åsigt om graden af den nuvarande Justitie-ombudsmannens nit, och huruvida det i min hemort och, enligt flera riksdagsmäns utsago, jemväl i deras orter gängse ryktet, att nitet skall vara föga verk-

samt i handling, månde vara grundadt, har jag icke några andra giltiga källor att tillgå än dels föreliggande Lag-Utskotts utlåtande, som dock icke synes vara särdeles innehållsrikt och hvilket derfor äfven af Utskottets egen ordförande nyss klandrats, dels Herr Justitie-ombudsmannens berättelse. Genast jag öppnar den, finner jag först en redogörelse för åtskilliga åtal, under 16 nummer, men denna redovisning afser idel äldre saker, hvilka under föregående åren börjat behandlas och nu vidlyftigt omiordas. Men hvad jag egentligen söker, eller redogörelsen för Herr Justitie-ombudsmannens embetsförvaltning under det sednaste året, finner jag först i slutet af berättelsen helt korteligen expedieradt. Härutinnan har Herr Justitie-ombudsmannen icke skiljt sig från bruket; ty också det är brukligt att man af hans embetsberättelse får kännedom om en mängd åtal, som påbörjats under föregående åren och som således icke alls eller åtminstone jemförelsevis obetydligt föranledt embetsåtgärder af Justitie-ombudsmannen under just det år, som berättelsen omfattar. Jag finner emellertid, att under år 1869 hafva till Justitie-ombudsmannen inkommit 74 klagomål af en eller annan beskaffenhet, af hvilka endast 7, eller icke fullt en tiondedel, hafva föranledt åtal, under det att ända till 64 antingen, efter vederbörandes hörande, lemnats utan afseende, eller ock alls icke föranledt till någon åtgärd; och af det sednare slaget äro icke mindre än 37. De 3 återstående äro ännu under behandling. För att härom bildi sitt omdöme hade det varit särdeles önskvärdt, om man hade fått någon antydning dels om de 7 målen beskaffenhet, hvilka föranledt åtal från Herr Justitie-ombudsmannens sida, dels om de 64, som icke föranledt sådan åtgärd. Men jag vill gerna tro de 64 målen icke hafva varit af beskaffenhet att kunna föranleda åtal, ehuru jag icke fördöljer, att åsigtterna eller ryktena i landsorten, om hvilka jag förut talat, gå i den riktningen, att det i allmänhet erfordras att hafva många handlingar och mycken bevisning redan på förhand i ordning, när man till Herr Justitie-ombudsmannen ingår med klagomål, så vidt man skall kunna hoppas att af honom vinna någon synnerlig uppmärksamhet äfven för rätt märkliga saker. Emellertid vill jag, såsom nyss sades, antaga, att dessa 64 mål varit sådana, att de icke kunnat föranleda till vidare åtgärd. Berättelsen upplyser sedermera, att, förutom de 7 åtal, om hvilka Justitie-ombudsmannen funnit sig föranlåten att förordna på grund af framställda klagomål, hafva under samma år 1869 andra 10 åtal påbörjats, af hvilka ett föranledts af angifvelse från en fänge vid Herr Justitie-ombudsmannens besök i fängelset, och de öfriga nio hafva tillhört den klass, som tillförene plägat till stort antal taga Justitie-ombudsmannens verksamhet i anspråk, nemligen sådana mål, som framgå ur fångförteckningarnes granskning. Deremot kan jag icke finna någon antydning om, att Herr Justitie-ombudsmannen af egen impuls föranledts att under årets lopp i någon mån inskrida med sin embetsåtgärd i något enda fall, der icke antingen så beskaffade klagomål inkommit, eller han i fångförteckningarne erhållit "svart på hvitt", att åtal måste verkställas. Jag skulle gerna hafva önskat, att åtminstone någon åtgärd derutöfver hade funnits att omnämna, och det synes mig som man äfven kunnat hafva skäl att vänta detta, ty året 1869 har i sanning lika litet som de flesta af sina företrädare saknat obehagliga och upprörande företeelser, som blifvit af allmänheten kända. företeelser af maktmissbruk

och besynnerliga domar, som hafva gått såsom visor kring landet. Då jag emellertid icke af berättelsen finner anledning antaga, att något sådant inskridande af Herr Justitie-ombudsmannen utöfver det alldeles oundvikliga under året förekommit, så kan jag ur sådan synpunkt icke anse ordet "nit" vara på sin plats.

Men jag medgifver gerna, det Herr Justitie-ombudsmannen har ett vackert fält för sig öppet, att på annat sätt hos sig ådagalägga ett sådant nit. Regeringsformen innehåller i § 100 bland annat, att "Justitie-ombudsmannen åligge, att — — — anmärka lagarnes och författningarnes brister och uppgifva förslag till deras förbättring." Om nu Justitie-ombudsmannen i detta afseende utvecklat någon synnerlig verksamhet, så skulle detta förhållande, efter mitt omdöme, utgöra fullgiltig anledning för Lag-Utskottet att använda det uttryck, mot hvilket jag uppträder. Men mot ett sådant antagande strider Herr Justitie-ombudsmannens egen berättelse, då han deri å 111:te sidans första rad säger: "I lagstiftningsväg har jag ej heller något nytt förslag att framställa." Om jag icke minner mig, så är nära nog samma uttryck begagnadt äfven i hans redogörelser till 1867 och 1869 årens riksdagar. Men, utom det att det förefaller mig besynnerligt — i fall nu den anmärkningen tillåtes mig i förbigående, — att Herr Justitie-ombudsmannen, såsom själfskrifven ordförande i "komitéen för tryckfrihetens vård", icke af förretelelserna vid denna komités sammanträden eller under den rymliga betänketiden mellan sammanträdena kommit i tillfälle att bilda sig ett omdöme om hela den inrättningens olämplighet och det tidsenliga i lagförslag, som gå ut på dess afskaffande — så ber jag få anmärka, att detta hans yttrande står i bjert motsats dels till den paragraf i Regeringsformen, som jag nyss anfört — dels till det sakförhållande, att under denna riksdag flera tiotal förslag till lagförändringar, deraf ett par mycket genomgripande, blifvit inom Riksdagen väckta, hvilka, om de än icke alla kunna sägas hafva blifvit med fullt skäl framställda, väl ändock ej heller kunna förklaras såsom idel hugskott — dels slutligen till den omständighet, att en mycket framstående rättslärd i vårt land, Herr Justitierådet Naumann, funnit anledning att inleda årgången 1870 af "Tidskrift för lagstiftning, lagskipning och förvaltning" med början af en följd "Betraktelser om de nödigaste reformer i vår Svenska civil- och kriminal-lagstiftning". Det visar sig således, att hvarken inom Riksdagen eller inom Högsta Domstolen den åsigten tyckes göra sig gällande, som Herr Justitie-ombudsmannen uttalat, att i lagstiftningsväg allt är väl bestäldt och intet för närvarande att föreslå. Men han inskränker sig icke ens till detta uttalande, utan yttrar längre ned på samma sida, att "tecken visat sig, som antyda, att lagstiftningen befinner sig på sin bana något framom det allmänna tänkesättet," och fortsätter vidare sina betraktelser så, att han till slut gör den förespeglingen, att lagstiftningen torde i viss mån nödgas gå tillbaka eller, såsom han säger, återtaga den andel i rättstillståndets bevakande, hon öfverlemnad åt enskilda medborgare. Således tyckes han i denna sin berättelse, så vidt jag kan finna, om sin ställning till dessa lagstiftningsfrågor antyda, att han icke allenast anser framåtskridande vara lämpligt utan förr motsatsen, och han varnar enskilde motionärer för att sätta i gång och Lag-Utskottet för att främja reformer i lagstiftning. Jag vill icke

derför klandra honom helt och hållet, då jag är öfvertygad, att han härvidlag handlat af fullkomligaste öfvertygelse och manad af sin personliga rättskänsla; men dels beklagar jag att denna hans öfvertygelse skall befinna sig i en tidsandan så motsatt ställning, dels anmärker jag, att, när han har en sådan öfvertygelse, så är han icke heller i denna riktning i tillfälle att utveckla något "nit".

Några andra riktningar för Herr Justitie-ombudsmannens verksamhet än de här antydda känner jag icke, och i de magra källor, som stått mig till buds, har jag således icke kunnat finna tillräckligt skäl för Lag-Utskottets loford.

Nu torde man vilja fråga, hvarför jag fästat så mycket afseende vid en så ringa sak, vid dessa trenne bokstäfver, som tillsammans utgöra ordet "nit", och upprört, så till sägandes, en liten storm omkring en fråga, som Riksdagen förr plägat låta passera utan anmärkning. Ja, det kommer sig af den uppfattning, jag har om Justitie-ombudsmans-embetets vikt och värde. Jag skulle vilja yttra mig något särskildt härom, men då jag icke skulle kunna göra det så väl som 1859 års Lag-Utskott, så ber jag att ur dess uttalande få återgifva några ord. Utlåtandet är, som jag tror, uppsatt af person, som då var Utskottets sekreterare och numera är medlem af Svenska Akademien och af Högsta Domstolen, och det har således flutit ur en penna, som förts af en säker hand. Med anledning deraf att Justitie-ombudsmanna-embetet då fyllde 50 år, yttrade Lag-Utskottet år 1859 bland annat: Detta embete "blef årsbari med den återinförda lagbundna friheten och skapades såsom ett af denna frihets säkraste värn.

Denna institution är således ett af uttrycken för den omsorg om lagarnes helgd, den ömtålighet för maktmissbruk, som är ett egendomligt karaktersdrag hos det Svenska folket. Det är ett nationens *lefrante* valspråk, som innebär, äfven det, att "land skall med lag byggas". Den eger icke och har knappast egt sin motbild hos andra folk, om man icke vill anse den för en ombildning i ädlare form af det Romerska folktribunatet. Djup är därför betydelsen af detta embete, högt det kall att vara ett fritt folks ombud vid värnandet af dess heligaste rättigheter". — Jag vill icke gå längre i mitt citat; det anförda må vara nog. Och nu tillägger jag: Just därför, mine Herrar, att denna inrättning är en så ofantligt viktig sak, af hvilken vårt land har heder, anser jag det också vara ett väsendtligt vilkor, att den, som bekläder Justitie-ombudsmans-embetet, icke allenast är en skicklig expeditionskarl, och en duglig åklagareförförman å det allmännas vägnar, utan att han jemväl är en kraftigt verkande personlighet, som vet att inlägga ett lefvande nit, om han skall kunna blifva med särskildt vitsord derom utmärkt. Derfor har jag också fästat mig vid detta ordet "nit" och det har synts mig, att man lika litet nu, som tillföre skall uti landet med likgiltiga blickar se, huru Riksdagen afväger och uttalar sitt omdöme om denne sin högt betrodde embetsman. Då jag nu hyser denna uppfattning, har jag velat föreslå en något olika lydelse emot den, som af Lag-Utskottet blifvit framställd, samt dervid först varit betänkt på att tillstyrka den ordalydelse, som Herr Justitie-ombudsmannen sjelf begagnat, då han uttalat sitt omdöme om Sveriges domarekorps, att den nemligen gjort sig förtjent af vitsord för "sjelfständighet,

rättsinnighet och oväld“. Vid närmare öfvervägande har jag emellertid icke velat föreslå så stor ändring i Lag-Utskottets förslag, utan hemställer vördsamt, att Kammaren, med gillande af Utlåtandet för öfrigt, men med uteslutande af ordet „nit“, måtte besluta att åt Herr Justitie-ombudsmannen lemna det vitsord, att han „med oväld och skicklighet fortfarande gjort sig förtjent af Riksdagens förtroende“ och är det, Herr Talman! på detta yrkande, som jag får anhålla om proposition.

Herr Ribbing: Herr Talman! mine Herrar! Af ordföranden i Lag-Utskottet har klander blifvit uttaladt, icke mot Justitie-ombudsmannen, som detta Utlåtande angår, men väl mot Lag-Utskottet sjelft för dess sätt att affatta Utlåtandet, såsom varande, enligt Grefve Sparres tanke, „tarfligt“. Sedermera har af en annan representant anmärkningar blifvit gjorda emot Herr Justitie-ombudsmannens embetsförvaltning och på grund häraf har förslag framställts till ändrad ordalydelse i det slutomdöme, hvartill Utskottet i sitt Utlåtande kommit.

Hvad först Grefve Sparres yttrande angår, så ber jag få hänvisa Herrarne till 42 § Riksdags-ordningen, som i andra punkten säger, att Lag-Utskottet skall granska Justitie-ombudsmannens afgifna redogörelse, äfvensom hans embets-diarier och registratur, samt med Utlåtande deröfver till Riksdagen inkomma. Det är nu fråga om hvad Utlåtandet egentligen skall innehålla. Lag-Utskottet har för sin del ansett, att, då Riksdagen är en församling, rådpläggande och beslutande om praktiska angelägenheter och åtgärder, så skola också de Utlåtanden, som till Riksdagen afgifvas, ega samma praktiska karakter, och i denna mening har Utskottet äfven affattat det nu till öfverläggning förevarande Utlåtandet. Detta Utlåtande är öfver Justitie-ombudsmannens embetsförvaltning, och denna står beskrifven dels i första och följande paragrafer af instruktionen för honom, hvilka handla om de åtal han skall verkställa och den kontroll han skall utöfva, dels i § 14 i samma instruktion, der det heter, att han skall aflemna redogörelse för sin förvaltning och yttra sig om de lagförändringar eller förbättringar, som han finner af behofvet påkallade. Nu har Grefve Sparre icke, så vidt jag kunnat fatta, önskat att Lag-Utskottet skulle ingå i revision af berättelsen om de åtal, som Justitie-ombudsmannen låtit verkställa eller icke verkställa, utan tyckes egentligen hafva afsett, att Utskottet skulle vidlyftigare inlåtit sig i betraktelser öfver det yttrande om lagskipningen, som han enligt 14 § af instruktionen skall afgifva, och det sätt han föreslår för afhjelpande af brister härutinnan. Nu vill jag blott taga mig friheten fråga, i hvad riktning denna vidlyftigare eller utförligare granskning skulle hafva gått, antingen så att den hade varit en mer eller mindre lärd diskussion om det mer eller mindre vetenskapliga och juridiskt rätta eller orätta i Justitie-ombudsmannens åsikter och yttrade förslag — men enligt Utskottets uppfattning af våra grundlagar är hvarken Lag-Utskottet eller Kammaren forum för vetenskapliga diskussioner, hvilka visst derföre icke heller ega sin plats i Utlåtandet om en embetsförvaltning, utan båda skola endast uttala sitt och folkets omdöme om verksamhetens praktiska kraft och värde — eller också skulle denna utförligare undersökning och granskning

ning af Justitie-ombudsmannens verksamhet direkt eller indirekt inneburit förslag från Utskottet till förbättringar och undanröjande af de anmärkta bristerna, -- men Utskottet saknar endigt grundlagen rättighet att väcka några motioner eller taga initiativ i fråga om lagförändringar, utan har endast att yttra sig om andras motioner eller förslag. Då således hvarken enligt Utskottets mening någon vetenskaplig kontrovers borde innehållas i dess Utlåtande, ej heller å andra sidan motioners afgifvande är Utskottets rätt, så hafva dessa konsiderationer varit skäl för att icke framställning af några vidlyftigare undersökningar och granskningar inflytt i Utskottets Utlåtande. Det omdömet att detta Utlåtande skulle bevisa tarflighet, vill jag lemna derhän, ty hvad den ene anser tarfligt, finner den andre icke likaså.

Hvad vidare beträffar de anmärkningar, som af den andre talaren framställdes öfver Justitie-ombudsmannens embetsförvaltning och det vitsord, hvarmed Lag-Utskottet har i sitt Utlåtande bedömt densamma, så vänder jag mig först emot hvad den värde talaren sade, om att det af Utskottet begagnade uttrycket är en fras, som blott för formens skull står der. Han sökte bevisa detta påstående dermed, att uttrycket begagnats flera gånger förut, men jag får bekänna, att jag anser detta vara ett ofullständigt bevis, d. v. s. ett sådant som intet bevisar; ty äro ord en gång funna, som väl uttrycka den tanke, som jag eger, så, om ock samma ord för samma tanke blefve än en gång eller flera gånger af mig eller andra begagnade, följer deraf icke att de nu, när jag åter begagnar dem, skulle hafva nedsjunkit till en meningslös fras, hvartill fordrades att jag icke skulle hafva tänkt eller haft till åsigt hvad jag genom orden uttryckt. Då är således frågan: är detta uttryck af Utskottet så obefogadt, att det möjligen skulle kunna föranleda till den tron, att det vore en tom fras? Den värde talaren har först såsom skäl för en sådan åsigt anfört, att han, för att kunna vitsorda Justitie-ombudsmannens embetsverksamhet med ordet "nit", fordrar att Justitie-ombudsmannen icke blott må hafva uppfyllt sina skyldigheter, utan att han dessutom må hafva gjort något vidare. Jag återigen får uppriktigt säga, att jag anser hvar och en hafva med nit uppfyllt sin befattning, då han gjort sina skyldigheter i densamma, och om någon gör mer, än han är skyldig att göra, så betyder det att han gör något som han icke har rätt till. Derjemte har den värde talaren vidare anfört såsom skäl för sin åsigt, att i hans ort läser finnas den opinion, att Herr Justitie-ombudsmannen väl uppfyller sina skyldigheter, men icke visar något synnerligt nit, och att det fordras många handlingar och mycken bevisning redan på förhand i ordning, för att han af ett framställt klagomål skall föranledas att väcka åtal. Ja, det faller mig icke in att bestrida, det en sådan åsigt finnes i den värde representantens hemort: frågan är blott om den är sann eller icke. Men oberoende af huru härmed må förhålla sig, torde såsom obestriddigt få antagas, att Andra Kammaren eller Lag-Utskottet icke kan grunda sitt Utlåtande öfver Justitie-ombudsmannens embetsförvaltning på rykten från den ena eller andra landsorten, utan det läser väl få grundas på pröfningen af hans embetsberättelser och diaries, såsom 42 § Riksdagsordningen äfven föreskrifver. Nu vill emellertid den värde representan-

ten söka styrka, att dessa rykten icke sakna grund, och hans bevisning består då deri, att han för det första anför, hurusom af de många klagomål, som till Justitie-ombudsmannen inkommit, blott några få föranledt denne att låta anställa åtal. Det är sannt, men jag kan icke se, att detta bevisar bristande nit å hans sida, så vida det icke kan ådagläggas — men det har icke hittills blifvit gjordt af talaren — att de inkomna anmälningarne eller klagomålen *bort* föranleda åtal, ty i annat fall bevisar det endast att de varit obefogade eller åtminstone icke tillräckligt motiverade. För att pröfva om Justitie-ombudsmannen visat nit eller icke i fråga om anställande af åtal, är det icke nog att man säger: han har icke anställt åtal i mer än sju fall; utan man skall äfven undersöka, om han hade *bort* anställa åtal i flera fall än dessa. Så säger den värde talaren vidare: han har icke af egen impuls anställt åtal, oakadt mer eller mindre hemska tilldragelser i rättegångsväg sig tilldragit; men det återstår äfven, enligt min tanke, att visa det dessa tilldragelser hafva varit af den natur, att Justitie-ombudsmannen *borde* vid dem hafva af egen impuls ingripit.

Den värde talarens bevisning i denna punkt hvilat på den förutsättning, att *många* åtal skola bevisa mycket nit och tvärtom: denna förutsättning är då *hans* mening, andra hafva den, att *befogade* åtal bevisa nit, oberoende af deras antal, som bevisar *intet*.

Slutligen och för det tredje anmärker talaren, att Justitie-ombudsmannen har icke nu föreslagit några nya förändringar i lagstiftningsväg eller dylikt. Nu vill jag till en början bedja att få påvisa 108—109 sidorna i Herr Justitie-ombudsmannens berättelse, der han verkligen angifver åtgärder, genom hvilka, enligt hans tanke, bristfälligheter i lagskipningen skola kunna afhjelpas. Huruvida de lagförslag, han angifver, äro enliga med hvars och ens enskilda åsikter är en fråga för sig. Men allt nog, han har framställt sina åsikter, och det är hvad han enligt instruktionen skall göra.

Så beklagar den värde talaren, att Herr Justitie-ombudsmannen icke angifver flera förslag till ändringar och att han anser en återgång i lagstiftningsväg kunna vara nödig. I så fall att den ärade talaren är af en motsatt åsigt, eller om han anser att *mycket* skall förändras, och att *många* förändringsförslag visa mycket nit, så är det hans rätt att hysa en sådan åsigt; men om Herr Justitie-ombudsmannen är af en olika mening, har Lag-Utskottet i en sådan åsigt hos Justitie-ombudsmannen icke ansett skäl vara för handen att fränkänna honom vitsord för nit i *embetsutöfningen*.

Således kan jag icke finna, att denna värde talare i någon annan punkt anfört skäl, som visa bristande nit hos Herr Justitie-ombudsmannen i uppfyllandet af hans skyldigheter. Jag begär icke af någon, att an skall göra mer än sina skyldigheter, och det är icke heller rättvist att fordra mer; jag finner ej att Lag-Utskottet skall gifva Utlåtande öfver Justitie-ombudsmannens tänkesätt, utan öfver hans embetsutöfning; på grund hvaraf jag för min del anhåller, att Riksdagen ville, godkännande Lag-Utskottets ordalag om denne embetsman, lägga dess Betänkande till handlingarne.

Grefve Sparre: Om jag haft någon den ringaste aning om, att den värde representanten från Örebro skulle begära ordet i anledning af Lag-Utskottets föreliggande Utlåtande, så hade jag visserligen ej före honom begärt ordet. Det enda mål, jag egentligen afsåg, var nemligen att en vigtig institution icke skulle somna af, hvilket jag befarade skulle slutligen bliiva följden, om Lag-Utskottet alltjemt förföre så knapphändigt i detta hänseende, som det nu gjort; ty, mine Herrar, en embetsman, hvilken som helst, som har att afgifva redogörelse för sin förvaltning och ser, att hans redogörelse leder till något så obetydligt resultat, som nu blifvit fallet, han slappar ovilkorligen af. Det ligger i menniskonaturen ett behof af en liten sporre till ansträngd verksamhet, om man icke skall förlora sin energi. Men då nu en embetsman ser, att hans embetsredogörelse år efter år så likgiltigt behandlas, att det Utskott, som mottager densamma, icke ens vårdar yttra sig om de åtgärder han vidtagit eller föreslagit i afseende på lagskipning eller lagstiftning, så kan den åsigt hos honom vinna insteg att icke vidare nedlägga någon möda och omsorg på denna del af sin embetsförvaltning.

Vi hade för några år sedan, mine Herrar, en Justitie-ombudsman, som yttrade sig med en viss skärpa i sin embetsredogörelse. Jag var med på den tiden, då lifliga debatter inom Utskottet deröfver egde rum, och jag försvarade den nämnde Justitie-ombudsmannen då, emedan jag visste att hans yttranden, om de också kunnat något modifieras, likväl icke skadade. Jag har icke heller någonting att anmärka emot den nuvarande Justitie-ombudsmannen, ty om jag ock, lika med Örebro-representanten, erkänner, att man icke kan neka det en eller annan brist förefinnes, så har detta dock icke för mig varit någon anledning att vägra honom det vitsord, att han med nit, ovelk och skicklighet fortfarande motsvarat Riksdagens förtroende. Han har i sin berättelse yttrat sig dels angående långsamtheten vid domstolarne i afgörandet af der förkommande mål, och om åtskilliga orsaker dertill, dels öfver de olika domslut, som i likartade saker från högsta domstolsinstansen utgår, och i sammanhang dermed om nödvändigheten att fasthålla vid en gång gifna prejudikat, till dess de genom lagstiftningens åtgärd undanrödjas, dels ock om inrättandet af ett advokatstånd, hvilken fråga förra året utgjorde föremål för Riksdagens pröfning. Efter allt detta säger han sig icke hafva något *nytt* förslag i lagstiftningsväg att framställa. Dermed är dock icke sagt, såsom Örebro-representanten menar, att han icke alls framställt något förslag, han hänvisar till dem han förut framställt.

Angående behofven i lagstiftningsväg är det för sent att på denna timme börja en diskussion i en så vidlyftig sak. Den kan icke heller anses vara föranledd af nu förevarande fråga. Jag slutar derföre mitt anförande under förklaring, att jag är nöjd med den diskussion, som uppstått, och hoppas att den å ena sidan skall med tiden föranleda Herr Justitie-ombudsmannen att å sin befattning egna det nit, som Representationen visat sig önska, och som jag tror att hon icke heller denna gång fränkänner honom, samt att den å andra sidan möjligen skall föranleda Lag-Utskottet att på annat sätt behandla denna fråga hädanefter. Det ligger stor skilnad mellan att, såsom representanten från Upsala sagt, företaga en revision af Justitie-ombudsmannens embetsredogö-

relse, och att afgifva ett utlåtande i anledning af densamma; ty, mine Herrar, då Regeringsformen säger, att han skall afgifva en embetsberättelse, hvari han skall upptaga en mängd saker, som han kan finna anmärkningsvärda i fråga om lagskipning och lagstiftning m. m.; samt Riksdags-ordningen stadgar, att Lag-Utskottet skall med utlåtande öfver denna berättelse till Riksdagen inkomma, så kan det icke vara meningen, att Utskottet i sistnämnda utlåtande ingenting skall säga om denna berättelse, ty då blefve det ju icke något utlåtande utan såsom det nu fördragna: ingenting.

Med representanten från Upsala instämmer jag deremot i att Herr Justitie-ombudsmannen väl utfört sitt åtagande. Endast Lag-Utskottet är i tillfälle att genomse hans embetsdiarier och registratur, och kan således bäst bedöma huruvida han rätteligen anställt åtal eller låtit dem örfalla. Och den, som känner hvilken mängd af obehöriga och lumpna klagomål, som till honom inkomma, skall icke undra öfver, att de flesta af dem icke föranleda någon åtgärd från hans sida. I detta fall har Utskottet ganska noga sett till, att icke någon anmälan om åtal inkommit, med afseende hvarä han icke fullgjort sin skyldighet.

Då man emellertid känner de stora och genomgripande reformer, som i lagstiftningsväg föreligga, såsom t. ex. det under Högsta Domstolens pröfning hvilande förslaget till fastighetsböcker samt den grundliga omarbetning af processordningen, som snart nog förestår, och då man tillika vet hvilka viktiga förändringar, som i detta afseende inom andra civiliserade länder pågå, så torde det väl icke kunna anses fullt riktigt att motverka den utväxling af åsichter eller den utredning af dithörande frågor, som man kunde vänta, om Lag-Utskottet fullgjort hvad enligt min åsigt detsamma åligger.

Herr Sven Nilsson i Österslöf: Jag kan icke instämma i Lag-Utskottets Utlåtande, för såvidt deri berömmes Justitie-ombudsmannens förvaltning och säges att han med nit och skicklighet skött sitt embete. Jag beklagar att jag icke har tillhands mitt exemplar af Utlåtandet, ty jag har deri gjort åtskilliga anteckningar, och jag får därför inskränka mig till ett par anmärkningar. Af Justitie-ombudsmannens berättelse inhemtas, att sedan vid granskning af Rådstufvurättens och Magistratens i Warberg dömböcker och protokoll för år 1854 funnits åtskilliga luckor. Justitie-ombudsmannen låtit härför åtala protokollsföranden t. f. rådmannen M. vid nämnda Rådstufvurätt, eller just samma domstol, der åtalade förseelsen blifvit begången. Detta visar icke mycken skicklighet, och detta torde till och med Lag-Utskottet erkänna. Göta Hofrätt förklarade också, att det icke tillhörde Rådstufvurätten att handlägga åtalet, och derefter blef M. åtalad i Hofrätten och dömd till böter till obetydligt belopp. Detta skedde först 1869, ehuru förseelsen egde rum redan 1854. Kan det kallas nit? Jag skulle vilja gifva det en helt annan benämning.

I berättelsen är vidare omförmäldt, att Kongl. Maj:ts Befallningshafvande i Calmar län behagat utfärda en kungörelse af innehåll, att hvar och en, som önskade bevis öfver uppläsandet i kyrka af någon kungörelse, som

skolat offentliggöras, skulle låta samma kungörelse åtföljas af afskrift. Detta var visserligen mycket bekvämt för kyrkoherdarne, men besvärligt för tjänstemännen, som skulle skicka två exemplar af en kungörelse till hvarje kyrka, der den skulle uppläsa. En landtdomare anmälde förhållandet för Justitie-ombudsmannen och denne lät anställa åtal i Göta Hofrätt mot Kongl. Maj:ts Befallningshafvande. Under det åtalet pågick, utfärdade Kongl. Maj:ts Befallningshafvande en ny kungörelse, hvori den förra återkallades. Kongl. Maj:ts Befallningshafvande erkände sig således hafva felaktigt förfarit. Hvad gjorde då Hofrätten? Jo den lät bero vid återkallelsen och sammanledes gjorde Justitie-ombudsmannen. Jag tror dock att, om Justitie-ombudsmannen med nit och skicklighet förvaltadt sitt embeta, han icke bort nöja sig med denna utgång, ty onekligen hade Kongl. Maj:ts Befallningshafvande gjort sig skyldig till ett fel, hvilket den också genom kungörelsens återkallande erkänt. Han hade bort fullfölja åtalet, äfven om det, såsom vanligt i dylika fall, stadnat vid obetydliga böter, och det hade varit helsosamt, om Kongl. Maj:ts Befallningshafvande fått någon tillrättavising för sitt maktmissbruk.

Jag har velat säga detta för att dermed gifva till känna att jag icke kan instämma i Lag-Utskottets upplattning om det sätt, hvarpå Justitie-ombudsmannen skött sitt kall.

Herr P. A. Bergström: Till hvad representanten för Upsala i sak yttrat har jag intet att tillägga. I anledning af ordförandens i Lag-Utskottet anförande må dock tillåtas mig beklaga, att han, som städs i alla stycken utgjort och utgör föresyn och efterdöme för Utskottet, icke aktat nödigt att skriftligen affatta sin från Utskottets utlåtande afvikande mening. Hade han gjort sådant, så skulle han uti förevarande afseende lemnat Utskottet en nyttig anvisning för framtiden, huru ett så grannliga och ömtåligt ärende, som det, hvilket nu diskuteras, bör af Utskottet behandlas. Det är emedertid att vänta, att han vid nästa riksdag, förutsett nämligen, att han då inom Utskottet intager samma ställning som för närvarande, icke skall underlåta att åt sin mening och sina tankar i ämnet gifva skriftlig form till upplysning och ledning för Utskottet.

Egentliga anledningen till mitt apptredande är representanten för Örebro Herr Gunnælii framställda yrkande, att ur Lag-Utskottets vitsord öfver Herr Justitie-ombudsmannens embetsförvaltning ordet "nit" måtte utgå. Jag kan icke annat än bestrida, att proposition å detta yrkande göres. Ehuru jag är förvissad, att Ni, Herr Talman! utan någon erinran derom, skall veta att förvägra proposition å hvarje grundlagsvidrigt yrkande, anser jag mig dock böra genom insägo mot proposition gifva ett ytterligare stöd för eder förväntade vägran i förevarande fall. Enligt 42 § i Riksdags-ordningen skall Lag-Utskottet granska Justitie-ombudsmannens afgifna redogörelse äfvensom hans embetsdiarier och registratur samt med utlåtande deröfver till Riksdagen inkomma. Detta utlåtande, som icke utgör annat än ett af Lag-Utskottet afgifvet omdöme, haru Justitie-ombudsmannen fullgjort sitt uppdrag och motsvarat det honom lemnade förtroende, måste antagas vara afsedt att lemna Riksdagen ledning i frågan, huruvida det kan vara lämpligt att återvälja Justitie-ombudsmannen eller icke. Lika litet som en person kan ändra något i en annan persons

omdöme; lika litet kan Kammararen ändra Lag-Utskottets omdöme om det sätt, hvarpå Justitie-ombudsmannen förvaltats sitt embete. Lag-Utskottets Utlåtande och det deri innehållna omdöme kan naturligtvis i sin ordning blifva föremål för kritik af Kammararens ledamöter. Af denna rättighet att kritisera har representanten för Örebro begagnat sig i fullaste mått, och dermed synes han mig böra åtnöja sig. Längre lärer han icke lagligen kunna gå. Det enda Kammararen efter slutad öfverläggning har att göra är att, utan uttalande af något eget omdöme, lägga utlåtandet till handlingarne. Att sådant måtte nu, som alltid förut, ske, är hvad jag yrkar; och torde Herr Talmannen derå framställa proposition.

Herr Gumælius: Jag har efter uppmaning åter begärt ordet för att ändra det af mig förut framställda yrkandet derhän, att på de skäl, som under diskussionen blifvit framhållna, Lag-Utskottets Utlåtande må med ogillande läggas till handlingarne. Då jag har ordet, ber jag att få i största korthet bemöta, hvad den talare, som näst efter mig erhöi ordet, yttrat. Väl var jag beredd på, att han skulle uppträda, och att han skulle blifva sträng, men att han dervid skulle så skoningslöst använda de rika vapen, som stå honom till buds, det hade jag, nykomling som jag är, knappast väntat. Men om än detta hans strids sätt inbringade honom tillfredsställelsen att se många ansigten strålade af förnöjelse, torde det ej kunna nekas, att han dervid gjorde sig skyldig till ett märkeligt fel: att bevisa för mycket. Han vände sig punkt för punkt mot mina yttranden, äfven mot sådana som jag angaf såsom blott referater, och han tilllade mig en del åsigter, som jag ej uttalat, och andra, som jag i mitt förra anförande visat mig underkänna. Jag undrar hvad den värde talaren skulle hafva sagt, om jag tillätit mig så starka uttryck, som åtskilliga af dem, hvilka sedermera under diskussionen blifvit tällda, om jag, liksom Lag-Utskottets Herr ordförande, tillätit mig tala om en institution, som håller på att "somna af", och en embetsman, som "slappar af".

Då representanten från Upsala velat förneka sanningsenligheten af mitt yttrande, att Herr Justitie-ombudsmannen icke i denna framlagt något förslag i lagstiftningsväg, torde det tillåtas mig i minnet återföra, att jag till stöd för denna anmärkning anförde Justitie-ombudsmannens egna ord i föreliggande berättelse, hvilka icke torde jäfvas. Deremot är det möjligt, att jag, som den ärade representanten från Venersborg förmodat, misstagit mig i min uppgift, att Justitie-ombudsmannen i sina berättelser till 1867 och 1869 årens Riksdagar sagt, att han icke då heller hade något förslag i lagstiftningsväg att framställa; om här är ett misstag, så är det på årtal. Det tror jag mig kunna vidhålla, att han ett par gånger i sina berättelser begagnat ungefär samma strof.

Jag ber nu att få erinra, att af de många uttalanden, som den värde Upsala-representanten behagade tillägga mig för att få tillfälle att dem bemöta, är det egentligen blott två, jag erkänner såsom framhållna i mitt föregående yttrande till stöd för dess slutsats. Det ena var, att Herr Justitie-ombudsmannen icke veterligen under år 1869 af egen drift någonstades i sin egenskap af folktribun gripit in utöfver hvad de löpande ärendena fordrat — det andra att han icke heller i lagstiftningsväg haft någonting att föreslå, och att sålunda i intetdera afseendet något

framstående nit blifvit under år 1869 af honom utveckladt, så vidt man kan finna af hans egen berättelse, som bör hafva vitsord, af Lag-Utskottets motivering till det berömande Utlåtandet, och af hvad under denna diskussion blifvit upplyst.

Slutligen återkommer jag till mitt numera framställda yrkande, att Utlåtandet måtte läggas till handlingarne med ogillande.

Herr Hierta: Jag skall icke länge upptaga Kammarrens tid, utan blott yttra några få ord.

Jag har blifvit uppkallad af Herr Ribbings påstående, att Herr Gumælius, då han annärkt, att han ansett Justitie-ombudsmannen hafva gjort sig skyldig till någon underlåtenhet i åtalsväg, också borde hafva uppgifvit de fall, der en sådan underlåtenhet egt rum. Jag ber att, med anledning deraf, få citera 90 § Regeringsformen, som lyder så: "Under Riksdagens, dess Kamrars eller Utskotts öfverläggningar och pröfning må icke uti något fall eller på något annat sätt, än grundlagarne bokstafvigen föreskrifva, komma frågor om embets- och tjenstemäns till- och afsättande, regerings- och domaremakternas beslut, resolutioner och utslag, enskilda medborgares och korporationers förhållanden, eller verkställigheten af någon lag, författning eller inrättning." Om jag ej misstager mig om betydelsen af detta stadgande, är Herr Gumælius deraf förhindrad att efterkomma Herr Ribbings uppmaning att angifva de speciela fall, der han ansåg att Justitie-ombudsmannen låtit någon underlåtenhet i åtalsväg komma sig till last.

Jag vill nu icke inlåta mig i någon pröfning, huruvida den åsigt Herr Bergström förfäktat, eller att Riksdagen vore förhindrad att ändra ett omdöme, som Lag-Utskottet angående Justitie-ombudsmannen uttalat är riktigt. Dertill fordras mera tid än som nu är oss öfrig.

Herr Ola Jönsson: Jag ber att få yttra några ord i anledning af påståendet, att Kammarren ej har rätt att fatta annat beslut, än det Lag-Utskottets Utlåtande innehåller. Under sådant förhållande kan jag ej finna, hvartill stadgandet i 42 § Riksdags-ordningen skulle tjena, då det heter, att Lag-Utskottet skall, efter granskning af Justitie-ombudsmannens afgifna redogörelse n. m. med Utlåtande deröfver till Riksdagen inkomma. Detta stadgande skall väl betyda, att Riksdagen eger öfver Lag-Utskottets Utlåtande fatta beslut. I motsatt fall synes mig förunderligt, att Lag-Utskottet är ställt såsom en auktoritet öfver Kammarren; enligt mitt förmenande har intet Utskott sådan makt.

I fråga om sjelfva saken kan jag ej finna Justitie-ombudsmannens berättelse eller Lag-Utskottets öfver granskningen deraf afgifna Utlåtande vara fullt tillfredsställande. I berättelsen heter det, likasom i Utlåtandet, att år 1869 till Justitie-ombudsmannen inkommit 74 klagomål, af hvilka 7 föranledt åtal, 27 efter vederbörandes hörande lemnats utan afseende, 37 ansetts icke ledande till någon åtgärd och 3 för närvarande äro under handläggning. Önskligt hade varit, såsom Herr Gumælius yttrade, att, då Justitie-ombudsmannens redogörelse företedde ofullständighet derutinnan, Lag-Utskottet, som haft af honom förda diariet till granskning, lemnat en fullständig redogörelse för beskaffenheten af de 37 angifvelser, som icke

föranledt åtals anställande. Nu saknar Riksdagen vid bedömandet af Justitie-ombudsmannens embetsverksamhet all ledning för sitt slutliga omdöme. Det kunde ju hända, att något af de 37 klagomålen, som ansetts icke till åtgärd föranleda, i Kamrarne befunnnes vara af beskaffenhet att någon uppmärksamhet derå bort fästas.

Det har af Lag-Utskottets ordförande blifvit yttradt, att Utskottet med noggrannhet genomgått Justitie-ombudsmannens diariet och Kammarren kunde måhända således af Utskottets ledamöter få upplysning om dessa 37 klagomål. Naturligtvis kan det vid denna sena timme af dygnet ej blifva fråga om att ingå i pröfning af dessa mål, men jag saknar icke anledning att framställa detta spörsmål till Utskottets ledamöter, om alla Lag-Utskottets ledamöter ansett, att icke något af dessa 37 klagomål bort föranleda till någon åtgärd. Det är bekant, att allmänna tidningarne vetat mycket att berätta om de ärenden, som blifvit hos Justitie-ombudsmannen anmälda. Nu är det visserligen tydligt att de upplysningar, som i sådant afseende tidningarne meddela, icke alltid få anses såsom fullt tillförlitliga, hvarför man ej får fästa så mycket afseende vid dessa; men hvad man dock får och bör fästa sig vid, är att Justitie-ombudsmannen icke mig vederligt tagit initiativet i något mål. Honom hade det likväl tillkommit att i mål, som äro allmänt kända, göra sig underrättad och förvissad om, att de blifvit så behandlade, som lag och författningar stadga.

Jag vill nu ej upptaga tiden med att anföra särskilda fall, der en sådan pröfning icke varit ur vägen; vore tiden tillräcklig, nog är ämnet rikt.

Jag är emellertid öfvertygad, att Justitie-ombudsmannen så utöfvat sin befattning, att omdömet derom bör, på sätt Herr Gumelius föreslagit, så förändras, att ordet "nit" bör derifrån utgå.

Herr Per Nilsson i Espö: Jag har icke begärt ordet för att yrka någon annan proposition än Betänkandets läggande till handlingarne; men nog förefaller det besynnerligt, då det å sista sidan af Lag-Utskottets Utlåtande heter först, att han icke framställt något förslag i lagstiftningsväg, och omedelbart derefter: "på grund af den skedda granskningen anser Utskottet sig böra angående Justitie-ombudsmannens embetsförvaltning i dess helhet uttala det omdöme, att Justitie-ombudsmannen genom nit, oväldighet och skicklighet motsvarat Riksdagens förtroende." Det vill nemligen nästan synas, som hade Utskottet ansett, att Justitie-ombudsmannen visat sitt nit just deri, att han intet föreslagit i lagstiftningsväg.

Herr Sven Nilsson i Österslöf: Då jag sednaste gången begärde ordet, framställde jag såsom min åsigt, att förevarande Betänkande borde med ogillande läggas till handlingarne. Nu har äfven Herr Gumelius gjort enahanda yrkande.

Herr Bergström har sagt, att Kammarren icke skulle vara berättigad att yttra sig öfver Lag-Utskottets Utlåtande, och tiden tillåter mig icke nu att bemöta detta yttrande, men jag tror att Kammarren bör känna sig berättigad till en dylik åtgärd, och då jag anser olämpligt, att Lag-

Utskottets Utlåtande lemnas utan någon anmärkning, fortsätter jag mitt yrkande, att Utlåtandet må med ogillande läggas till handlingarne.

Herr P. A. Bergström: Det fågnar mig, att Herr Gumelius återkallat sitt första förhastade yrkande, att Kammaren måtte ändra Lag-Utskottets uti förevarande fråga afgifna Utlåtande; men denna återkallelse har icke skett obetingadt, utan han har i stället framställt ett nytt yrkande, hvarå jag likaledes måste bestrida proposition.

Då grundlagen för kontrollerande af Justitie-ombudsmannens embetsförvaltning icke uttryckligen bestämmer annat, än att Lag-Utskottet efter verkställd granskning af det sätt, hvarpå Justitie-ombudsmannen utöfvat sitt embete, skall med utlåtande deröfver till Riksdagen inkomma; så synes mig deraf följa, att det endast tillkommer Lag-Utskottet, men ej Riksdagen, att afgifva något förmligt omdöme om Justitie-ombudsmannens embetsförvaltning, helst ett sådant omdöme, enligt grundlagsstadgandets ordalydelse, skall grundas jemväl å kännedom om Justitie-ombudsmannens embetsdiarier och registratur, hvilka handlingar endast för Utskottet, men ej för Riksdagen i dess helhet, äro tillgängliga. Riktigheten af min grundlagstolkning lär vinna ytterligare bekräftelse deraf, att, såsom kändt är, grundlagsstiftaren med berömlig grannlagenhet endast velat sörja derför, att under Riksdagens, dess Kamrars eller Utskotts öfverläggningar och pröfning icke måtte uti något annat fall eller på något annat sätt, än grundlagarne bokstafligen föreskrifva, förekomma frågor om embets- och tjenstemäns förhållande i tjensten. Men, invänder man, det är icke nu mera fråga om att ändra, utan att ogilla Lag-Utskottets omdöme. För min del kan jag icke finna det vara mera lagligt att i allo ogilla, än att ändra Lag-Utskottets Utlåtande om Justitie-ombudsmannens embetsförvaltning. Ett ogillande af Utlåtandet är ju icke annat än ett ogillande af det deri åt Justitie-ombudsmannen gifna vitsord att hafva genomnit, oväld och skicklighet fortfarande motsvarat Riksdagens förtroende. Jag tror mig förut hafva visat, det Kammaren saknade behörighet att, på sätt Herr Gumelius först föreslog, ur Lag-Utskottets slutliga omdöme utesluta ordet "nit". Egde Kammaren en sådan behörighet; så måste man följdriktigt tillerkänna Kammaren rättighet att jemväl gå vidare i uteslutningar, ja! att rent af sätta ett annat omdöme, t. ex. att Justitie-ombudsmannen oskickligt sig förhållit i stället för Lag-Utskottets. Men för sådana konsekvenser synas de, som uppträdt mot Lag-Utskottets Betänkande, skygga tillbaka. Eger man, vågar man ej att omedelbart och uttryckligen gifva ett tadtalande omdöme om Justitie-ombudsmannens embetsförvaltning; är det stridande emot grundlagens anda och bokstaf att sålunda proscribera en embetsman; då eger man, då bör man ej heller, enligt min åsigt, göra detsamma på en omväg och genom sidohugg. Såsom jag förut nämnt, är Lag-Utskottets Utlåtande afsedt att tjena till ledning för Riksdagen vid väljande ånyo af Justitie-ombudsman. Det må vara hvarje ledamot i Kammaren öppet att kritisera Utlåtandet; och jag skall med kallblodighet åhöra alla de anmärkningar, som kunna riktas deremot; men jag måste motsätta mig, att Utlåtandet läggas till handlingarne "med ogillande", icke derfore att detta ogillande drabbar Lag-Utskottet, utan derfore att det medelbarligen drabbar Justitie-ombuds-

männen, öfver hvars embetsförvaltning Riksdagen icke eger fälla annat omdöme än det, som uttalas genom att återvälja honom.

Herr vice Palmannen Mannerskantz: Min rättskänsla bjuder mig att icke underlåta att taga till ordet vid detta tillfälle, då en fråga af särdeles grannlaga beskaffenhet här afhandlas, och då jag måste göra det, gör jag det med grundlagen i hand.

Regeringsformens § 69 säger: "Hvarje lagtima Riksdag skall förordna en för lagkunskap och utmärkt redlighet känd man, att såsom Riksdagens ombud, — — — fullgöra". Detta uppdrag af Riksdagen till dess Justitie-ombudsman innefattar således ett förtroende af den aldru högsta art, och då det säges att det skall vara en man af utmärkt redlighet och stor lagkunskap i förening, som man genom sitt val på detta sätt utmärker och gör till Riksdagens ombud för öfvervakande af lagskipningens ostörda gång i landet, förutsätter detta, att den som väljes, efter den väljande Riksdagens omdöme, skall vara en fullkomligt oveddig man, som eger förmåga att på ett utmärkt sätt fullgöra sitt uppdrag. Men huru få en sådan man att taga emot denna befattning, om Riksdagen sjelf vid följande riksmöte anser sig befogad att öfver hans embetsförvaltning uttala sådana omdömen som det nu ifrågasatta, ty den som Riksdagen så behandlar måste känna sig försatt i en beroende ställning, och hindrad att fritt efter sitt samvetes bud uppfylla sin pligt såsom lagens öfvervakare. Hvad grundlagsstiftarne med denna institution afsett skulle gå förloradt, om man tillåte sig uttala ett sådant omdöme, — och Justitie-ombudsmannens befattning skulle förlora hela sin betydelse, om man gjorde honom till lydigt verktyg för vexlande meningar inom Representationen. Jag vill därför icke säga, att det ju ej står hvarje enskild Riksdagsman fritt att uttala omdömen om lagskipningen i allmänhet och äfven derom, huruvida han anser Justitie-ombudsmannen hafva fullgjort sin pligt, men jag anser, att ett sådant uttalande af denna Kammare eller af Riksdagen vid detta tillfälle är emot grundlagens anda och mening fullkomligt stridande, och att därför nu icke annat kan eller bör göras än att lägga Lag-Utskottets Utlåtande till handlingarne, hvilket jag påyrkar.

Friherre af Schmidt: Det är en gammal regel, som bjuder: *audiat et altera pars*, eller med andra ord att man bör lemna den anklagade tillfälle att försvara sig. Denna Kammare är ej forum för ett sådant försvar. Då Riksdagen till Lag-Utskottet öfverlemnadt bedömanderätten i denna fråga, vore det orätt af Kammaren att vränga det omdöme Utskottet afgifvit. Jag förenar mig därför med de talare, som yrkat att Utlåtandet, utan bifogande af någon anmärkning eller tillägg, må läggas till handlingarne.

Jag begärde ordet, då jag fann att många röster höjde sig för en motsatt åsigt, och jag slutar med att varna för ett sådant uttalande af Kammaren, som här föreslagits, ty det är min öfvertygelse, att hvar och en ledamot, som deri deltagit, skall ångra sig, då han rätt betäukt, huru saken stod.

Herr Ola Jönsson: Då Herr Gunnælius återtagit det yrkande, i hvilket jag instämt, får jag förklara, att äfven jag låter mitt förfalla.

Herr Leijer: Jag vill ej uppehålla beslutet, min afsigt är endast att inlägga en protest emot Herr Ribbings yttrande, att hvarken Kam-maren eller Lag-Utskottet eger ingå i pröfning af Justitie-ombudsmannens vetenskapliga åsikter. Jag protesterar emot en sådan uppfattning, ty då Justitie-ombudsmannen enligt sin instruktion är skyldig föreslå de ändringar i lagarne, som han anser vara af behovet påkallade, är det väl meningen, att hans i sådant afseende framställda förslag skola komma under Lag-Utskottets pröfning, och då dessa förslag ju icke kunna vara annat än uttryck af hans vetenskapliga åsikter, få väl dessa på samma gång komma under pröfning i Lag-Utskottet.

Efter denna öfverläggning, och sedan Herr Talmannen upptagit de yrkanden, som vid densammas slut återstode, dels derom att Utlåtandet måtte läggas till handlingarne, dels jemväl med ogillande läggas till handlingarne, framställde Herr Talmannen, i nu nämnda ordning, å dessa yrkanden propositioner, af hvilka den förra förklarades hafva blifvit med öfvervägande ja besvarad. Votering blef då begärd, i anledning hvaraf uppsattes, justerades och anslogs följande voteringsproposition:

Den som vill, att Lag-Utskottets Utlåtande N:o 3, i anledning af verkställd granskning af Riksdagens Justitie-ombudsmans embetsförvaltning, skall läggas till handlingarne,

röstar ja;

Den det ej vill,

röstar nej;

Vinner nej, är det ifrågavarande Utlåtandet med ogillande lagdt till handlingarne.

Omröstningen utföll med 66 ja mot 65 nej, hvadan Kammaren beslutat i öfverensstämmelse med ja-propositionens innehåll.

§ 7.

På Herr Talmannens förslag beslöt Kammaren, att i början af sammanträdet Lördagen den 19 i denna månad skulle utses de 24 valmän, hvilka, jemte ett lika antal valmän från Första Kammaren, hade att välja Riksdagens Justitie-ombudsman och hans efterträdare; och bestämdes att suppleanter för dessa valmän, till ett antal af sex, skulle omedelbart efter valmansvalet utaf Kammaren utses.

§ 8.

Upplästes och godkändes Riksdagens Kanslis förslag till Riksdagens förordnande för de utsedde komiterade för tryckfrihetens vård

§ 9.

Till bordläggning första gången anmäldes nu inkomna ärenden:
Stats-Utskottets Utlåtanden:

N:o 7, angående beräkningen af Statsverkets inkomster;

N:o 8, i anledning af Kongl. Maj:ts nådiga Proposition angående försäljning af Kronans egendom i Tanger;

N:o 9, i anledning af Kongl. Maj:ts nådiga Proposition angående disponerandet af de åt f. d. bergsskolan i Falun upplåtna gårdar m. m.;

N:o 10, i anledning af Kongl. Maj:ts nådiga Proposition, angående försäljning af indragna kronoinspektorsbostället i Avesta;

N:o 11, i anledning af Kongl. Maj:ts nådiga Proposition i fråga om upplåtelse till Göteborgs och Bohus läns landsting af en tomtplats å Bohus fästnings område för anläggande af ett sjukhus;

N:o 12, i anledning af Kongl. Maj:ts Proposition i fråga om bestämmande i penningar af arrendeafgifterna för Statens egendomar;

N:o 13, i anledning af väckt motion angående de uti löner ingående räntepersedlars förvandling i penningar efter samma grund som för ränta och tionde; och

N:o 14, i anledning af väckt motion angående befrielse för s. k. hästhemman från utgörande af dagsverken till boställsinnehafvare vid Skånska dragonregementet.

Alla dessa nu inkomna och första gången bordlagda äfvensom alla andra, förut blott en gång bordlagda ärenden skulle, enligt Kammarens derom nu fattade beslut, sättas främst till föredragning i morgondagens sammanträde.

§ 10.

Ledighet från riksdagsgöromålen beviljades

Herr *Anders Pehrsson* från Hallands län under fjorton dagar från och med i dag; och

Herr *Norén* under tio dagar från den 21 i denna månad.

Kammarens ledamöter åtskiljdes nu kl. 12 på natten.

In fidem

H. Husberg.